

CONCEPTVERSLAG VAN EEN RONDETAfelGESPREK

Ongecorrigeerd

De vaste commissie voor Economische Zaken heeft op maandag 18 januari 2016 gesprekken gevoerd over **het Gaswinningsbesluit Groningen (33529, nr. 212)**.

Van deze gesprekken brengt de commissie bijgaand stenografisch verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken,

Vermeij

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken,

Franke

Voorzitter: Vermeij

Griffier: Thomassen

Aanwezig zijn negen leden der Kamer, te weten: Bosman, Dik-Faber, Klever, Agnes Mulder, Smaling, Van Tongeren, Vermeij, Jan Vos en Wassenberg.

Aanvang 10.03 uur.

Blok 1: Wetenschap

De heer Rots, hoogleraar constructiemechanica TU Delft

De heer Van der Gaag, geoloog

De heer Sintubin, hoogleraar geowetenschap KU Leuven

De heer De Jong, oud-inspecteur-generaal Staatstoezicht op de Mijnen

De **voorzitter**: Ik heet u allen van harte welkom, ook de aanwezigen op de publieke tribune en de mensen die elders meeluisteren. Uiteraard heet ik ook de leden welkom. De heer Jan Vos is iets verlaat. Bij hoge uitzondering is hij met de trein gekomen en die heeft vertraging opgelopen in de Schipholtunnel. Mevrouw Van Veldhoven laat zich excuseren vanwege een fractiedag. Het leek mij wel netjes om dit te melden. Zij vindt het zelf heel jammer dat zij hier niet aanwezig kan zijn. Wij hebben vandaag een vol programma. Wij geven iedereen de gelegenheid om gedurende twee minuten een kort statement te maken. De genodigden hebben ook een paper kunnen inleveren. Vervolgens kunnen de leden vragen stellen. Ik groepeer steeds blokjes van drie. De leden moeten duidelijk maken aan wie zij de vraag willen stellen. Ik stel voor om per ronde steeds één vraag te stellen, zodat wij een beetje vaart kunnen maken en wellicht nog een ronde kunnen maken.

Aan deze tafel zijn aangeschoven: de heer Rots, de heer Van der Gaag, de heer De Jong en de heer Sintubin. De heer Govers is mogelijk ook in de zaal, maar dat weet ik niet zeker. Dat is een misverstand, hoor ik. Ik heet u van harte welkom. U bent zeer deskundig. Dit blokje gaat over wetenschap. Ik geef het woord aan de eerste spreker, de heer Rots. U hebt maximaal twee minuten voor een statement.

De heer **Rots**: Voorzitter. Mijn naam is Jan Rots, hoogleraar constructiemechanica aan de TU Delft. Wij houden ons bezig met de sterkte, de stijfheid en de taaiheid van constructies. In het verleden heb ik onderzoek gedaan naar bijvoorbeeld metselwerk boven de Noord-Zuidlijn. Daar had je zettingen. Panden scheurden en dergelijke. Dat is mijn achtergrond. Sinds twee jaar zijn wij betrokken bij de problematiek in Groningen. Een aardbeving is net zoiets als in de bus staan terwijl

de chauffeur optrekt. Dan schiet je achterover. Je krijgt een horizontale versnelling door horizontale krachten. In Nederland hebben wij nooit gerekend op aardbevingen. De vraag is wat de bestaande panden in Groningen kunnen hebben. Mijn expertise betreft dus de volgende vraag. Hoe reageert een gebouw op een aardbeving: gaat het stuk, of kan het de aardbeving aan?

Het is heel belangrijk om de seismische capaciteit van de panden te kunnen kwantificeren. Alles hangt daar immers van af: de veiligheid, maar ook de schade in het gebruiksstadium bij lichte aardbevingen. Ik wil pleiten voor een gedegen onderzoek naar de sterkte en de stijfheid van bijvoorbeeld metselwerk. Bij 80% van de panden betreft het immers metselwerk. Wij moeten echter ook kijken naar beton en andere zaken. Wij ontwikkelen hiervoor veel rekenmodellen, maar die moet je valideren in een laboratorium, zodat je precies weet wat de panden kunnen hebben. Ik pleit dus voor een gedegen onderzoek -- dat moet niet te lang duren, want je moet morgen al acteren -- naar de sterkte en de stijfheid van al die materialen. Dat moeten wij samen doen met een heleboel mensen. Wij zijn al bezig. Wij hebben een huis gebouwd in ons laboratorium dat wij hebben omgeduwd. Daar leer je een boel van. De modellen waarin nu nog een grote onzekerheid zit, kun je dan beter in de smiezen krijgen. Als je nu gaat versterken in Groningen en je nog steeds te maken hebt met onzekerheid, ga je er dan allemaal bunkers van maken? Dat willen de mensen niet. Je wilt echter ook weer niet te weinig versterken. Om dat spel van veiligheid goed te kunnen spelen, moet je je baseren op de wetten van Newton en op de materiaaleigenschappen.

De heer **Van der Gaag**: Voorzitter. Mijn naam is Peter van der Gaag. Ik ben onafhankelijk geoloog en hydroloog. Van tijd tot tijd vragen partijen mijn mening over de situatie in Groningen, waar ik al 25 jaar naar kijk. Zo nu en dan geef ik mijn onafhankelijke mening daarover.

De **voorzitter**: Maar wij zijn erg benieuwd naar uw mening, voor zover wij die nog niet kennen. Wij hebben u hier immers eerder ontvangen. Misschien kunt u heel kort een statement maken.

De heer **Van der Gaag**: Naar mijn mening worden niet alle relevante vragen gesteld. Dus krijg je ook niet alle antwoorden, simpelweg omdat niet altijd de juiste vragen worden gesteld. Als je het vermijdt om zaken aan te kaarten die van groot belang zijn voor aardbevingsgevoeligheid of stabiliteit van woningen of van de ondergrond, dan kun je erop wachten dat iemand die er veel verstand van heeft vraagt waarom je bepaalde zaken niet hebt meegenomen. Als relevante vragen niet zijn beantwoord, kun je geen goede beslissingen nemen. Als een beperkte groep

instellingen onderzoek doet en buitenlandse reviewers vraagt of ze het met het onderzoek eens zijn, dan zullen die zeggen: ja, daar zijn wij het mee eens. Als onafhankelijke wetenschappers de kans hadden gekregen om aan diezelfde buitenlandse experts de relevante vragen te stellen, zouden die buitenlandse experts ongetwijfeld hebben gezegd: nu u mij dit vertelt, ben ik het ermee eens dat dit en dit veel belangrijker is. Ik pleit er dus voor om geen onderzoeken te laten uitschrijven door een veel te beperkte groep instellingen.

De **voorzitter**: Daar zullen ongetwijfeld nog vragen over komen. Ik geef het woord aan de heer De Jong.

De heer **De Jong**: Voorzitter. Er zijn drie jaar verstreken sinds SodM zijn eerste advies over Groningen gaf. Wij zijn nu ruim 6 meter dossiers, 1.000 Kamervragen, 55.000 schademeldingen, ruim 350 aardbevingen en 23 versterkte huizen verder. De complexiteit is exponentieel toegenomen, niet alleen technisch, maar ook bestuurlijk. Het lijkt alsof er over geen enkel onderwerp consensus bestaat. Gelukkig is er een heel recente uitspraak van de Raad van State waarin een aantal zaken keurig op een rijtje is gezet.

De primaire oorzaak voor geïnduceerde bevingen is compactie: meer gas, meer compactie en meer compactie, meer aardbevingen. Zo simpel is het. Een contribuerende factor is de productiesnelheid: hoe hoger de snelheid, des te meer aardbevingen. Het stopzetten van de productie in Loppersum heeft bewezen dat het verlagen van de productiesnelheid leidt tot een lagere compactiesnelheid en minder aardbevingen, en dat binnen een paar maanden.

De Raad van State stelt dat uit de stukken kan worden afgeleid dat in de kern van het Groninger veld een plaatsgebonden risico optreedt dat thans hoger ligt dan 10^{-4} . Ter zitting is van de kant van de minister bevestigd dat op verschillende plekken in het Groninger veld een hoog plaatsgebonden risico optreedt. Dat zijn woorden van de Raad van State. Dit risico kan worden verlaagd door het terugschroeven van de productie en/of het versterken van huizen en gebouwen. Volgens alle partijen neemt ook bij de productie van 27 kubieke meter de seismiciteit nog steeds toe. De Raad van State merkt op dat uit de rapporten in ieder geval niet blijkt dat, zoals de minister betoogde, een jaarlijkse fluctuatie van de gewonnen hoeveelheid gas als zodanig een negatief effect op seismische dreiging heeft. De inzet van de stikstofinstallaties was in 2015 slechts 34%, terwijl 85% ingezet zou kunnen worden. In 2015 zouden 3.000 huizen worden versterkt. Daarvan is nog geen 10% gerealiseerd. Dus lijkt het meest effectieve middel om het veiligheidsrisico voor de Groningers nu te reduceren, het zo veel mogelijk terugbrengen van de productie en het optimaal inzetten van de stikstofinstallaties.

De **voorzitter**: Helder. Dank u wel. Tot slot in deze ronde de heer Sintubin.

De heer **Sintubin**: Voorzitter. Mijn naam is Manuel Sintubin. Ik ben gewoon hoogleraar structurele geologie en tektoniek aan de KU Leuven. Ik ben hier een beetje de vreemde eend in de bijt. Ik kom uit België en ik ben ook geen betrokken partij in het onderzoek. Ik fungeer eerder als een soort externe waarnemer in dit verhaal. Over het gaswinningsbesluit en alle rapporten daarover wil ik één boodschap overbrengen. Ik denk dat de onzekerheden en de aannames achter het aardbevingsonderzoek in Groningen zeer groot zijn. Dat blijkt ook duidelijk uit de reviews in de verschillende rapporten: er is sprake van nogal kritische bedenkingen, vragen, controleonderzoeken en dergelijke. Ik denk dat dat duidelijk wijst op al die onzekerheden en aannames. U moet zich geen illusies maken: die onzekerheden zullen groot blijven, ongeacht het toekomstige onderzoek. Het zou zelfs kunnen dat die onzekerheden bij toekomstig onderzoek nog groter worden. Dat is nu eenmaal inherent aan geïnduceerde seismiciteit. Voor mij is de heilige graal van het winningsniveau waarbij aardbevingsveiligheid gegarandeerd is, dan ook een wetenschappelijke utopie. Vandaar dat ik ervoor pleit om eerder los te komen van de focus op het gaswinningsniveau en vooral aandacht te besteden aan de wijze waarop het gas gewonnen wordt. De eerste aanzetten vindt u al terug in het rapport van het SodM (Staatstoezicht op de Mijnen): vraag de exploitant om wetenschappelijk aan te tonen dat hij in Groningen gas kan winnen vanuit het perspectief van een zo laag mogelijke aardbevingsdreiging. Dit laat de exploitant ook niet meer toe om zich te verschuilen achter een door de overheid opgelegd winningsniveau. Voor mij is de focus op een dynamisch winningsprotocol in plaats van op een al of niet gereduceerd winningsniveau belangrijk, omdat je daarmee een gevoel van schijnveiligheid in Groningen vermijdt. Groningen zal de komende decennia een aardbevingsgebied blijven. Daar moet rekening mee worden gehouden.

De **voorzitter**: Dank u. U bent weliswaar een externe, in die zin dat u geen direct betrokkene bent, maar ik denk dat juist voor een rondetafelgesprek in de Tweede Kamer die inzichten zeer waardevol zijn. De eerste vraag is van mevrouw Van Tongeren.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Voorzitter. Ook ik dank alle aanwezigen en deskundigen die vandaag weer naar Den Haag zijn gekomen om ons, Kamerleden, meer inzicht te verschaffen. Mijn eerste vraag is aan de heer De Jong. Zoals hij al zei, zijn de Groningers, voor zover ik heb kunnen vaststellen, na drieënhalf jaar niet

veiliger. Naar aanleiding van de bijdrage van de heer De Jong en de eerste aanbeveling van het SodM over het vlak winnen ben ik enorm op zoek gegaan naar empirisch of theoretisch bewijs dat dit inderdaad zou werken. Dat heb ik overal gevraagd, maar dat bewijs is er blijkbaar niet. Daarom vraag ik de heer De Jong of hij daar vanuit zijn expertise en zijn vroegere werkervaring iets over kan vertellen. Zit er iets in dat vlakke winnen, waarmee we het hele jaar op hetzelfde niveau zouden zitten? Of is dat de zoveelste red herring om het onvermijdelijke verder dichtdraaien van de gaskraan nog een tijdje uit te stellen?

De heer **Bosman** (VVD): Voorzitter. Dit is voor mij altijd een lastig blok, want dit zijn de technische mensen. Ik ben zelf geen geoloog en ik moet dus altijd maar afgaan op wat mensen mij vertellen. Dat is lastig, want wij krijgen van verschillende kanten verschillende informatie. Ik heb daarom een specifieke vraag aan de heer Van der Gaag. Hij heeft een duidelijke mening. Er is gezegd dat er een onafhankelijke wetenschappelijke commissie moet komen. Hoe zou die wetenschappelijke commissie eruit moeten zien? Wie zou die moeten betalen en onder wie zou die commissie moeten hangen?

De **voorzitter**: Dat zijn bestuurlijke vragen.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik dank de sprekers voor hun bijdragen. Ik heb een vraag aan de heren Sintubin en De Jong. Ik lees in beide inbrengen dat de kaarten, de risicoanalyses en de seismische risico's de basis zijn van het versterkingsprogramma op basis van de gebiedsgerichte aanpak. Als de kaarten niet kloppen, klopt ook de gebiedsgerichte aanpak echter niet. Ik heb dat beide sprekers horen zeggen en het staat in de stukken. Wat is wijsheid? Wat zou de Tweede Kamer anders moeten doen? Wat moeten wij besluiten om tot een adequaat versterkingsprogramma te komen?

De **voorzitter**: Het woord is eerst aan de heer De Jong, dan aan de heer Van der Gaag en dan weer aan de heer De Jong en de heer Sintubin.

De heer **De Jong**: Over de vlakke winning heb ik in mijn convocatie gesteld dat er, zoals de Raad van State in november heeft aangegeven, geen enkel bewijs wordt gegeven voor de stelling dat er sprake is van extra seismiciteit als er minder vlak wordt gewonnen, dus met meer fluctuaties. Dat geldt ook voor de stukken die daarna zijn ingeleverd. Het is belangrijk om te weten dat zelfs de 33 miljard kubieke meter en de 27 miljard kubieke meter ook met fluctuaties gewonnen worden. Helemaal aan het begin heb ik gezegd dat meer gaswinning leidt tot meer

compactie en meer aardbevingen: hoe meer je eruit haalt, hoe meer aardbevingen je krijgt. Je kunt er natuurlijk beter 23 miljard uit halen, ook als dat gepaard gaat met wat meer fluctuaties, dan 27 miljard dan wel 33 miljard. Nogmaals: er is geen enkel bewijs dat dit anders zou zijn. Bij ieder niveau van de productie, of dat nou 27 miljard, 33 miljard of 21 miljard is, is een vlakke winning een goede zaak; dat zegt ieders onderbuikgevoel. Zowel bij 27 miljard als bij de huidige productie kan echter alleen fluctuerend gewonnen worden. En 27 miljard is niet zo goed als 21 miljard, omdat je er bij een productie van 21 miljard 6 miljard kubieke meter minder uit haalt. Dan krijg je dus minder compactie enzovoorts.

De **voorzitter**: Dat lijkt mij een helder antwoord. Het woord is aan de heer Van der Gaag voor de beantwoording van de vraag van de heer Bosman over een onafhankelijke wetenschappelijke commissie.

De heer **Van der Gaag**: Dat is volgens mij nog steeds de moeilijkste vraag die je kunt stellen over de aardbevingsproblematiek in Groningen. Meer dan 25 jaar geleden heb ik gevraagd of er een onafhankelijke organisatie zou kunnen worden opgezet om goed, gedegen en onafhankelijk onderzoek te doen. Het feit dat er nog steeds zo veel vragen gesteld kunnen worden waarop het antwoord moet luiden "Hé, daar hebben we niet aan gedacht", bewijst dat het huidige systeem voor onderzoeken nog steeds niet adequaat genoeg is. Ik ben continu aan het peinen over hoe je dat zou kunnen verbeteren. Je kunt constateren dat de mensen en de instellingen die twintig jaar geleden het onderzoek deden, dat nog steeds doen. Elke keer dat een onderzoek uitkomt, kan zelfs een leek over heel veel punten vragen waarom die niet zijn meegenomen. Hoe los je dat op? Ik denk dat dat aan de politiek is. Dat is lekker terugkaatsen, maar ik denk dat iedereen kan zien dat een beperkt aantal steeds dezelfde instituten het onderzoek doen en dat er elke keer weer een commissievergadering is waarin wordt gevraagd hoe het kan dat er zo veel vragen openblijven, terwijl er toch van uit werd gegaan dat het onderzoek op z'n minst de relevantste vragen zou kunnen beantwoorden. Als ik met andere onafhankelijke geologen over deze problematiek praat, zeggen ze: "Tjonge, tjonge, dat hebben ze niet meegenomen en dit zou zo kunnen zijn". Meer dan 25 jaar geleden schreef ik dat men vooral naar de productiesnelheid moest kijken en dat daarnaar onafhankelijk onderzoek moest worden gedaan. Als het elke keer dat een vraag wordt gesteld, 25 jaar duurt voordat daar een antwoord op komt, zijn we volgens mij niet goed bezig. Het is dus echt aan de politiek om hier iets aan te doen.

De **voorzitter**: Voor het antwoord op de vraag van mevrouw Dik-Faber geef ik het woord eerst aan de heer Sintubin.

De heer **Sintubin**: Die vraag ging over het versterkingsprogramma. Ik denk dat je van het volgende moet uitgaan. Omdat de seismiciteit in Groningen ook afhankelijk is van de productie, is die dus afhankelijk van een variabel systeem dat van jaar op jaar verandert. Dat zal ook impact hebben op de seismische dreigingsanalyse en op de uiteindelijke seismische dreigingskaarten. Als je op een bepaald ogenblik een arbitraire grens legt -- in de zin van: hier is sprake van aardbevingsgebied en hier niet; dat is de 0,2 G-contour -- kan die grens het volgende jaar lichtjes verschuiven en kan een huis binnen of buiten die contour vallen. Dat is dus een zeer arbitraire, weinig betekenisvolle indeling van het aardbevingsgebied en van de al of niet prioritair te versterken gebieden, met prioritaire zone 1 en bij 0,2 G prioritaire zone 2. Bij de analyse is het dus essentieel dat er wordt gekeken naar de relatieve kwetsbaarheid van het gebouw ten opzichte van de potentieel variabele seismische dreiging op elke locatie.

Zelf heb ik in Bedum huizen gezien, de facto buiten het aardbevingsgebied liggend, die substantiële schade hebben en die dus wel degelijk heel kwetsbaar zijn en daarom moeten worden versterkt.

De **voorzitter**: Mijnheer De Jong, hebt u daar nog iets aan toe te voegen?

De heer **De Jong**: Ja. Er zijn twee stukken: het KNMI-verhaal met de contourenkaart en het verhaal van de NAM met de benadering om zo'n kaart te maken. Het Staatstoezicht adviseert om die methode te gebruiken, maar stelt tegelijkertijd dat de uitkomsten van de door de NAM gebruikte methode tot een onderschatting van de versnellingen leiden. In mijn ogen is dat vreemd. Dat is dus niet goed onderbouwd. Maar of er nu verschrikkelijk veel onzekerheden zijn of niet, er moet volgens mij wel op korte termijn worden gekozen. Ik denk dat het Staatstoezicht daartoe het best in staat is. Dat moet gewoon zeggen: dit zijn de getallen die wij voorlopig gebruiken om in ieder geval een goede prioritering aan te brengen bij de versterking van de huizen. Ik ben het helemaal eens met de vorige spreker dat dit niet iets statisch is; in elk jaar en bij elke gebeurtenis zal het beeld weer veranderen. Maar laten we op basis van dat beeld in ieder geval beginnen met de versterking van de huizen, en sneller dan nu het geval is.

De **voorzitter**: Dank u. Het lijkt me handig om de volgende vier leden in één blok te laten spreken.

De heer **Wassenberg** (PvdD): Voorzitter. Ik dank de deskundigen en de mensen op de publieke tribune, die de moeite hebben genomen om hiernaartoe te komen. Ik

heb een vraag aan de heer Sintubin. Hij stelt dat de NAM en het besluit van de minister te veel uitgaan van een exploitatieperspectief, en onvoldoende van een veiligheidsperspectief. Hij bekritiseert ook het wetenschappelijk onderzoek aan de basis van de productieniveaus. In nrc.next van vanochtend zegt hij dat de slager in dit geval eigenlijk zijn eigen vlees keurt. De kop van dat stuk is ook heel duidelijk: "Een gaswinner, die bedrijft geen wetenschap". Daar gaat mijn vraag over. Volgens de heer Sintubin kleuren commerciële belangen de onderzoeksvragen, en daarmee het onderzoek. Hoe zou dat onderzoek wel moeten plaatsvinden, dus welke vragen zouden er moeten worden gesteld en wie zou dat onderzoek moeten uitvoeren?

De **voorzitter**: De heer Bosman stelt een soortgelijke vraag aan de andere experts.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Voorzitter. Ik dank alle gasten van vanmorgen en iedereen die de moeite neemt om alles te volgen, hier in de zaal en ook via internet. Het gaat mij met name om de flexibiliteit van de contouren: hoe kunnen wij die zo vormgeven dat aan de mensen recht wordt gedaan en we hier niet te beperkt naar kijken, ook in het licht van het feit dat we nu beslissingen moeten nemen over de versteviging van de gebouwen? Nu werken we met de normen van nu, maar er moet wel voortgang zijn. Afgelopen vrijdag waren wij in Groningen op werkbezoek. Wij hebben gemerkt dat er door dezen en genen wordt geanticipeerd op toekomstige normen, die misschien soepeler zijn. Daardoor wordt nu het een en ander vertraagd. Ik maak mij daar grote zorgen over. Het CDA wil dat de mensen die daadwerkelijk last hebben van die aardbevingen, recht wordt gedaan. Mijn vraag is met name gericht aan de heer Sintubin, die daar net al op inging. Misschien kan de heer De Jong hier ook nog op reflecteren.

De **voorzitter**: Eén vraag voor twee deskundigen.

Mevrouw **Klever** (PVV): Voorzitter. Ik heb een vraag aan de heer De Jong. Hij zegt dat in het afgelopen jaar 34% van de stikstofcapaciteit is gebruikt, terwijl er 85% had kunnen worden ingezet. Kan ik daaruit de conclusie trekken dat de gaswinning sowieso 10 miljoen kuub omlaaggaat als het gebruik van de stikstofconversiecapaciteit wordt opgeschroefd naar de door hem voorgestelde 85%?

De heer **Smaling** (SP): Voorzitter. Ik heb een vraag aan de heren Rots en Van der Gaag. De huidige benadering komt neer op steggelen tussen twee contourenkaarten en het afpellen van een ui, wat de nationale coördinator wil doen. Hoe ver zitten wij daarmee af van wat er in hun ogen zou moeten gebeuren? De

heer Rots heeft een erg objectgebaseerde benadering: hij kijkt bij elk gebouw naar het materiaal, en naar het risico dat daar iets vanaf valt of dat het geheel bezwijkt. De heer Van der Gaag hintte in zijn bijdrage op knipklei, een typisch voorbeeld van die natriumhoudende kleien die hard zwellen en krimpen. In de schadekaart houdt men zich niet helemaal aan de contourenkaart. Hoeveel meer kennis over bijvoorbeeld die knipkleien of over terpen, die misschien ook gevoeliger zijn dan het normale vlakke land, moeten we inbrengen om het werk beter te kunnen gaan doen dan hetgeen nu wordt voorgelegd?

De **voorzitter**: Dank. Als eerste gaan we naar de heer Sintubin voor de vraag van de heer Wassenberg.

De heer **Sintubin**: Toen ik gisteravond het artikel in de NRC las, dacht ik: in het vervolg moet ik meer letten op wat ik door de telefoon zeg. Die titel had ikzelf nog niet gezien.

De **voorzitter**: Dat komt bij ons ook weleens voor.

De heer **Sintubin**: Goed, maar nu to the point. De twee dreigingskaarten, die deze zomer zijn uitgekomen, geven een mooi voorbeeld van twee verschillende benaderingen. De dreigingskaart van het KNMI is opgesteld vanuit een zuiver wetenschappelijke benadering, volgens de klassieke standaarden van een probabilistische seismischdreigingsanalyse. De in het NAM-onderzoek gemaakte dreigingskaarten vertrekken daarentegen uit een model, het contractiemodel, en uit een aantal gaswinningsscenario's met 33 en 27, al weet ik dat ook niet allemaal meer van buiten. Daarin wordt dus eigenlijk wel degelijk vanuit een exploratieperspectief naar een model toe gewerkt. Nu is er de vraag over de regie van het onderzoek, en die wordt ook in het NRC-artikel gesteld. Daarin refereer ik aan wat er bijvoorbeeld gaande is in de Verenigde Staten, waar bepaalde staten, zijnde Oklahoma en Kansas, nog wel iets meer last hebben van geïnduceerde seismiciteit. De regie van dat onderzoek vindt plaats binnen de academische wereld en de regulator beslist wel degelijk op basis daarvan wat de exploitant moet doen. Dat is een vrij eenvoudige lijn, waarin het wetenschappelijk onderzoek geheel onafhankelijk gebeurt, binnen een academisch kader. Op congressen merk je dat dat onderzoek jaar op jaar een enorme vooruitgang maakt, omdat daaraan de normale academische reviewprocedure te pas komt, evenals de normale academische publicatiewerkwijze en dergelijke.

De **voorzitter**: Is dat voldoende antwoord op uw vraag, mijnheer Wassenberg?

De heer **Wassenberg** (PvdD): Ik had nog een andere vraag gesteld, die misschien wat moeilijker is te beantwoorden: welk instituut zou zo'n onderzoek moeten of kunnen doen?

De heer **Sintubin**: Ik had het over "de academische wereld". Ik denk dat er aan de Nederlandse universiteiten en in wetenschappelijke instellingen voldoende expertise aanwezig is, al was het maar voor het oprichten van een virtueel onderzoekscentrum waarin al die knappe koppen bijeenkomen en de correcte vragen stellen. De heer Van der Gaag alludeerde daar ook op.

De **voorzitter**: We gaan nu naar de vragen van mevrouw Mulder.

De heer **Sintubin**: Kan zij haar vraag kort herhalen?

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Natuurlijk. Misschien willen wij eigenlijk met z'n allen toe naar zo'n dynamische contourenkaart, maar tegelijk willen wij nu zekerheid, omdat wij nu staan voor beslissingen over het renoveren van gebouwen en dat op basis van de kennis en normen van nu willen aanpakken. Wij merken dat daarin een vertraging zit. Als ik dus pleit voor een dynamische contourenkaart, pleit ik beslist niet voor een vertraging van de nu uit te voeren projecten. Daarin zit wel de crux. Hoe gaan we daarmee om? Hoe zouden we de zaken zo kunnen borgen, dat recht wordt gedaan aan iedereen die in de toekomst schade gaat ondervinden? U geeft aan dat die aardbevingen zullen doorgaan. Het kan niet zo zijn dat iemand in Bedum een gebouw of woning heeft dat net buiten de contouren valt en dat hij daardoor alle schade heeft. Eigenlijk was dat mijn vraag.

De heer **Sintubin**: Inderdaad is uw vraag uiteindelijk zeer moeilijk te beantwoorden. Je zit namelijk met dat dynamische gegeven, maar je moet sowieso voortgang maken. Volgens mij is in dat geval de vraag: welk risico vindt persoon X of persoon Y aanvaardbaar? Daar moet men dan mee aan de slag gaan. In het meerjarenplan legt de Nationaal Coördinator het accent op het activeren van elke individuele burger in die fameuze keukentafelgesprekken. Ik denk dat het daarbij moet gaan over de vraag welk risico men aanvaardbaar vindt en wil nemen. Wil men bunkers bouwen die de zwaarste aardbevingen doorstaan of is er een redelijke tussenweg, waarmee wordt vermeden dat er slachtoffers zijn, objecten vallen en dergelijke? Volgens mij is dat de te bewandelen weg.

De **voorzitter**: Aanvullend, mijnheer De Jong?

De heer **De Jong**: Ik ben het volledig eens met professor Sintubin dat je in die richting moet gaan werken, maar voordat je van zo'n academisch forum uitspraken hebt waar je iets mee kunt, ben je zo weer jaren verder. Er is inmiddels een hele hoop materiaal beschikbaar. Ik zou willen voorstellen dat het Staatstoezicht, de KNMI en TNO op basis van een conservatieve benadering iets vaststellen waarmee er nu voor de verschillende woonkernen in Groningen risico's kunnen worden berekend, zodat nu daar kan worden begonnen waar het risico het hoogst is enzovoorts.

De **voorzitter**: Dan ga ik naar de vraag van mevrouw Klever over stikstof, die gesteld is aan de heer De Jong.

De heer **De Jong**: Er is gevraagd om hoeveel miljard kubieke meter het gaat als je gaat van 34% inzet naar 85% inzet. Dat sommetje moet u wat mij betreft vragen aan de heer Lankhorst, die hier zo zal zitten namens GasTerra. In de antwoorden op de vragen, die u vorige week hebt gekregen, staat een uitgewerkt voorbeeld. Hierin gaat het al heel snel over miljarden kubieke meters gas. Het precieze antwoord op de vraag kan ik echter niet geven.

Mevrouw **Klever** (PVV): Mijn vraag was niet zozeer of het nou 8 of 10 miljard kuub was. Mijn vraag was meer of de conclusie juist is dat we per direct de gaswinning 8 of 10 miljard kuub naar beneden kunnen schroeven. Of zijn er allerlei voorwaarden voor het gebruik van die stikstofconversiecapaciteit? De minister heeft ooit gezegd dat hij het nog moet onderzoeken. Persoonlijk denk ik dat je dit per direct kunt doen, maar dat hoor ik graag van u.

De heer **De Jong**: Ik houd mij een klein beetje op de vlakte. De minister heeft een jaar geleden gezegd dat de stikstofinstallaties voor 85% benut zouden kunnen worden om hoogcalorisch gas om te zetten in laagcalorisch gas. Als wordt geconstateerd dat het 34% is geweest, zit er dus een hele hoop ruimte. Ik denk niet dat er sinds vorig jaar januari ineens iets mis is met de stikstofinstallaties waardoor ze niet méér ingezet kunnen worden dan nu het geval is.

De **voorzitter**: Dank u. Tot slot was er de vraag over de gebouwde omgeving, de trillingen, de knipklei en de terpen, aan de heer Van der Gaag en de heer Rots. Ik geef als eerste het woord aan de heer Rots.

De heer **Rots**: Ik wil even iets in het algemeen zeggen over waar de onzekerheden zitten, al wil ik geen college geven. Ik heb hier een plaatje met een diagram. Je kunt de intensiteit van de aardbevingen, de piekgrondversnelling en de kans dat een en ander optreedt, op deze manier opschrijven. We zitten hier eigenlijk met twee academische gemeenschappen aan tafel. De geologen kunnen voorspellen hoe groot de aardbevingen worden. De constructiemensen gaan over het incasseringsvermogen van het gebouw. In beide zitten onzekerheden. Als je vier ingenieursbureaus vraagt om een uitkomst te geven van de seismische capaciteit van een pand, krijg je vier verschillende antwoorden. Die kunnen heel ver uit elkaar liggen. Wij moeten er dus via gezamenlijk onderzoek voor zorgen dat die bandbreedte, die spreiding, smaller wordt. Dan weten wij beter wat de echte capaciteit is. Zo kunnen de geologen met nadere studies ook een en ander slanker krijgen. Dan moet deze verder weg liggen van die [spreker wijst op diagram], anders heb je problemen in dit gebied.

Met het versterken van huizen kun je verschillende dingen doen. Dat is het voordeel. Je kunt ten eerste de verbindingen, bijvoorbeeld van de vloeren aan de wanden, beter maken. Dat scheelt al een heleboel. Voor de bewoners in het grootste risicogebied kun je dit sowieso doen. Vervolgens doen we een studie. Door het voortschrijdend inzicht weten we dan misschien over anderhalf jaar of we ook nog iets aan de wanden of zelfs iets aan de funderingen moeten doen. Je begint dus met de maatregelen die het snelst effect geven in het gebied waar het risico het grootst is. Ik denk dat dit het meest pragmatische is. Je moet onderzoek doen parallel aan de acties die al plaatsvinden. Je moet niet alleen kijken naar de PGA-kaarten (peak ground acceleration), hoewel die zeker belangrijk zijn, maar je moet ook bekijken wat je met het gebouw kunt doen. Zo krijg je de curve naar rechts en wordt de weerstand groter.

Er is gesproken over onafhankelijk onderzoek. Het maakt ons -- u ook niet, denk ik -- helemaal niks uit wie het betaalt. De wetten van Newton regeren de uitkomsten. Er zijn verschillende voorbeelden geweest in Nederland. Zo heb je bijvoorbeeld het Centrum Ondergronds Bouwen. Twintig jaar geleden, toen de tunnels in opkomst waren -- denk aan de Haagse tramtunnel -- was er altijd gedonder. Je had CUR (Centrum voor Civiele Techniek), een collectief Nederlands poldermodelachtig iets, waar een en ander gefinancierd werd. Er waren ook commissies waarin de aannemerij, de bewoners, de wetenschappers, de TNO'ers en de ingenieursbureaus gezamenlijk om tafel zaten, om een en ander te beoordelen. Dan was er direct ook kennisoverdracht, zodat dit niet alleen in de achterkamertjes van de onderzoekers gebeurde.

Internationale review is ook belangrijk. Dat wordt vaak gezegd. We hebben veel contacten met Italianen en Japanners. We merken echter dat de aardbevingen hier

anders zijn. We krijgen kleine schokjes, terwijl het daar een minuut doorgaat. Erger nog, de gebouwen zijn hier compleet anders. We hebben bijvoorbeeld heel slanke spouwmuurtjes. Daar weten de Italianen helemaal niks van. We kunnen dus nooit te veel vertrouwen op de anderen. Je zult zelf de kennisopbouw moeten doen. Daar is men ook al mee begonnen. Dat moet je voortzetten.

De **voorzitter**: Dank u wel. Mijnheer Van der Gaag, hebt u daar nog iets aan toe te voegen?

De heer **Van der Gaag**: Ja. Nu hoort u over de praktische kant iets van mij. Na de eerste aardbeving in 1991, in het aardgasveld van Slochteren, zag ik dat er bij een magnitude van net boven de 2 structurele schade aan een huis was ontstaan. Sindsdien heb ik veelvuldig de boren in de grond gestoken. Ik verbaas me er steeds weer over dat op staal gefundeerde huizen, met dunne muurtjes in de knipklei, die aan waterkanten staan -- daarvan heb je er duizenden in Groningen -- veelvuldig schade hebben. Mijn mening is dat huizen die aan oevers staan en gefundeerd zijn op knipklei veel aardbevingsgevoeliger zijn dan huizen die binnen de contourlijnen liggen. Dat heb ik veelvuldig zelf geconstateerd. Ik heb meerdere malen geadviseerd om versnellingsmeters te zetten tussen de voordeur en de oever van het kanaal. Als we dat twee jaar geleden hadden gedaan, garandeer ik u dat u had gezien dat de PGA daar hoger is dan bijvoorbeeld binnen de contourlijn. In mijn bijdrage heb ik gezegd dat men veel meer naar de verticale PGA moet kijken dan tot nu toe is gebeurd. Die oevers van de kanalen zijn namelijk juist heel gevoelig voor de verticale PGA. Als de oever tussen het huis en het waterpeil een opdoffer krijgt, heeft dat ook consequenties voor het huis. Er zijn processen in de ondiepe ondergrond die leiden tot drukopbouw en zelfs tot bodemstijging. Dat verbaast me nog steeds. Het lijkt wel of het verboden is om daarnaar onderzoek te doen. Ik weet niet waarom dat is, maar iedereen kan op zijn klompen aanvoelen hoe het zit met een ondiep geologisch proces dat druk opbouwt en zelfs tot bodemstijging leidt. Dit kun je overigens niet wijten aan de gaswinning. Als zo'n proces tot bodemstijging en drukopbouw leidt, is er extra kans op schade als er een kleine, lichte aardbeving langskomt. De vragen hoe het zit met oorzaak en gevolg en wie de schuldige is, liggen bij de juristen. Er zal blijken dat heel veel van de moeilijke gevallen aan kanaaloevers liggen en gefundeerd zijn op knipklei. Ik beveel aan om die bij de versterking prioriteit te geven, ondanks dat die misschien net buiten de PGA-contourlijn liggen.

De **voorzitter**: De heer Smaling heeft een heel korte vervolgvraag.

De heer **Smaling** (SP): Ik wil een conclusie uitlokken. Gaat men met de manier waarop men nu met de PGA-kaarten werkt, voorbij aan de meer locatiespecifieke gevoeligheid die u nu beschrijft?

De heer **Van der Gaag**: Ja. Als de huidige PGA-kaarten tot gevolg hebben dat mensen die op een aardbevingsgevoelige locatie wonen, buiten de boot vallen, vind ik dat de huidige PGA-contourkaarten niet alleen als leidraad genomen moeten worden. Dat klopt.

De **voorzitter**: De heer Vos is aangeschoven. Mijnheer Vos, van harte welkom. Wilt u deze ronde luisteren of hebt u vragen naar aanleiding van hetgeen u al gehoord hebt? Dat staat u vrij.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Nee, ik pas, omdat ik een deel heb gemist. Ik lees het na in de reader. Mijn excuses, er was een brandmelding in de Schipholtunnel. Ik kon er werkelijk niets aan doen.

De **voorzitter**: Dat heb ik uitgelegd. Dan ga ik terug naar de eerste vraagsteller. We hebben nog kort de tijd en die wil ik benutten.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik heb nog een vraag aan de heer De Jong. Het SodM adviseerde in januari 2013 om de gaswinning zo snel en zo veel mogelijk terug te brengen. Ik heb begrepen dat het huidige SodM daar geen afstand van heeft genomen. Het heeft wel gezegd dat er geen aardbevingsrisico zou zijn als je de productie naar 12 miljard kuub zou brengen. Mijnheer De Jong, kunt u daarop reflecteren? Weten we nu dat we bij 12 miljard kuub ook nog aardbevingen krijgen, zoals de heer Sintubin zegt? Volgens hem hebben we de komende decennia gewoon een aardbevingsgebied. Klopt een en ander dus nog steeds met de huidige stand van zaken van de kennis? Als je teruggaat naar 12 miljard kuub en je de winning goed verspreidt over het gebied, krijg je dan zo goed als geen aardbevingen meer?

De heer **Bosman** (VVD): Ik heb een vraag aan de heer Rots. Hij gaf aan dat de aardbevingen vergelijkbaar zijn met een bus die optrekt en achteruitrijdt. In zijn stuk zegt de heer Van der Gaag dat de verticale versnelling misschien nog wel belangrijker is en onderbelicht is gebleven. In hoeverre neemt de heer Rots dat aspect mee in zijn onderzoek?

De **voorzitter**: Ik zie aan de heer Rots dat hij dat een goede vraag vindt.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Ik heb nog een vraag aan de heer Sintubin. Hij spreekt in zijn notitie over een winningsprotocol dat de kern zou moeten vormen van een nieuw winningsplan, uiteraard met onafhankelijke monitoring en permanente analyse van de seismische dreiging. Verder spreekt hij in dit verband over het hand-aan-de-kraanprincipe. Ik vraag mij af hoe wenselijk deze route is waar de seismische dreiging zich altijd achteraf voordoet. Hand aan de kraan betekent dat de gaswinning omlaaggaat, maar het punt is dat de aardbevingen enkele weken of maanden later volgen. Is dat principe zo goed voorspelbaar dat de hand aan de kraan een logisch onderdeel kan zijn van het nieuwe winningsprotocol?

De **voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer De Jong voor de beantwoording van de vraag van mevrouw Van Tongeren.

De heer **De Jong**: De vraag van mevrouw Van Tongeren ging over de 12 miljard. Ik heb net een aantal dingen genoemd waarover algemene consensus is. Ik ben er echter een van vergeten en die noem ik graag alsnog. Als je stopt met gas produceren houdt de compactie op en daarmee op termijn ook de seismiciteit. Dat is een belangrijk gegeven. Wat zou het bijvoorbeeld betekenen als je 1 miljard zou gaan produceren? Zou dat dan geen aardbevingen en nauwelijks compactie opleveren? Drie jaar geleden is er door het Staatstoezicht op de Mijnen naar gekeken. In zijn rapport, waar nog steeds geen andere getallen voor geleverd zijn door wie dan ook, staat dat 12 miljard ongeveer de grens is; als je daar boven uitkomt, zal je meer seismiciteit krijgen en als je op die 12 miljard of er onder gaat zitten, zul de seismiciteit niet of nauwelijks aanwezig zijn. Dat is ook logisch. Als er geen gaswinning is, is er op een gegeven moment geen compactie en seismiciteit meer. Verschillende partijen zeggen dat je dan evengoed aardbevingen krijgt. Bij een zero productie is dat dus niet het geval. Daar is eigenlijk iedereen het over eens. In het rapport van het Staatstoezicht op de Mijnen wordt 12 aangegeven als de grens en daar is nog geen ander getal voor in de plaats gekomen.

De **voorzitter**: Ik zag uw buurman even knikken.

De heer **Sintubin**: Ja. Waarom stel ik mij daar vragen bij? Er wordt inderdaad uitgegaan van een compactiemodel waar gefocust wordt op hetgeen in het reservoir op 3 km gebeurt. De contexten zijn anders ten aanzien van geïnduceerde seismiciteit, en dan vooral de zwaardere aardbevingen in gebieden die te maken hebben met de productie van schaliegas, injectie van waste waters of zelfs geothermie. Wat je hier doet, is iets wegnemen. Er is dus een ontlasting, waardoor

de spanningstoestand in de diepere delen van de breuken kan worden beïnvloed en aanleiding kan zijn tot aardbevingen en potentieel zwaardere aardbevingen.

Persoonlijk zou ik nooit de uitspraak durven doen dat er bij nul productie geen aardbevingen meer zijn. Er zullen misschien minder aardbevingen zijn en de kansen op potentieel zwaardere aardbevingen zullen verdwijnen, maar de kansen zullen volgens mij blijven bestaan.

Dan wat betreft de wenselijkheid van het winningsprotocol. We hebben hierbij te maken met een heel bijzonder context waar ik ook het antwoord niet op heb, in de zin dat ik kan zeggen dat er sprake is van vertraging en dergelijke. Als het compactiemodel, het model waar de NAM mee werkt voor het berekenen van seismische dreiging, zo performant is, moet men op basis van dat model ook kunnen gaan spelen met de productieverdeling over het veld en de hoeveelheid, teneinde aan te kunnen tonen van: als we op die manier produceren, zou dit het gevolg zijn voor de seismiciteit. Dan kan dat ook gecheckt worden. Het is dus een kwestie van waarnemen; als het effectief zo plaatsvindt, dan kan er op die manier verdergegaan worden. Als het totaal anders blijkt te zijn, dan moet dat model bijgesteld worden. Dat is een beetje een kwestie van checks and balances waarvan op dit moment overigens geen sprake is.

De **voorzitter**: Dan geef ik nu het woord aan de heer Rots voor zijn beantwoording van de vraag van de heer Bosman.

De heer **Rots**: Dit blokje heet wetenschap. In de wetenschappelijke hoek heb je twee community's. De eerste wordt gevormd door de geomechanici en de tweede door de constructiemechanici. Waar het gaat om de vraag welke beweging je kunt verwachten aan dat oppervlak die doorgegeven wordt aan gebouwen, nemen wij hetgeen de geomechanici aanleveren als input voor onze analyses van wat zo'n gebouw kan hebben, wat we er aan kunnen doen en hoeveel het zal helpen als we er wat aan doen. Ik kan u geruststellen. In de sommen die we op dit moment maken zitten horizontale versnellingen maar ook verticale versnellingen. De verticale en de horizontale beweging komen namelijk tegelijkertijd. Bij 77% van de gebouwen is sprake van metselwerk. Daar zitten de bewoners ook mee, want het betekent dat er veel scheuren zijn; er zit ook geen wapening in. Metselwerk gedraagt zich ook veel beter als er een verticale belasting op zit. Als je verticaal drukt en je vervolgens horizontaal gaat schuiven, is dat veel sterker dan wanneer er geen druk op zit. Als door die verticale beweging dat spul gaat dansen, dan mis je die verticale druk en dan kan het ook horizontaal niet zo veel meer hebben. Dus de vraag van de heer Bosman is zeer terecht, maar ik kan hem geruststellen op basis van de informatie die wij van geomechanici krijgen, dat beide bewegingen er in zitten. Bijvoorbeeld in

Italië zijn er proeven. Die tafel gaat dan in een bepaalde richting. Dan heb je in ieder geval voor dat geval een goede validatie en dan moet je als er ook sprake is van een verticale beweging, het met modellen zelf extrapoleren.

In de NEN/NPR-commissie en in de risicobenadering die nu voor Groningen in het onderzoek figureert, gaat alles over bezwijkveiligheid ofwel de vraag of er wel of geen doden vallen. Dat noemen wij de ultimate limit state, dus dat het gebouw echt in elkaar stort. Ik denk dat het voor de Groningers ook heel belangrijk is. Bij lichte aardbevingen krijg je iedere keer een scheurtje. Dan stort het gebouw niet in maar het levert natuurlijk wel een heleboel ellende op. We moeten in het onderzoek dan ook aan beide kanten aandacht geven, dus niet alleen de kleine kans dat er heel grote ongelukken gebeuren maar ook de scheurschade bij lichte aardbevingen. Dat zou wat meer aandacht kunnen krijgen.

De **voorzitter**: Dat is ook iets wat wij afgelopen vrijdag zeer nadrukkelijk hebben meegekregen tijdens ons werkbezoek aan Groningen.

We zijn hiermee gekomen aan het eind van dit blok. Ik bedank nadrukkelijk onze gasten voor hun komst en hun bijdrage aan dit gesprek. De volgende week zal het plenaire debat over het gaswinningsbesluit plaatsvinden. Dat is weer een volgende stap maar zeker niet de laatste. De commissie zal dankbaar gebruikmaken van de informatie die u vandaag hebt aangeleverd. Hartelijk dank daarvoor!

Blok 2: Relevante instanties voor gaswinning

De heer Schotman, NAM

De heer Lankhorst, GasTerra

De heer Dost, KNMI

De heer Van der Meijden, Staatstoezicht op de Mijnen

De **voorzitter**: Hartelijk welkom. Ik constateer dat wij weinig dames hebben vandaag bij onze rondetafel. Ik heet de heren Schotman, Lankhorst, Van der Meijden en Dost van harte welkom. Ik hoop dat u hebt gezien dat u de microfoon aan en weer uit moet zetten; ik zeg het nogmaals. Dat heeft zowel te maken met het geluid als met degenen die dit debat op afstand volgen, want de camera volgt dat. Zoals u hebt gezien, starten wij deze ronde met een kort statement van uw zijde, waarna wij vragen gaan stellen. Daarvoor zal ik bij de heer Wassenberg beginnen, want bij hem waren wij gebleven.

Ik geef het woord aan de heer Schotman namens de NAM.

De heer **Schotman**: Voorzitter. Bedankt voor de uitnodiging. Ik ga graag in op de mogelijkheid om een introductie te geven. Ik zal dat langs hoofdlijnen doen.

RTG004-1516

Als ik terugkijk op 2015, dan zie ik dat wij heel belangrijke stappen hebben gezet in de aardbevingsuitdaging. Tegelijkertijd zijn wij er nog niet. De mensen in het aardbevingsgebied weten dat als geen ander. Ik besef dat terdege.

Er zijn belangrijke stappen gezet. Ik wil in mijn korte introductie twee ontwikkelingen noemen. De eerste ontwikkeling betreffen de tussenresultaten van het studiewerk waar in de eerste ronde ook al over is gesproken. Dat studiewerk is uitgevoerd onder de regie van de NAM door 30 internationale wetenschappelijke instituten. Die hebben ons allemaal geholpen de dreigingen en risico's die gepaard gaan met de aardbevingen veel beter in kaart te brengen. Dat werk is gevalideerd door wetenschappelijke instituten en het SodM. Dat zal in de toekomst op diverse manieren verder worden getoetst. Dat geeft een veel beter beeld van de dreiging, maar ook van de versterkingsopgaven die wij nu aangaan. Dat beeld is dus veel scherper geworden. Het is als een foto: meer pixels. Die mededeling heb ik ook al vorig jaar in januari en juni aan deze zelfde rondetafel aangekondigd. Dat is wel degelijk gebeurd.

Tegelijkertijd is er nog steeds sprake van overlast, helaas voor de Groningers. De les die wij als NAM daaruit hebben getrokken, is dat wij moeten blijven focussen op onze eigen expertise. Schoenmaker blijf bij je leest. In 2015 is het Centrum Veilig Wonen op afstand van de NAM de schade gaan afhandelen. Dat is een goede stap vooruit. Wij hebben de Nationaal Coördinator Groningen zien komen in de tweede helft van het jaar. En er ligt nu een gedegen meerjarenplan op tafel. Die dingen juich ik toe. De NAM heeft in het verleden de regie genomen over zaken die veel meer in het publieke domein thuishoren. Die stappen zijn gezet.

Concluderend, samenvattend, in 2015 zijn belangrijke stappen gezet. Er is een betere uitgangspositie voor 2016, maar wij zijn er nog lang niet. Dat weten de Groningers als geen ander.

De **voorzitter**: Ik ga naar de heer Lankhorst namens GasTerra.

De heer **Lankhorst**: Voorzitter. Bij het bestuderen van de vragen die de commissie aan de minister heeft gesteld ter voorbereiding van het overleg van volgende week viel mij op dat heel veel vragen gaan over de export van gas en de daarbij horende langetermijncontracten. Ik zou daar graag iets over willen zeggen in de hoop eventuele misverstanden op dat punt weg te nemen.

In Nederland, België, Noord-Frankrijk en een deel van Duitsland is sinds de jaren zestig van de vorige eeuw een gasnet aangelegd dat geschikt is voor de kwaliteit van het Groninger aardgas. De fornuizen en de kachels die op dat net zijn aangesloten, kunnen geen hoogcalorisch gas verbranden. Dat zou grote veiligheidsrisico's geven. Als het koud wordt, moeten al die huizen dus van

laagcalorisch gas voorzien worden. Dat kan uit drie bronnen komen: laagcalorisch gas dat in Duitsland zelf wordt geproduceerd, hoogcalorisch gas gemengd met stikstof of gas uit het Groninger veld.

Ook als er geen contracten zouden zijn, zou dat gas toch geleverd moeten worden, want je kunt de mensen niet in de kou laten zitten. Ze zijn van ons afhankelijk. Er zijn natuurlijk wel contracten, waaronder de langetermijncontracten die GasTerra heeft afgesloten in het verleden. Maar veel van de vraag wordt ingevuld door aankopen op de dagelijkse handelsmarkt voor gas: de TTF (Title Transfer Facility). De langetermijncontracten van GasTerra voorzien dus in een deel van de vraag naar het gas, dat er simpelweg moet zijn als wij mensen niet in de kou willen zetten. Overigens kan ik u verzekeren dat wij sinds 2009 geen nieuwe langetermijncontracten meer hebben gesloten of bestaande contracten hebben verlengd. Zoals de minister al meermaals heeft gezegd, hebben we daar ook geen intentie toe.

Sinds 2011 vindt er een gezamenlijke exercitie plaats van het ministerie, Gasunie en Gasterra met netbeheerders in het buitenland over de ombouw van de buitenlandse installaties van laagcalorische naar hoogcalorische kwaliteit. Dat heeft geleid tot de plannen van aanpak die de minister in zijn brief van 18 december heeft beschreven. Dat is een gigantische klus. Miljoen huizen moeten ten minste drie keer worden bezocht. Vandaar dat het een tijdrovend proces is dat helaas moeilijk te versnellen zal zijn. Ik hoop u hiermee duidelijk te hebben gemaakt dat het niet de commerciële overwegingen zijn die het nodig maken dat we nog geruime tijd een aanzienlijke hoeveelheid Groninger gas nodig hebben.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Van der Meijden, van het Staatstoezicht op de Mijnen.

De heer **Van der Meijden**: Voorzitter, dank u wel. Ik geef van mijn kant met genoeg een korte toelichting op ons advies. De kern daarvan is: lager maar stabiel. Dus een lagere productie vinden wij belangrijk; dat brengt het risico naar beneden. Nadat in de november- en decembermaand van 2014 de productie plotseling scherp omhoog was gegaan, kregen wij prompt in januari met een aantal bevingen te maken. Is dat allemaal feitelijk onderbouwd en gecorreleerd? Daar kun je een vraagteken bij zetten. Wij vinden het echter buitengewoon onverstandig om snelle productief fluctuaties van een week tot een maand over onszelf af te roepen door het winningsniveau telkens aan te passen.

Verder adviseren wij om de winningsfilosofie, de operationsfilosofie voor het veld, te bepalen aan de hand van de delen van het veld, de clusters. Met andere woorden: bekijk hoe de bevingen zich ontwikkelen en waar die bevingen zich ontwikkelen. Er

RTG004-1516

is uiteraard een relatie met de geologie in het veld. Bepaal op die basis wat voor productieplafond en productieverdeling daarbij zouden horen; risicogestuurd dus. Ook adviseren wij om de methode van de NAM wat betreft de PGA-kaarten te volgen, en om de dreigings- en de daaruitvolgende risicokaarten en dus ook het versterkingsprogramma daarop te baseren. In het model dat de NAM volgt, wordt namelijk de ondiepe ondergrond meegenomen. Wij weten allemaal dat de bovenste 100 à 200 meter een buitengewoon cruciale rol speelt. Ook worden in het NAM-model de productie-ingrepen meegenomen.

Het laatste advies betreft het maatschappelijke risico, dat in dit geval niet locatiegebonden is. Het risico geldt voor het hele veld, waarbij de kans berekend wordt dat grotere groepen mensen slachtoffer zouden kunnen worden van aardbevingen.

Hoe komen die resultaten tot stand? Ik heb meermalen, ook vanochtend weer, de vraag gehoord of het allemaal wel onafhankelijk is. Ik hecht eraan het volgende te zeggen. In de eerste plaats hebben wij bij het Staatstoezicht op de Mijnen mensen in dienst die buitengewoon competent zijn en dat dossier in de afgelopen jaren hebben opgebouwd.

In de tweede plaats maken wij al enige tijd gebruik van instituten zoals TNO, het CBS en het KNMI, maar ook de Technische Universiteit Delft. Daarnaast hebben wij een zogenaamde peerreview laten uitvoeren. Dat hadden we al in mei laten doen, en dat hebben wij nu weer laten doen, in dit geval door professor Wiemer van de Hochschule in Zürich en baas van de Zwitserse seismologische dienst, en een tweetal hoogleraren van de Amerikaanse geologische dienst. Het betreft dus een review van de resultaten die de NAM aan mij heeft voorgelegd.

Het derde aspect betreft de Scientific Advisory Committee onder leiding van mevrouw Van Geuns. Deze commissie ziet ook toe op de kwaliteit van met name de studies die door de NAM worden verricht. Als ik goed ben geïnformeerd, zitten in de groep van mevrouw Van Geuns ook internationale en nationale experts. Er wordt dus wel degelijk heel goed bekeken hoe we er met zijn allen voor kunnen zorgen dat we dit zo zorgvuldig mogelijk onderzoeken en dat de resultaten een mate van geloofwaardigheid hebben waarvan mensen zeggen: oké, ik vind het misschien niet leuk, maar that's what it is.

De **voorzitter**: Het woord is tot slot aan de heer Dost van het KNMI.

De heer **Dost**: Voorzitter. Het KNMI is sinds meer dan 25 jaar bezig om in Groningen te meten en te monitoren wat er gebeurt. Ook bouwt het modellen die voorspellen wat er kan gebeuren. De hele ontwikkeling van meten en modelleren is de laatste jaren in een versnelling geraakt, onder andere door te meten met

uitgebreide nieuwe netwerken, die het afgelopen jaar in Groningen operationeel geworden zijn. Dat leidt ertoe dat we de modellen kunnen verbeteren. Meten, monitoren en modelleren gaan hand in hand.

We zien veel kleinere bevingen. Ook die geven extra informatie, die onze modellen kan helpen. Eigenlijk is de hele opzet van het modelleren om de onzekerheden in de modellering steeds verder te reduceren. Daarop is al het onderzoek gericht. In dat onderzoek spelen verschillende partijen een rol. De verschillende partijen in Nederland zijn bijvoorbeeld TNO, Deltares en het KNMI, met elk de eigen expertises. Ook door te combineren en verschillende modellen naast elkaar te zetten krijgen we een beter beeld van de onzekerheden en de betrouwbaarheid. Daarvoor is kennis nodig vanuit de verschillende disciplines. De normale academische werkwijze, waaraan al eerder gerefereerd werd, wordt gevoerd. Mijn collega aan de linkerkant had het over internationale reviews. Dat is ook wat er in onze procedures gebeurt. Zo proberen we de onzekerheden te verkleinen, zodat er een steeds beter beeld ontstaat van de werkelijke dreiging in Groningen.

De heer **Wassenberg** (PvdD): Ik dank de deskundigen, die de moeite hebben genomen om hiernaartoe te komen. Ik heb een vraag aan de heer Schotman van de NAM. Die vraag komt deels voort uit wat we allemaal hebben gehoord tijdens ons werkbezoek aan Groningen afgelopen vrijdag. Drie dagen geleden zijn we met de commissie op werkbezoek gegaan en hebben we gesproken met een aantal mensen daar, namelijk met bestuurders en bewoners. We hebben heel veel kritiek gehoord op de wijze waarop de NAM onder andere schademeldingen afhandelt. Die hoorden we niet alleen van bewoners, maar ook van bestuurders. In een van de latere blokken spreken we met een bewoner. Hij schrijft dat hij, toen hij een laag bod van de NAM afwees, te horen kreeg dat de kosten voor een tijdelijke huurwoning niet langer door de NAM vergoed zouden worden. Het lijkt erop dat de NAM onredelijke druk heeft uitgeoefend op mensen die door aardbevingen toch al in een financieel lastige positie terecht zijn gekomen. Dwingt de NAM bewoners op deze manier niet om onterecht lage schikkingsvoorstellen te accepteren omdat zij in een moeilijke positie zitten en geen kant op kunnen? Is de NAM niet te streng?

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Een vraag die ons allemaal bezighoudt is hoe het precies zit met de conversie, de opslag en de vlakke winning en wat die met de aardbevingen doen. Ik zou daar graag een toelichting op krijgen van zowel de heer Lankhorst als de heer Schotman. We hebben in de zomer en de winter altijd fluctuaties gezien de afgelopen jaren, dus de vraag is waarom juist de vlakke winning zou zorgen voor minder seismiciteit en compactie.

Mevrouw **Klever** (PVV): Ik heb een vraag in dezelfde lijn aan de heer Lankhorst, waarop ik ook graag een reactie van de heer Schotman wil. De conversiecapaciteit is het afgelopen jaar voor 34% gebruikt, maar kan voor 85% gebruikt worden. Dit houdt in dat we, om aan de vraag naar laagcalorisch gas te voldoen, hoogcalorisch gas zouden kunnen importeren, dat we kunnen converteren met stikstof. Een ander noemde de stikstofcapaciteit. Op die manier zouden we 8, 10 of 12 miljard kuub minder kunnen winnen dan we nu doen. Klopt die redenering? Zo ja, waarom wordt de conversie, de stikstofcapaciteit, dan niet voor 85% gebruikt?

De **voorzitter**: Als ik het goed heb begrepen, stelt u uw vraag aan de heren Lankhorst en Schotman.

Mevrouw **Klever** (PVV): Ja.

De **voorzitter**: Mijnheer Schotman, het woord is aan u om de vraag van de heer Wassenberg te beantwoorden. Vergeet niet uw microfoon aan te zetten.

De heer **Schotman**: Die zet ik aan, voorzitter. U zult mij er vast en zeker aan herinneren dat ik hem zo dadelijk ook weer uit moet zetten.

Bedankt voor de vraag. Ook ik spreek heel veel met mensen in het Groningse gebied. Laten we de feiten even op een rijtje zetten. We hebben een aantal complexe gevallen. Daarover heb ik vorig jaar januari ook met mevrouw Ouwehand gediscussieerd. Toen hebben we gezegd: 200 gevallen die bekend zijn, die op een lijst staan, gaan we proberen zo goed mogelijk aan te pakken. Daar hebben we veel succes mee geboekt. Althans, voor iedereen die bij dat soort zaken betrokken is, is het natuurlijk altijd vervelend, en het duurt ook lang, maar in een groot aantal gevallen is het tot een goed einde gebracht. Op dat moment hebben we ook meteen de schadeafhandeling vanaf 5 januari overgegeven aan het Centrum Veilig Wonen. Alle nieuwe schademeldingen zijn dus daar terechtgekomen. We zijn nog wel verantwoordelijk voor een stukje van de protocollen. Daarin proberen we altijd heel goed recht te doen aan de belevingswereld van de mensen en verschillende manieren van schadeafhandeling te bieden. Het geval dat u mij specifiek geeft, ken ik niet en herken ik ook niet. Ik wil er met alle plezier nog weleens naar kijken, maar in het algemeen proberen we het zo fair mogelijk te doen. Toen we met de dialoogtafel in november 2014 de uitdaging kregen om eens naar de protocollen te kijken, om er anders naar te kijken -- Lysias had daar een goed advies over -- hebben we nadrukkelijk gezegd: dat gaan we doen, we gaan die protocollen omzetten. Het Centrum Veilig Wonen werkt nu dus met protocollen die voor een

RTG004-1516

deel gedreven en gedragen zijn door een comité van veel belanghebbenden, waaronder de dialoogtafel.

De **voorzitter**: We gaan door met de vraag van mevrouw Mulder over de opslag, die is gesteld aan zowel de heer Lankhorst, die mag beginnen, als aan de heer Schotman.

De heer **Lankhorst**: Ik denk dat ik de vragen van mevrouw Mulder en mevrouw Klever samen kan nemen, want het waren dezelfde vragen: hoe zit het met de conversiecapaciteit en waarom wordt daarvan niet meer gebruikgemaakt? In de eerste plaats klopt het dat, als je in plaats van 35% 85% conversiecapaciteit gebruikt, het zo'n 10 miljard kubieke meter gas scheelt. In de antwoorden van de minister op de vragen ziet u het ook: op dit moment is er 21 miljard kubieke meter capaciteit in de stikstofinstallaties beschikbaar. Je kunt dus ruwweg zeggen dat elke 10% inzet daarvan 2 miljard kuub Groninger gas scheelt. Dit is overigens ook weer niet helemaal waar, want het hangt ook af van de Wobbe-index van het hoogcalorische gas. Die is op dit moment vrij hoog. Het is dus ietsje minder, maar het klopt dat het in die orde van grootte is. Je kunt dus meer gebruikmaken van de stikstofinstallaties. Dat zal ook noodzakelijk zijn, nu we teruggaan naar een toegestane Groninger productie van 27 miljard kubieke meter. Dat gebeurt op dit moment ook. Sinds de uitspraak van de Raad van State is de inzet van de stikstofinstallaties vergroot en dat zal in het hele gasjaar 2015-2016 nodig zijn. In het besluit van de minister dat u op 18 december hebt gekregen, ziet u dat de minister niet kiest voor een maximale inzet van de stikstofinstallaties. Het zit op 85%. Dat is het zogenoemde "omkeerscenario". De minister schrijft dat een maximale inzet tot veel kortetermijnfluctuaties in de Groninger productie zou leiden, wat het seismische risico weer zou vergroten. Daarom heeft de minister gekozen voor de 27 miljard kuub.

De **voorzitter**: Mevrouw Klever heeft een korte vervolgvraag, ik neem aan aan de heer Lankhorst.

Mevrouw **Klever** (PVV): Ik zou dan toch wel graag willen weten waarom er in het afgelopen jaar dus in feite 10 miljard kuub meer Gronings gas is gewonnen dan nodig is. We hadden immers die conversiecapaciteit, die voor twee derde niet werd gebruikt.

De heer **Lankhorst**: In 2015 was het niet de inzet van de minister om maximaal gebruik te maken van de stikstofinstallaties. De inzet was dat er maximaal 33 miljard

kubieke meter gas van Groningenkwaliteit mocht worden gebruikt, waarvan 3 miljard kuub uit Norg en 30 miljard kuub uit het Groningenveld. Overigens is dat in een heleboel stappen tot stand gekomen. Toen we aan het jaar begonnen, hadden we 39,4 miljard kuub als target. Dat werd in februari vervangen door "misschien 33, misschien 39,4". In de zomer werd het "33 min 3" en het werd 27 met de uitspraak van de Raad van State. Het is in de loop van de jaren dus ook al opgeschoven. In de loop van het jaar is ook bestudeerd wat de gevolgen zouden zijn van maximaal op stikstofinzet sturen. Die studie hebt u ook ontvangen. Daarvan heeft de minister gezegd: dat gaan we niet doen.

De **voorzitter**: De heer Schotman, voor beide vragen.

De heer **Schotman**: Ik zal het tweede deel van beide vragen integraal proberen te beantwoorden. Het gaat over die vlakke winning. Dat is een moeilijke uitdaging. Ik heb dat ook al eerder gezegd toen we nog in afwachting waren van de onderzoeksresultaten. Het is lastig om dat te preciseren. Mevrouw Van Tongeren heeft mij daar ook op bevraagd in de technische briefing van afgelopen vrijdag. Wij hebben geconstateerd dat je kwalitatief aannemelijk kunt maken dat je weg moet blijven van groter wordende drukverschillen rond breuken. Het is een beetje een technisch verhaal, dus ik zal het kort houden. Drukverschillen rond breuken worden met name gedreven als je op langere termijn -- weken in plaats van dagen -- bezig bent met extra of minder productie. De heer Rots, die hier in de vorige sessie zat, vertelde zijn verhaal over bakstenen muren en het feit dat daar horizontale beweging in kan komen als er even geen trek en druk meer is. Dat is een beetje de filosofie rond die breuken. Je wilt niet al te veel drukverschillen rond de breuken, want dan kunnen ze makkelijker afglijden.

Kwalitatief zijn er in de wereld van de techniek heel veel voorbeelden waaruit blijkt dat met dergelijke bewegingen makkelijker aardbevingen kunnen optreden. Het vullen van stuwdammen heb ik als een van de voorbeelden genoemd. Maar dat is dus kwalitatief. Kunnen wij zeggen dat er bij een meer fluctuerende productie 2% of 10% meer aardbevingen optreden? Dat kunnen wij op dit moment nog niet bepalen. Dat hebben we ook aangegeven in het rapport en daar heeft het SodM ook een oordeel over geveld.

De heer **Smaling** (SP): Wij waren vrijdag weer in de provincie. Dat was goed voor ons. Mijn vragen zijn aan de heer Schotman gericht, want ze gaan over de samenwerking met de NAM om tot een vergelijk te komen. Ik werd daar helaas weer niet heel vrolijk van. Ik zal het rijtje even aflopen. De Hanzehogeschool Groningen en de Rijksuniversiteit Groningen moeten hun interne kosten voor de

schadeafhandeling zelf dragen. Zij moeten dus onderwijsgeld aanspreken voor gebouwen. Dat is geen goede zaak. In Bedum kan een wethouder niet financieel uit de voeten met het herstel van scholen doordat de NAM niet alles wil betalen. In Loppersum zit bij nul-op-de-meterwoningen een top die niet door de woningcorporaties kan worden bekostigd. In Delfzijl is er de wens dat groepen bedrijven met de NAM praten, want het is handiger voor de provincie om op het niveau van de Brzo-bedrijven goed te handhaven. In de dorpen bij Delfzijl is nog steeds gesteggel over de vraag of de bevingsschade gaswinninggerelateerd is. Ik vraag mij werkelijk af waar het anders door moet komen. Dit zijn vijf zaken die mij niet heel hoopvol maken.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Een zesde punt is dat veel bewoners zeggen dat bodemdaling niet door de NAM vergoed wordt en aardbevingsschade wel. Zij vragen zich af waarom, want bodemdaling is ook een gevolg van de gaswinning. Mijn eigenlijke vraag is echter gericht aan de heer Lankhorst. Ik voel wel mee met mijn collega's van de PVV en het CDA wat betreft die stikstofinstallaties. De Kamer heeft begin 2013 -- dat is inmiddels drie jaar geleden -- een motie aangenomen waarin de regering werd gevraagd om zo snel mogelijk technische en juridische voorzorgsmaatregelen te nemen, vooruitlopend op een toen nog eventueel te nemen reductiebesluit. De minister heeft altijd tegen de Kamer gezegd dat we een balans moeten vinden tussen de leveringszekerheid en de veiligheid. Eigenlijk hebben we steeds gezocht naar de minimale hoeveelheid die nodig zou zijn voor de leveringszekerheid. Kan de heer Lankhorst in het licht van deze vraagstelling toch nog eens ingaan op de punten van mijn collega's? Het lijkt erop dat we toch iets verder terug hadden gekund. Kan hij ook vertellen wat er nu precies gedaan is naar aanleiding van die motie uit 2013 om technische voorzorgsmaatregelen te nemen? Dat vraag ik met name omdat pas in 2019 een nieuwe stikstofinstallatie beschikbaar komt. Duurt het echt zes jaar om zo'n installatie neer te zetten? Ook beginnen de Belgen pas in 2024 met de ombouw van consumenteninstallaties van hoog- naar laagcalorisch gas. Dat is nu nog ver weg, maar dat was het in 2013 al helemaal. Is dat soort punten naar aanleiding van die motie in werking gezet, voor zover de heer Lankhorst bekend?

De **voorzitter**: Dank voor die laatste toevoeging. Het is aan de regering om de moties die door ons ingediend worden, uit te voeren. De heer Vos voegde echter de vraag toe of bekend is wat er naar aanleiding van de motie is uitgevoerd.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Ik voegde die vraag toe omdat de heer Lankhorst vanuit zijn functie daar naar alle waarschijnlijkheid mee te maken heeft gehad.

De **voorzitter**: Ik snap het.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Als dat niet zo is, hebben wij weer een vraag voor de minister.

De **voorzitter**: Dat is de goede volgorde, want vragen over de uitvoering van moties kunnen niet direct aan de instanties gesteld worden. Ik geef als eerste het woord aan de heer Schotman voor de vraag van de heer Smaling naar aanleiding van wat wij afgelopen vrijdag hebben gehoord, gezien en besproken.

De heer **Schotman**: Mijnheer Smaling, dank u wel voor de vraag. U noemt een aantal zaken. Ik ken die niet allemaal inhoudelijk, maar ik zal toch proberen om thematisch op een paar dingen in te gaan. Ik ben ook heel vaak in het Gronings gebied en spreek veel met dezelfde partijen als waarmee u hebt gesproken. Er komen volgens mij twee dingen naar boven.

Ten eerste ligt voor grotere instanties de versterkingsuitdaging voor. Het gaat daarbij vaak om complexe projecten. Soms hebben die projecten ook te maken met monumenten of nieuwbouw. Die moeten worden meegenomen, maar de afwegingen daarvoor zijn niet altijd even gemakkelijk te maken. Ik heb in mijn introductie nadrukkelijk gezegd dat de NAM geen richting moet kiezen als de regie nadrukkelijk in het publieke domein ligt. De NAM probeert wel met al die partijen heel constructief vorm en gestalte te geven aan de versterkingsuitdaging. Ik kan u verzekeren dat wij regelmatig met de Hanzehogeschool Groningen en de RUG, zoals in uw voorbeeld, in gesprek zijn om die uitdaging aan te gaan.

Het tweede element gaat over de inefficiënties die elders bij het versterkingsprogramma optreden. Dat is altijd een beetje een moeilijke discussie. Het gaat dan over de vraag: wat heeft nou wat precies veroorzaakt en wat zijn de extra elementen? Ik denk dat het niet goed is dat de NAM wethouders en bestuurders meteen betaalt of vergoedt voor hun werk als zij toezichthouders van ons kunnen zijn. Dat ligt gevoelig, want op welke manier vind je nu een balans? Hoe zit het met de onafhankelijkheid die zo nadrukkelijk naar voren kwam in de vorige sessie die u hebt gehad? Daar zijn niet altijd pasklare antwoorden voor, maar wij proberen dit altijd zo veel mogelijk op maat te regelen.

U spreekt met de woningbouwcorporaties specifiek over nul-op-de-meterwoningen. Dat vind ik een heel belangrijk punt. Wij waren in maart 2015 al een heel eind op weg met het versterkingsprogramma en wisten wat er moest gebeuren. Toen kwam heel nadrukkelijk de vraag naar voren of wij, als wij toch bezig waren, ervoor zouden kunnen zorgen dat de huizen tegelijkertijd nul op de meter konden krijgen in een

pakket om de huizen te verduurzamen. Ik vind dat ook wel een logische vraag, want daarmee help je de betreffende mensen met het verlagen van de energierekening. Dit heeft tot een hoop discussie geleid, omdat dit organisatorisch veel meer vergt dan aanvankelijk was verwacht. Wij hebben besloten om de mensen, in dit geval ook de woningcorporaties, daarin centraal te stellen. Zij hebben beperkte middelen voor de denkkracht die nodig is om dit allemaal in vaste banen te leiden. Het heeft volgens mij wel een halfjaar geduurd voordat wij daarvoor een regeling hebben getroffen en daar zitten nog steeds inefficiënties bij. De NAM probeert nadrukkelijk om ruimhartig te zijn volgens de definitie die de heer Rodenboog al jaren geleden heeft ingebracht over het meewerken bij projecten.

Stricto sensu is de bijdrage die wij aan dat gecombineerde verstevigings- en verduurzamingsprogramma leveren veel groter dan de versteviging alleen. Je moet namelijk uitzoeken hoe dingen precies werken. Het is een leerproces. Daarbij kom je soms inefficiënties tegen die je niet had voorzien toen je de afspraken aan het maken was. Dan moet je weer rond de tafel gaan zitten en dat doen wij dus ook. Ik kan vertellen dat ik afgelopen vrijdag met de woningcorporatie heb gesproken en dat ik vanmiddag weer contact daarover met hen opneem. Dat is de prijs van het leren, van het uitzoeken van de manier waarop het precies moet. Dan kom je dat soort dingen soms tegen.

Het laatste punt waarover ik iets wilde zeggen is de bodemdaling. De heer Vos vroeg daarnaar. Sinds de jaren tachtig is het bekend dat compactie leidt tot bodemdaling, ook in het Groningenveld. Daar zijn afspraken over gemaakt met de waterschappen, omdat dit betekent dat de waterniveaus veranderen en er een andere bemaling moet worden gemaakt. Dat wordt betaald. Dit is al een vrij oude regeling die de hele tijd wordt uitgebreid met nieuwe fondsen, als dat nodig is. Sinds 1991/1993 hebben wij de erkenning dat de gaswinning ook tot aardbevingen kan leiden. Die schade wordt sinds die tijd ook vergoed.

Je ziet vaak dat er drie elementen bij elkaar komen. Je hebt een stukje bodemdaling. Er zijn ook de zettingen of de lokale waterschapsimpact op een huis. Daar hebben wij een paar voorbeelden van gehoord van de heer Van der Gaag tijdens de vorige sessie. Bovendien is er de aardbevingsschade zelf. Dat is gecompliceerd. De gaswinning is niet altijd de reden waarom lokale bodemdaling leidt tot schade. De Nationaal Coördinator heeft in zijn meerjarenplan aangegeven hoe hij daarmee om wil gaan. Dat ondersteun ik volledig.

Mevrouw Agnes Mulder (CDA): Er zijn op dit moment wat strengere normen dan er straks misschien zullen komen, maar dat weten we nog niet. Daardoor ontstaat er wel vertraging met allerlei bouwprojecten. Daar hebben wij heel veel commentaar op gehad, afgelopen vrijdag. Dat was eigenlijk gericht aan de NAM. Sommige

mensen vonden het jammer dat er naar hun idee behoorlijke vertraging in zit. Kan de heer Schotman ingaan op de vraag hoe zijn bedrijf daarmee omgaat? Er zijn normen, maar bouwprojecten moeten verder, ook wat de CDA-fractie betreft. Hoe voorkomen wij dat alles vertraagd wordt?

De heer **Schotman**: Ik deel de zorg over vertraging. Ik denk dat het versterkingsprogramma belangrijk is en geen vertraging moet oplopen. Het hanteren van die normen is voor ons vrij simpel. Wij willen niet vertragen maar versnellen en wij werken met de kennis van de dag. Wij hebben tot nog toe gewerkt met de oude kaarten en de oude inzichten, ook al weten we dat uit onderzoek blijkt dat dit inzicht vrij conservatief is en dat de kaarten in principe beter zullen worden. We willen nu zo snel mogelijk werken met de nieuwe kaarten en met de inzichten van de dag. Daarop gaan we verder, dus we zitten niet te vertragen. Dat wil ik echt niet. Ik wil dat we doorgaan. Dat moet duidelijk zijn.

Er wordt ook gesproken over scholenprojecten. Ik merk dat er lokaal discussies zijn over twee scholen die misschien bij elkaar worden gevoegd, zodat er met een klein beetje geld erbij een heel nieuwe, moderne school is. Als de normen ineens lager uitvallen bij de berekening of bij de inschatting door de betrokkenen, kan dat ertoe leiden dat men minder geld krijgt uit het versterkingsprogramma en meer zelf moet doen. Dat leidt tot dilemma's. We zullen een discussie moeten voeren over de vraag hoe je daarmee omgaat. Ik geloof dat Groningen niet zit te wachten op vertraging op dat gebied. Dat ben ik volledig met mevrouw Mulder eens.

De **voorzitter**: Dan de vraag van de heer Vos aan de heer Lankhorst.

De heer **Lankhorst**: Ik ben blij dat er iets is gezegd over de rollen en verantwoordelijkheden van de minister en van mij. Wij proberen vooral om de kaders die de minister stelt bij de gaswinning uit te voeren en niet om daar nog een eigen afweging aan toe te voegen. De Kamer voert hier een debat met de minister. Dat is allemaal buitengewoon zorgvuldig voorbereid. Wij houden ons dan aan de uitkomsten daarvan. Dat betekent ook dat wij koersen op de volumes die hier zijn vastgesteld. In 2015 zijn wij niet al aan het werk gegaan met een scenario waarin voorrang werd gegeven aan stikstofinzet. Daar liep een studie naar, die in de loop van dat jaar is afgerond. In het besluit staat nu ook dat we dat niet moeten gaan uitvoeren, zoals men ziet.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Even voor de feitelijkheid, het was 2013.

De heer **Lankhorst**: Ja, vanaf 2013 hebben er veel debatten plaatsgevonden en zijn er vele besluiten genomen door de minister. Aan al die besluiten hebben wij zorgvuldig invulling gegeven.

De heer Vos stelde een paar specifieke vragen. Waarom is die stikstoffabriek pas beschikbaar in 2019? GasTerra gaat die fabriek niet bouwen. Dat doet de Gasunie. Voor zover ik weet zijn de voorbereidingen daarvoor onmiddellijk gestart nadat de discussies in 2012-2013 begonnen. Maar dat vergt nogal wat tijd. De Kamer heeft daarover al diverse vragen gesteld aan de minister, die daarop al diverse malen antwoord heeft gegeven. Ik ben niet bij die bouw betrokken, dus ik kan daarover verder geen details geven.

Een andere vraag is waarom in België pas in 2024. Voor zover ik weet is 2024 het jaar waarin de grootschalige ombouw van de huishoudens in België van start gaat, volgens de huidige planning. Dat betekent niet dat er tot die tijd niets gebeurt in België. In het afgelopen jaar zijn er al een aantal industriële bedrijven in België omgezet van hoogcalorisch gas naar laagcalorisch gas. De voorbereiding voor die grootschalige ombouw is in volle gang. Ik heb in de brief van de minister gelezen dat hij met de Belgen gaat praten om te kijken of dat versneld kan worden. Of dat gaat lukken, weet ik niet. Zoals ik al zei, het gaat om miljoenen huizen. Je hebt er veel inzet van gekwalificeerd personeel voor nodig om dat te doen. Of dat echt nog acht of negen jaar moet duren om die allemaal beschikbaar te hebben, daar kan ik niet over oordelen. Die gesprekken gaat de minister voeren met de Belgen.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Toch een vraag ter verduidelijking. Ik begrijp dat de heer Lankhorst niet verantwoordelijk is voor de uitvoering van Kamermoties, laat dat vooropstaan. Begin 2013 vraagt de Kamer aan de minister om eens te bekijken wat er allemaal moet gebeuren als wij moeten terugschalen. Dat is elf jaar voordat de Belgen de conversie naar andere toestellen gaan uitvoeren. Hadden wij dat niet wat sneller kunnen doen? Politiek-bestuurlijk gezien is het een andere vraag, maar op technisch gebied moet dat toch sneller kunnen dan in elf jaar? Hebben wij het maximale gedaan om ervoor te zorgen dat de gaswinning zo laag mogelijk is en zo dicht mogelijk komt bij hetgeen nodig is voor de leveringszekerheid? Dat is de kernvraag die hier op tafel ligt.

De **voorzitter**: Mijnheer Lankhorst, wat kan de techniek?

De heer **Lankhorst**: De techniek kan veel. Er zitten technische kanten aan, maar de vraag is juist naar het bestuurlijke en ik denk dat de Kamer daar beter met de minister over kan spreken.

De **voorzitter**: Dat is een helder antwoord. Ik begin weer van voren af aan, bij mevrouw Van Tongeren. Wij hebben zeker nog even tijd voor een tweede ronde.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): In het Burgerlijk Wetboek staat gewoon dat een persoon die of bedrijf dat iemand schade toebrengt alle schade moet vergoeden, alle preventiemaatregelen moet nemen die maar enigszins redelijk zijn en moet betalen voor het afhandelen van die schade. Vrijdag hebben wij in Groningen weer heel veel gehoord over de NAM. Daaruit blijkt toch wel een rode draad. Er valt te onderhandelen, er komen plannen, er wordt gekeken naar de norm, misschien moet toch nog even worden gewacht totdat het de witte norm wordt. Een heleboel van die organisaties krijgt echter geen finale handtekening onder de finale afspraken. Mijn collega van de SP noemde het al. Vaak zegt de NAM dan dat zij al die verantwoordelijkheden op zichzelf wel heeft, maar toch nog even langs moet gaan bij Shell en ExxonMobil voordat zij dat kan doen. Is het waar dat de NAM boven een bepaald bedrag niet zelf mag tekenen? Klopt het wat door mijn collega werd gezegd, dat bijvoorbeeld de woningbouwcorporatie, bepaalde bedrijven in Delfzijl en individuele burgers op een snipper na rond zijn, maar dat er dan toch nog weer vertraging optreedt? Of komt u dat hele dossier volstrekt onbekend voor?

De **voorzitter**: Deze vraag is voor de heer Schotman.

De heer **Bosman** (VVD): Mijn vraag stel ik aan de heer Van der Meijden en heeft betrekking op de verschillende onderzoeken. Wij hebben net de wetenschappers aan tafel gehad. Zij uitten toch kritiek op de verschillende onderzoeken en op de manier waarop wij tot de verschillende resultaten komen. U bent ervan overtuigd en zegt dat een peer review heeft plaatsvonden en dat dingen duidelijk door verschillende slimme instituten zijn gecontroleerd. Kunt u daar kort op reflecteren?

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Mijn vraag is bestemd voor de heer Lankhorst van GasTerra. Deelt u mijn mening dat, op het moment dat wij een productieniveau vaststellen, dit productieniveau altijd wordt gerealiseerd? Zeggen wij maximaal 33, dan wordt het ook 33. Zeggen wij maximaal 27, dan wordt het ook 27. Bent u het met mij eens dat, zolang wij daaraan vasthouden, er straks twee stikstofinstallaties staan die niet optimaal worden benut en een bepaalde mate van omkering van het systeem echt wenselijk en nodig is?

De **voorzitter**: Ik begin bij de vraag van mevrouw Van Tongeren aan de heer Schotman.

De heer **Schotman**: Daar wil ik het volgende over zeggen. De NAM is verantwoordelijk voor het afhandelen van de schade. Is schade veroorzaakt door onze gaswinning, dan is het klip-en-klaar dat wij die schade aanpakken en vergoeden. Dat wil ik ook zo snel mogelijk doen. Wij zijn daarin geen specialist en daarom hebben wij het Centrum Veilig Wonen in het leven geroepen, dat op afstand deze schade nu gaat afhandelen. Daar hoor ik veel positieve verhalen over. Tegelijkertijd geldt dat, of het nu gaat om de oude schadegevallen die het afgelopen jaar door ons zijn afgewerkt of om sommige van de nieuwe schadegevallen, er altijd complicaties zijn waar wij allen nog niet op gestuit zijn. In mijn introductie heb ik al gezegd dat niet alles goed gaat. De Groningers weten dat als geen ander. Wij moeten dus extra hard werken om dat soort dingen wel aan te pakken. Het is niet zo dat aandeelhouders hierbij op de achtergrond een rol spelen; dit is een verantwoordelijkheid van de NAM. Die handelt de NAM zo adequaat en zo snel mogelijk af. Het is dus een "mixed back". Ik denk dat wij heel veel stappen vooruit zijn gegaan. In 2015 zijn behoorlijk veel dingen echt veel beter gegaan, maar er is nog veel werk aan de winkel. Wij zullen nu op afstand blijven vragen, zoeken en bevragen, ook namens de Groningers, om te achterhalen of de afhandeling op sommige plaatsen nog beter kan.

De **voorzitter**: Een heel korte vervolgvraag.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Wij hebben verhalen gehoord dat er teruggedaan zou moeten worden naar bijvoorbeeld de juristen van Shell of ExxonMobil. Dat zijn dus complete indianenverhalen? De aandeelhouders zijn hier kortom op geen enkele wijze bij betrokken en u mag tekenen tot welk bedrag dan ook.

De heer **Schotman**: Als je denkt dat je een baas bent, zoals ik denk, is het in het leven altijd zo dat je een volgende baas hebt. Kan ik het bedrijf NAM verkopen of dat soort grote dingen? Ik vrees van niet. Maar ik kan u echt verzekeren dat wij de schadeafhandeling waarover u het hebt, rechtstreeks afhandelen. Daar zit geen vertraging in. Ik zou er de woorden "broodje aap" nadrukkelijk bij willen voegen.

De **voorzitter**: Dat lijkt mij een helder antwoord. De heer Bosman heeft nog een vraag gesteld aan de heer Van der Meijden.

De heer **Van der Meijden**: We hebben deze gesprekken wel vaker gevoerd met elkaar. Ik verwelkom ze ook zeer. Ik heb ook vaker gezegd dat er sprake is van een voortschrijdend inzicht, dat lijkt te accelereren, met name in het laatste jaar. Ik heb

in relatie tot het voortschrijdend inzicht weleens eerder gezegd dat er altijd een spanningsveld is tussen feiten, wetenschap en een onweerlegbaar causaal verband. Dat zal ook altijd blijven bestaan. We hebben vanochtend professor Sintubin van de universiteit Leuven horen zeggen dat er altijd onzekerheden blijven. Die hebben wij in ons rapport opnieuw benoemd. Eerder heb ik weleens in dit forum gezegd dat dit een toezichthouder er niet van ontslaat om toch een taxatie te geven van waar we precies staan, wat de feiten zijn, wat wel en niet vastligt en wat we eigenlijk vinden, of we überhaupt iets kunnen vinden en of het verantwoord is om dat te zeggen. Ik geef het voorbeeld van fluctuaties. We hebben in ons rapport helder gesteld dat er nog twee à drie jaar nodig is om voldoende wetenschappelijke onderbouwing te leveren voor het fluctuatieverhaal. Tegelijkertijd zijn er wel degelijk aanwijzingen die ons comfortabel genoeg maken om te zeggen: je moet wegblijven van "tussen een week en een maand". Dat zeggen we niet zomaar. Eerder is gewogen of je het risico naar beneden brengt door de productie te verlagen. Ja, dat is zo, en dat zeggen wij ook. Als je als gevolg daarvan een winningsfilosofie moet toepassen waardoor fluctuaties in beeld komen die echt onverstandig zijn, heeft dat echter een risico. Dat is voor een deel een taxatie, maar dat had u waarschijnlijk zelf ook bepaald op basis van wat wij hebben geschreven. Natuurlijk zien wij graag een wetenschappelijke onderbouwing, want die wil elke inspectie en elk zichzelf respecterend instituut.

Ook eerder heb ik gezegd dat dit de complexiteit van de situatie in Groningen is. In de wereld zijn veel soorten aardbevingen, maar een door de mens veroorzaakte beving, in dit geval door de gaswinning in Groningen, is vrij uniek. Die is ook uniek door de diepte van 3 kilometer en door de geologische parameters. Die is ook uniek door het feit dat Groningen drukbevolkt is en niet ergens in een woestijn ligt. Ik probeer dat niet te bagatelliseren; dat is een feit. Dat brengt extra complexiteit met zich mee. Om dat woord nog een keer te gebruiken: er is een spanningsveld in de zeer legitieme vraag van de heer Bosman naar detaillering en naar alles willen weten, bij voorkeur met tien decimalen achter de komma. Ik heb daar alle begrip en respect voor. Ik vind het ook terecht dat u, en met u de samenleving, die vraag stelt. Maar ik zou mijn job niet goed doen en mijn organisatie zou haar werk niet goed doen als wij u de indruk van schijnveiligheid geven door te zeggen dat we die details kunnen geven. Ons eerste advies is om lager te gaan zitten maar dat wel stabiel te doen. Daar zitten echter een heleboel vervolgvragen achter, die ik wel begrijp. Dan over de peerreviews. Ik denk dat je zonder al te veel overdrijving kunt stellen dat de betrokken partijen wereldwijd de kennis op het gebied van "man-induced"-bevingen hebben gemobiliseerd. Dat betreft gerenommeerde instituten en gerenommeerde individuen. Natuurlijk opereren andere gerenommeerde individuen buiten die kennisnetwerken, en vinden zij ook dingen. Dat is volstrekt legitiem, maar

tegelijkertijd mag je van ons verwachten dat wij gestructureerd te werk gaan. Dat doet de NAM en dat doen wij. We hebben in Nederland een aantal zeer goede instituten. We hebben het in de Nederlandse wetgeving nu eenmaal zo geregeld dat de NAM de gegevens moet aanleveren en wij die rapporten krijgen. In het vorige advies hebben we een tweede spoor zelf bewandeld. Dat hebben we dit keer ook gedaan. We proberen dus zo veel mogelijk niet alleen naar de gegevens van de NAM te kijken, maar ook te bekijken of we zelf nog iets kunnen doen. Dat wordt uitbesteed, maar ook dat laten we met een dure Engelse term "peer reviewen". Met andere woorden: mensen die niet bekend zijn met het probleem, krijgen het op hun bord en kijken ernaar.

Er werd vanmorgen in het eerste blok een opmerking gemaakt over de PGA-kaarten van de NAM. Daar zijn kanttekeningen bij gemaakt door onze peer reviewers uit Zwitserland en door de heer die inmiddels van de Stanford University is. Men zei dat er ten aanzien van die PGA-kaarten extra zorgvuldigheid moet worden betracht, dat er op dat gebied nog een slag moet worden gemaakt. Dat erkennen wij en dat erkent ook de NAM. Dan moet je dus een weging maken. De huidige kaarten zijn alweer een stuk nauwkeuriger dan de kaarten die wij eerst hadden. De eerste PGA-kaart die geproduceerd werd, was een prachtig ovaal ei. Daar kon je zo met je vinger langs. Ik ben geoloog. Dat was eigenlijk nauwelijks een geologische kaart te noemen. Op de huidige NAM-kaart zie je vlekken. Dat wordt geleidelijk aan een meer en meer gedetailleerde kaart, naar aanleiding waarvan wel weer stappen gezet moeten worden. Dat is die verfijning.

Ik heb nog een laatste opmerking. Ik heb al gesproken over stappen die gezet zijn. In de jaren 2012, 2013 en 2014 kwam er op een gegeven moment een advies om Loppersum helemaal dicht te draaien, omdat werd gemeend dat dat de machinekamer van de bevingen in Groningen was. Inmiddels zijn we stappen verder en zeggen we dat er ook naar Loppersum moet worden gekeken en dat het effect tijdelijk is. Maar NAM, ga nu eens een risicogestuurde winningsfilosofie opzetten, want het veld is verschillend! Kijk per blok, kijk naar het gebied, kijk naar je clusters en zie hoe bevingen zich ontwikkelen, waar ze voorkomen, hoe ze voorkomen et cetera! Dat is verwoord in ons tweede advies.

De **voorzitter**: Ik verzoek de heer Lankhorst om de vraag van mevrouw Dik-Faber te beantwoorden.

De heer **Lankhorst**: De eerste vraag van mevrouw Dik-Faber was: klopt mijn constatering dat het productieniveau altijd wordt gerealiseerd? Het antwoord daarop is "ja". Ik heb net al gezegd dat wij geen eigen additioneel oordeel toevoegen aan datgene wat de minister stelt. Wij proberen inderdaad die niveaus te realiseren. Dat

is in 2015 niet het geval geweest. In dat jaar was het maximaal vastgestelde productieniveau 30 + 3 miljard kuub. De uitkomst was 28,1 miljard kuub uit Groningen en 2,7 miljard kuub uit Norg geweest. De reden daarvoor is dat half november de uitspraak van de Raad van State over het gasjaar 2015-2016 kwam. Je moet dan in het vierde kwartaal van 2015 al beginnen te remmen, want je moet binnen dat plafond van 27 miljard kuub blijven. Anders heb je te weinig gas beschikbaar voor die eerste drie kwartalen van 2016. De constatering van mevrouw Dik-Faber klopt dus.

Zij vroeg vervolgens of dat betekent dat een omkering wenselijk is. Dat hangt af van het seismisch effect dat je daarmee bereikt. We moeten datgene doen waarmee het risico op aardbevingen maximaal wordt gereduceerd. De heer Van der Meijden heeft daar zojuist over gesproken. Als je omkeert en je krijgt daardoor snellere kortetermijnfluctuaties, dan levert dat nieuwe risico's op. Die afweging heeft de minister gemaakt op basis van de adviezen van mensen die daar verstand van hebben. Ik matig mij geen nieuw en beter oordeel daarover aan.

De **voorzitter**: Er is nog tijd voor een korte laatste ronde. Maar eerst wil de heer Van der Meijden nog iets zeggen.

De heer **Van der Meijden**: Fijn dat u mij nog even één tel gunt. Ik heb iets vergeten te melden wat misschien toch wel relevant is. Dat heeft te maken met de vraag van de heer Bosman over kennisnetwerken. De OVV zegt in zijn rapport van anderhalf jaar geleden tegen ons: goed dat je het gedaan hebt, maar je had het nooit mogen doen: een inspectie die zelf onderzoek verricht, is een slager die zijn eigen vlees keurt. Wij zijn op dit moment met een aantal partijen bezig om een virtueel kennisnetwerk in Nederland op te zetten. Dat is het programma Mijnbouw in Nederland. Dat is precies het doel. Ik heb vanmorgen ook in het eerste blok al heel nadrukkelijk gehoord dat er een behoefte bestaat om het ergens neer te leggen. Daarvan zegt iedereen: misschien vinden we het niet leuk wat er uitkomt, maar het is wel het beste wat je kunt doen.

De **voorzitter**: Dat lijkt me een waardevolle toevoeging, zeker in het licht van de discussie die we tijdens het eerste blok hadden.

De heer **Wassenberg** (PvdD): Ik wil nog een vraag stellen aan de heer Schotman. Ik ben heel eenkennig vandaag, maar ik hoop dat men mij dat vergeeft. Deze vraag brandde mij net al op de tong, dus ik ben blij dat ik die alsnog kan stellen. Collega Vos zei het net al: aardbevingsschade wordt vergoed, maar bodemdalingsschade wordt niet vergoed. De heer Schotman reageerde daarop met: dat is een complexe

zaak en bodemdaling wordt door meer factoren veroorzaakt. We hebben daar afgelopen woensdag tijdens een expertmeeting ook over gesproken. Toen zeiden de experts van de TU Delft dat de snelheid van de bodemdaling rond Loppersum wel degelijk is gehalveerd sinds de gaswinning rond Loppersum is teruggebracht. Hoe kan de heer Schotman dan zo stellig zeggen dat de bodemdaling wordt veroorzaakt door factoren waar de NAM geen invloed op heeft? Een van de factoren is immers wel degelijk de gaswinning. Als de heer Schotman dit niet zo hard wil stellen, waarom vergoedt de NAM dan ook niet de schade als gevolg van bodemdaling?

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Ik vraag graag door naar aanleiding van het betoog van de heer Van der Meijden. Hij geeft aan dat je in verband met de fluctuaties zo vlak mogelijk moet proberen te winnen. Wij hebben de afgelopen jaren telkens winning in de zomer en in de winter gehad, waarbij er behoorlijke fluctuaties zijn geweest. Hoe kan de heer Van der Meijden datgene wat hij zei, dan zo stellig zeggen? Natuurlijk zie ik ook dat, als je eind december extra wint, een maand later het veld direct reageert. Dat is misschien mijn boerenverstand, maar welk bewijs is er dat die fluctuaties extra gevaarlijk zijn?

Mevrouw **Klever** (PVV): Bij het vaststellen van het gaswinningsplafond wordt altijd uitgegaan van een extreem koude periode met dagtemperaturen van -17°C . Zo'n temperatuur komt echter maar eens in de 50 jaar voor. Waarom wordt er dan voor elk jaar uitgegaan van een extreem koude periode? Waarom wordt er niet uitgegaan van gemiddelden, van temperaturen die wat dichterbij de huidige temperatuur liggen?

Ik heb nog één ander vraagje aan de heer Schotman. De schade aan huizen moet worden vergoed; dat is logisch. Vervolgens moeten huizen worden versterkt. Dat is een gigantische opgave. Dat moet de NAM allemaal betalen. Waar ligt voor de NAM het omslagpunt? Wanneer zegt zij: bij dit winningsniveau is het voor ons niet meer rendabel om gas te winnen, gelet op de kosten van het versterken van de huizen? Bij welk winningsniveau ligt het omslagpunt?

De **voorzitter**: Mevrouw Klever, aan wie wilt u uw eerste vraag stellen?

Mevrouw **Klever** (PVV): Die vraag stel ik aan de heer Lankhorst en de heer Van der Meijden.

De **voorzitter**: We beginnen met de heer Schotman. Hij zal de vraag van de heer Wassenberg beantwoorden.

De heer **Schotman**: Dat doe ik met alle plezier. Ik dank de heer Wassenberg voor zijn vraag. Voor alle duidelijkheid: schade die wordt veroorzaakt door gaswinning, wordt vergoed. Dat is geregeld. Dat geldt zowel voor schade als gevolg van bodemdaling als voor aardbevingsschade. Daar is dus geen misverstand over. De gaswinning leidt tot bodemdaling over een heel breed en groot gebied. Het gaat over kilometers, omdat er sprake is van een langzame zetting die vrij globaal is. Over de vergoedingen zijn in de jaren tachtig al afspraken gemaakt, omdat een en ander consequenties heeft voor de hoogte van dijken, voor bemaling enzovoorts. Er is al uitgebreid gesproken over de aardbevingsschade. Ik bracht naar voren dat er een derde punt is, namelijk dat bodemdaling soms heel lokaal kan zijn. Dat heeft vaak niet te maken met gaswinning. Die bodemdaling houdt veel meer verband met de vraag hoe lokaal waterniveaus worden beheerd en hoe bijvoorbeeld land vruchtbaar is gemaakt om te kunnen worden gebruikt. Die verschillen in waterdaling in een kleiachtige omgeving leiden soms tot lokale zetting. Dat is het stuk dat niet wordt veroorzaakt door gaswinning. Daar heeft de NAM dus ook geen rol in te spelen.

De **voorzitter**: We gaan door, want we hebben nog maar heel kort de tijd. We komen op de vraag die mevrouw Mulder stelde aan de heer Van der Meijden.

De heer **Van der Meijden**: Het is toch wel interessant dat mevrouw Mulder mij stelligheid verwijt terwijl de samenleving en de Kamer mij altijd vragen om zo duidelijk mogelijk te zijn. Ik heb geprobeerd zo duidelijk mogelijk te zijn, zeg ik tegen mevrouw Mulder. Maar ik zal proberen om nog een keer een korte reflectie te geven op de fluctuaties. Eerder antwoordde ik op een vraag van de heer Bosman: je hebt feiten en je hebt grijze zones. Fluctuatie is nog zo'n gebied met grijze zones. Het gaat hierbij niet alleen om het decemberverhaal van 2014, waar terecht aan werd gerefereerd. Ik dacht: als ik dat in mijn openingszinnen meld, dan kunnen de Kamerleden daarover nadenken. Dat hebben zij duidelijk gedaan. Het gaat natuurlijk niet alleen om die maand, maar als wij indicaties hebben dat het onverstandig is, dan mag van ons worden verwacht dat we er wat van zeggen. Tegelijkertijd zijn we helder over de vraag of ik een en ander gedetailleerd kan onderbouwen. Op dit moment kunnen we dat niet, maar wij vinden dat dagfluctuaties minder een probleem zijn. Je moet echter wegblijven van fluctuaties van een week tot een maand. Het vervolg van mijn opmerking is: het is beter als je het wat rustiger kunt op- en afbouwen. Dan komen we echter bij de NAM terecht, want dan gaat het over een operatiefilosofie. Ik kan namelijk niet beoordelen wanneer dit kan of hoe dit moet. Je moet hier wel naar kijken. Ons tweede advies gaat over het opstellen van

een risicogestuurd winningsprotocol met een meet- en regelprotocol. Daar hebben wij hier in dit gremium al eerder met elkaar over gesproken. Dat is wat wij bedoelen.

De **voorzitter**: De eerste vraag van mevrouw Klever was gericht aan de heer Lankhorst en de heer Van der Meijden. Ik geef als eerste het woord aan de heer Lankhorst.

De heer **Lankhorst**: Temperaturen van -17°C het etmaal rond komen niet vaak voor. Als het zo koud wordt en je zo veel gas nodig zou hebben voor de voorzieningszekerheid, is dat een extreem geval. Toch heeft de minister in het verleden bij gebrek aan betere inzichten gezegd dat dit het maximumvolume is dat in het desbetreffende jaar mag worden geproduceerd. De Raad van State zei: het is niet elk jaar zo koud, dus je hebt dat niet nodig. Op basis van die uitspraak is nu gezegd: we gaan een besluit nemen op basis van het volume dat nodig is in een gemiddeld warm of koud jaar. We gaan dus uit van een jaar dat ongeveer gemiddeld is qua temperatuur. Op basis daarvan is die 27 miljard voor het gasjaar 2015-2016 tot stand gekomen. Mocht het toch extreem koud worden -- dat zou natuurlijk kunnen gebeuren -- dan is er ruimte om daarvan naar boven af te wijken.

De **voorzitter**: Heeft de heer Van der Meijden hier iets aan toe te voegen? Dat is niet het geval. Er was nog een "smokkelvraag" van mevrouw Klever aan de heer Schotman. Ik noem dat zo, omdat de leden eigenlijk maar één vraag mogen stellen.

De heer **Schotman**: Kunt u mij even herinneren aan die smokkelvraag van mevrouw Klever?

De **voorzitter**: De vraag ging over het omslagpunt van de NAM, waarbij het niet meer rendabel zou zijn om alles te versterken, omdat het niet meer genoeg opbrengt. Laat ik het zo formuleren. Het gaat dus om de baten en de kosten.

De heer **Schotman**: Ik herinner mij de vraag nu weer helemaal. Ik denk dat je er twee dingen over moet zeggen. Het is een bredere afweging. Schade is iets wat voor ons meer dan een verantwoordelijkheid is; in veel gevallen is het een aansprakelijkheid. Die discussie hebben wij nu al een paar keer gevoerd. De discussie over de vraag of er een relatie is tussen productieniveau en aansprakelijkheid bestaat niet. Wij betalen gewoon. Dat geldt voor de schadeafhandeling en voor het versterkingsprogramma. Wij zullen zien hoe het versterkingsprogramma uitpakt. Wij hebben tussenresultaten gegeven, die laten zien dat je tussen de 5.000 en 10.000 huizen moet versterken, of je nu 33, 27 of 21

bcm produceert. Dat is een belangrijk punt dat uit de onderzoeken is gekomen. Onze nadruk bij het omgaan met dit dossier ligt op het versterkingsprogramma. Wij zien minder noodzaak om de productie aan te passen als het gaat om de acceptabele risico's waarover de commissie-Meijdam heeft geadviseerd aan de minister.

Wat de financiële consequenties betreft: NAM is een bedrijf met twee aandeelhouders, te weten Shell en Esso. Dat zijn twee beursgenoteerde bedrijven. Ik kan geen uitspraken doen over de vraag wat wel of geen financieel omslagpunt is.

De **voorzitter**: Dan zou ik nu deze bijeenkomst willen sluiten, maar niet dan nadat ik u allen zeer heb dankgezegd voor uw komst naar dit huis. Nogmaals, deze informatie is waardevol voor de Kamer ...

De heer **Jan Vos** (PvdA): Voorzitter, volgens mij moeten de heer Smaling en ik nog de gelegenheid krijgen om een vraag te stellen. Daar is ook ruimte voor. Het onderwerp is belangrijk genoeg.

De **voorzitter**: Ik wilde de volgende ronde sowieso weer bij de heer Smaling beginnen. Zo hebben wij dat de vorige keer ook gedaan. Maar als u een korte vraag hebt, wil ik daar uiteraard ruimte voor geven. Ik was u niet vergeten. Wij maken elke keer een rondje; soms heb je één vraag en soms heb je er twee. Dat was ook in de eerste ronde het geval. Maar goed, stelt u een heel korte vraag, in één zin.

De heer **Smaling** (SP): Ik zou nog even willen doorgaan op wat ik de heer Schotman eerder vroeg, namelijk over de vijf voorbeelden die ik gaf. Hij zei "wij zijn in goed overleg met de Rijksuniversiteit Groningen en met de Hanzehogeschool", maar ik krijg niet die indruk als ik met de bestuurders praat. Mijn samenvattende vraag is dan: als je verantwoordelijk bent voor de gedeeltelijke verwoesting van die provincie -- en dat ben je -- ben je dan niet net een slag genereuzer als organisatie met twee zulke grote multinationals achter je, met miljarden omzetten, dan nu het geval is?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Mijnheer Schotman, ik benijd u niet. U geeft leiding aan een organisatie die een enorme transformatie moet doormaken en die heel veel heeft goed te maken. Ik deel wel de mening van veel van mijn collega's hier, namelijk dat wij in de gesprekken die wij hebben gevoerd, keer op keer te horen krijgen dat de NAM niet voldoende doet. Als u dan hier aan ons vertelt dat u ruimhartig bent en de schade vergoedt, dan wil ik u toch meedelen dat in letterlijk

RTG004-1516

elk gesprek dat wij hebben gevoerd en in de voorbeelden die de heer Smaling heeft genoemd, de klacht naar voren kwam dat de NAM niet voldoende doet, niet tekent of het geld niet overmaakt. Wat is uw reactie op deze discrepantie die wij helaas moeten constateren? Nogmaals, ik begrijp de enormiteit van de opgave waarvoor u staat, maar u zult meer moeten doen als u daadwerkelijk het vertrouwen wilt terugwinnen. Ik kan geen andere conclusie trekken na de dag die wij opnieuw in Groningen hebben doorgebracht.

De **voorzitter**: Beide vragen zijn voor de heer Schotman. Met zijn reactie sluiten wij dit blok af.

De heer **Schotman**: Met het oog op de tijd zal ik de vragen samenvattend beantwoorden. In mijn introductie heb ik nadrukkelijk gezegd dat dit een heel grote uitdaging is, waarbij van sommige problemen pas in de loop van de tijd duidelijk wordt hoe moeilijk ze liggen. Toen het probleem een aantal jaren geleden groter begon te worden, heeft de NAM hierin het voortouw genomen. Zij heeft een aantal keren de regie genomen, terwijl ik vind dat die meer publiek belegd zou moeten zijn. Wij zijn geen expert in schadeafhandeling. Schoenmaker blijf bij je leest, heb ik gezegd. Wij proberen met het Centrum Veilig Wonen en met de regie bij de Nationaal Coördinator Groningen daar vorm en gestalte aan te geven. Met onze technische kunde proberen wij bedrijven en instituten bij te staan om zo goed mogelijk na te denken over verstevigingsuitgaven. Het gaat om een versterkingsuitdaging. Een groot aantal instituten vraagt ons om die expertise. Wij zorgen vervolgens voor de beschikbaarheid daarvan. Er moeten keuzes worden gemaakt en dat moet je samen doen.

Zou ik graag willen dat het sneller gaat? Ja. Is de expertise altijd heel ruim beschikbaar? Nee. Je zult dus keuzes moeten maken. Dingen gaan altijd net wat langzamer dan je zou willen dat ze gaan. Dat herken ik absoluut. Daar blijven wij flink aan duwen.

Over de discrepantie kan ik twee dingen zeggen, en dat bedoel ik niet als een doodoener. Ik hoor van heel veel mensen dat dingen nog niet goed genoeg gaan. Wij proberen daar pasklare oplossingen voor te vinden. Ik hoor ook van heel veel mensen dat dingen wél goed gaan. Soms hoor ik zelfs dat dingen bij nader inzien beter op de NAM-manier gaan dan op de manier die wij in 2015 hebben gebruikt. Het is een zoektocht en het zal een zoektocht blijven. Het enige wat ik ervan kan zeggen is dat ik als directeur en wij als team NAM -- ik vind het plezierig dat de heer Vos zegt dat hij mij niet benijdt -- echt ons stinkende best zullen doen om dit te blijven aanpakken.

De **voorzitter**: Daarmee sluit ik dit blok af. Dank voor de informatie. Volgende week vindt het debat met de minister over het gaswinningsbesluit plaats. Overigens is er ook nog een aanvullende vragenronde.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Blok 3: Herstel en versterking

De heer Elsing, Nederlands Adviesbureau Monumentenzorg

Interieurarchitectuur

De heer Hanus, Haarsma advocaten

De heer Steenbergen, TNO

De heer Haak, Technische commissie bodembeweging,

De heer Kruyt, Centrum voor Veilig Wonen

De heer Smit, Economic Board Groningen

De **voorzitter**: Ik verzoek iedereen op de publieke tribune weer te gaan zitten, want we gaan verder met het derde blok over herstel en versterking. Voor deze sessie hebben we een flink aantal genodigden:

Ik verzoek de genodigden hun statements, voorafgaand aan de vragen van de leden, kort te houden. Ik zal het in twee blokken van vier verdelen, want dat is handiger. Ik geef na de statements dus als eerste mevrouw Van Tongeren het woord.

De heer **Elsing**: Voorzitter. We hebben een stelling aangedragen en die heeft iedereen die hier belang bij heeft, als het goed is ook gekregen. Die stelling luidt dat er een fonds moet komen voor onafhankelijke ondersteuning van gedupeerden, zowel bij juridische als bouwkundige zaken. Die stelling hebben we niet zomaar ingediend. Ik denk dat het namelijk mede de basis is onder alles wat hier tot nu de revue is gepasseerd.

Ik zeg kort iets over onze positie. Wij werken sinds oktober 2013 als onafhankelijke architecten en adviseurs voor de NAM. Wij hebben een overeenkomst met de NAM, in eerste instantie voor het maken van herstelplannen en schade-inventarisaties. Dat zijn geen rapportjes van A, B en C, maar rapporten van 50 pagina's, compleet met herstelaanbevelingen en een gespecificeerde begroting. Dat is iets anders dan wat nu gebruikelijk is.

Daarnaast hebben we de opdracht van de NAM om een aantal zwaar problematische monumentale gevallen aan te pakken: herstel tot en met preventieve maatregelen. Het was in februari 2013 voor het eerst dat de kreet "preventieve maatregelen" viel. Wij zijn daar dan ook eigenlijk zo'n beetje de

uitvinders van. Wij vinden dat je verder moet kijken dan alleen maar naar het herstel nu en wel naar het herstel tot in de funderingen, iets wat eigenlijk vanzelfsprekend is. Je moet het door en door aanpakken. Dat heeft toch wel altijd wat spanningen met onder andere de NAM opgeleverd, omdat wij niet werken volgens de algemene voorwaarden van de NAM maar volgens die van BMA en BNI. Dat zijn totaal andere voorwaarden. Daarnaast hebben we een maatschappelijke verantwoordelijkheid, want die staat ook in de voorwaarden. Wij hechten daar zeer aan: het monument plus de bewoners staan bij ons voorop. Vandaar dat we al in 2014 hebben gezegd: monumenten moet je op een speciale manier aanpakken. Maar eigenlijk geldt dat ook voor alle andere panden.

Je kunt sowieso deugdelijk herstellen, maar je kunt ook gefaseerd bouwkundig versterken. Je hoeft niet eens gelijk alles uit de kast te halen. Je kunt ook eerst de primaire maatregelen nemen -- daar kom ik straks op terug -- en naderhand bekijken of er, ja of nee, opgeschaald moet worden. Je hoeft dus ook niet te werken met bouwkundig versterken. Je kunt in feite met een aantal maatregelen zo beginnen. Dat is niets nieuws, want we hebben het in 2013 al in het boekje *Leven op een breuklijn* samengevat; de twee andere schrijvers zitten op de publieke tribune. Het is vrij simpel boekje, maar er zit wel drie en een halve pagina bronnen en literatuur achter. En we zijn er tot op heden nog steeds niet op afgeschoten, ook niet door het vakgebied!

Dit is eigenlijk waar het om draait. Je moet gewoon de bewoners met hun monumenten of hun normale panden op de eerste plaats zetten.

Als alle normale mechanismes niet, vertragend of tegenwerken, moet een bewoner het heft in eigen handen kunnen nemen. Ik kijk dan ook even naar het CVW, want daar komt die zinsnede "het heft in eigen handen" ook in voor. Zo nodig moet die bewoner dus bouwkundige expertise en juridische expertise kunnen inwinnen en een fonds is daarvoor veel nuttiger dan een fonds voor achterstallig onderhoud. Naar onze mening is achterstallig onderhoud geen basis voor schade door beving of mijnbouwactiviteiten.

De **voorzitter**: Dank u wel, mijnheer Elsing. Ik verzoek u uw bijdrage zo beknopt mogelijk te houden, zodat er zo veel mogelijk ruimte voor vragen overblijft.

Ik geef het woord aan de heer Hanus.

De heer **Hanus**: Mevrouw de voorzitter. Ik ben Jonathan Hanus, werkzaam bij Haarsma advocaten in Groningen op de grens met Drenthe: Paterswolde. Ons kantoor staat onder anderen cliënten bij die aangeven schade te hebben geleden als gevolg van de gaswinning. Ons kantoor heeft te maken met wettelijke bepalingen. Zo geeft artikel 677 aan: zowel materiële als immateriële schade. Ik

houd het erg beknopt, want ik ben ook een vreemde eend in de bijt. Bij immateriële schade moet het ook gaan over angstschade en schade die ondernemingen hebben geleden die zich in gebouwen bevinden die schade hebben geleden.

De **voorzitter**: Dank u. Ik geef het woord aan de heer Steenberg.

De heer **Steenbergen**: Mevrouw de voorzitter. Door inspanningen op velerlei vlak is recentelijk een richtlijn beschikbaar gekomen voor het beoordelen van de veiligheid van bouwwerken onder aardbevingsbelasting. Wij kunnen en moeten nu dus aan de slag om voor concrete bouwwerken het seismisch risico te bepalen. Aangezien er soms nog sprake is van onzekerheden, hebben wij wat wij in de wetenschap het "probabilistisch gedachtegoed" noemen om met die onzekerheden om te gaan, die te kwantificeren en op basis daarvan besluiten te kunnen nemen.

Kalibratie en validatie van rekenmodellen door middel van grootschalige experimenten achten wij van groot nut om uiteindelijk de precieze omvang van de versterkingsopgave te kunnen bepalen. Ook moeten wij nader gaan nadenken over maatregelen om de schade te beperken en te voorkomen. TNO zal haar kennis inzetten om samen met de regio te werken aan herstel en versterking.

De **voorzitter**: Dank u. Mijnheer Haak, gaat uw gang.

De heer **Haak**: Voorzitter. Het verband tussen opsporing, winning en bodembeweging wordt bekeken door de Technische Commissie Bodembeweging (Tcbb). Daarvan ben ik vicevoorzitter. Die commissie geeft advies aan de minister van Economische Zaken over de gevolgen van mijnbouw voor de beweging van de aardbodem en de mogelijk hierdoor ontstane schade. Die commissie geeft advies over delfstofwinning en de hierdoor veroorzaakte bodembeweging aan burgers die hiermee te maken hebben. Onder voorwaarden geeft de commissie advies aan burgers die door een dergelijke bodembeweging schade hebben ondervonden over de hoogte van een door de mijnonderneming hiervoor te geven vergoeding. De commissie kan ook technisch onderzoek instellen naar de vraag of er schade is veroorzaakt door bodembeweging als gevolg van mijnbouw en, zo ja, in hoeverre. Het functioneren van de Tcbb is verankerd in de Mijnbouwwet. Hoewel de Tcbb niet expliciet in de brief van de minister wordt genoemd, blijft de Tcbb waar nodig haar taken uitoefenen, ook in het Groningse. Er is weliswaar een flexibele capaciteit voor bemiddeling in geschillen, maar die capaciteit is op dit moment niet heel erg groot. Vandaar dat het Centrum Veilig Wonen en de voorstellen van de coördinator er werkelijk toe doen. Zo is er op dit moment het voorstel voor wat in de volksmond de "rijdende rechter" wordt genoemd. Op dit moment staan er voor de burger dus

parallele wegen open om tot een oplossing van het conflict te komen dat eventueel optreedt bij de schadeafhandeling. Daarvan wil ik hier nog eens melding maken.

In de brief van de minister komt ook aan de orde dat de NAM in de loop van 2016 een nieuw winningsplan zal indienen. Dit winningsplan zal onder meer een risicoanalyse bevatten, zoals wij vanochtend al gezien hebben. Dit maakt het mogelijk maatregelen te treffen die preventief de schade kunnen beperken. Dat is in de huidige winningsplannen ook al aan de orde, maar doordat er nu een heel expliciete risicoanalyse aan het winningsplan wordt toegevoegd, is de schadepreventie als een logisch gevolg van die risicoanalyse heel goed uit te werken. Daarvoor wilde de Tcbb met name pleiten.

Tot slot is het voor alle partijen en ook de Tcbb duidelijk dat we op een lerend traject zitten en dat voortgaande monitoring en kennisvermeerdering werkelijk noodzakelijk zijn om het vertrouwen van de Groningse burger terug te winnen. Daar gaat het uiteindelijk allemaal om.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Kruyt van het Centrum Veilig Wonen.

De heer **Kruyt**: Voorzitter. Mijn naam is Peter Kruyt, directeur van het Centrum Veilig Wonen (CVW), dat is opgericht in oktober 2014 met twee hoofdopdrachten: het regelen van de schadebehandeling en het coördineren van de versterkingsoperatie. Daar zijn wij toen direct mee van start gegaan. Wij hebben een organisatie opgebouwd die in eerste instantie begin januari de schadebehandeling van de NAM heeft overgenomen. Het is een druk jaar geweest. We hebben in het afgelopen jaar ruim 27.000 nieuwe schades in behandeling genomen. Daarnaast hebben we er gedurende het jaar ook nog zo'n 6.500 van de NAM overgenomen. In zo'n 90% van alle gevallen hebben we inmiddels ook het rapport aan de bewoners verzonden. Wij proberen die bewoners maximaal centraal te stellen in ons proces. Dat doen we in de eerste plaats door ervoor te zorgen dat we vooral personeel in dienst hebben dat uit het aardbevingsgebied komt. Dat zorgt voor een andere discussie en voor mensen die begrip hebben voor wat er is gebeurd, omdat ze over het algemeen zelf schades hebben gehad. Ook zorgen we ervoor dat we veel open zijn. Van 8.00 uur tot 20.00 uur, zeven dagen per week. Je kunt op heel veel manieren bij ons schades melden.

Lukt het ons overigens altijd om die bewoners centraal te stellen? Dat vind ik een moeilijke vraag. In ons bewonerstevredenheidsonderzoek scoren we een 7,1. Dat is overigens niet ons eigen onderzoek; we laten dat door een extern, onafhankelijk bureau doen. Op basis daarvan constateer ik dat het redelijk goed gaat. We moeten echter nog wel stappen zetten. Daarnaast horen we verhalen over dingen die soms niet goed lopen. Naast een en ander rondom de schade coördineren wij alle

versterkingsmaatregelen. Dat begint met het doen van inspecties. Daarvan hebben we er het afgelopen jaar zo'n 15.000 uitgevoerd. Vervolgens nemen we maatregelen om huizen veiliger te maken. In totaal hebben we bij zo'n 1.100 huizen maatregelen getroffen.

Ik denk dat we in 2015 grote stappen hebben gezet, maar ik weet wel zeker dat we er nog lang niet zijn. Voor 2016 stellen wij drie dingen centraal. In de eerste plaats zullen we een verdere verbeteringsslag bij onze schadebehandeling moeten maken. Ten tweede moeten we ervoor zorgen dat wij met alle samenwerkende partijen gaan opschalen in het versterkingsprogramma. Ten derde moet de samenwerking met de Nationaal Coördinator Groningen heel goed van de grond gaan komen. Dat is voor ons cruciaal. Ik denk dat de nationaal coördinator ons ontzettend gaat helpen in de beeldvorming over het CVW, dat nu nog ontzettend vaak aan de NAM wordt gelinkt. Het is voor ons van belang om veel meer gezien te worden als een objectieve, zelfstandige uitvoeringsinstantie. Ik verwacht dat de nationaal coördinator ons daarbij kan gaan helpen.

De **voorzitter**: Tot slot is het woord aan de heer Smit.

De heer **Smit**: Voorzitter. De Economic Board Groningen, waar ik directeur van ben, is opgericht door de vier akkoordpartijen met als doel het creëren van werkgelegenheid en het aanjagen van bedrijvigheid in de negen gemeenten van het aardbevingsgebied. Van twee van die akkoordpartijen, de NAM en de provincie, hebben wij ten tijde van de oprichting 97,5 miljoen meegekregen om in de periode 2014-2018 wijs te gebruiken. Er is een bestuur van ondernemers en sinds vorig jaar april, mei is er ook een uitvoeringsorganisatie die nu daadwerkelijk begonnen is met het uitzetten van dat geld. Daarbij worden op hoofdlijnen drie sporen gevolgd. Allereerst gaat het om het aanjagen van kansen die wij in het gebied zien, bijvoorbeeld rondom het thema bouw. Wij willen dat er in het kader van de bouwopgave zo veel mogelijk kennis en bedrijvigheid in Noord-Groningen achterblijven. In de tweede plaats is dat infrastructuur. Dan heb ik het niet over wegen en bruggen, maar over de digitale infrastructuur. We bekijken dan onder andere of we alle buitengebieden in Groningen kunnen ontsluiten met snel internet. In de derde plaats is dat het verbeteren van het financieringsklimaat. Het financieringsklimaat is een groot probleem in Noord-Groningen voor bedrijven die wel goede ideeën hebben en voor ondernemers die wel naar voren willen, maar die bij hun bank niet terechtkunnen voor geld. Wij zijn bezig met het inrichten van een fonds dat dit voorjaar live gaat zodat bedrijven daadwerkelijk geld kunnen lenen voor de uitvoering van hun plannen.

De **voorzitter**: We doen het weer zo dat vier leden een vraag stellen en daarna weer vier. Daarna bekijken we of we een tweede ronde helemaal redden.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik heb een vraag aan de heer Steenberg, waarvan ik hoop -- ik smokkel even -- dat ook de heer Kruyt er antwoord op zou willen geven. De zware beving in Huizinge is nu drieënhalve jaar geleden. Er is nu een nieuwe bouwnorm, die gericht is op versterken. Het klopt toch dat die alleen gaat over levend het pand uitkomen en dat die zich niet richt op het voorkomen van schade? Ik wil weten wanneer Groningers net zo veilig zijn in hun huis als andere Nederlanders en wanneer hun huis net zo weinig kans op schade heeft als dat van andere Nederlanders. Wat is met de nieuwe witte NPR het risico op doden vanwege de gaswinning?

De heer **Bosman** (VVD): Ik stel mijn vraag aan de heren Kruyt en Smit. Er moet tempo worden gemaakt met het versterken en het verbeteren van woningen. Hoe krijgt u dat tempo erin? Belangrijk is de wijze waarop de lokale ondernemers daarbij worden betrokken. De kritiek is dat er toch nog heel veel van buitenaf wordt ingevlogen. Hoe krijgt u al die mensen opgelijnd om te versnellen, te versterken en te verbeteren met lokale ondernemers?

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Ik heb een vraag aan de heer Elsing die specifiek gaat over monumentale panden. Daarvan zijn er ongelooflijk veel in het gebied. Die zijn zeer identiteit- en beeldbepalend. De Tweede Kamer heeft daarover een motie aangenomen. Wat merkt de heer Elsing in de praktijk van de uitvoering van die motie? Het gaat erom dat er bijzondere expertise wordt ingevlogen -- wellicht gebeurt dat ook in de vorm van het bureau van de heer Elsing -- omdat panden soms wel duizend jaar oud zijn en het bijna onmogelijk lijkt om die te versterken. De opgave ligt er wel, want we willen die panden heel graag bewaren.

De **voorzitter**: Tot slot in deze ronde de heer Wassenberg.

De heer **Wassenberg** (PvdD): Voorzitter. Het Centrum Veilig Wonen doet belangrijk werk in de afhandeling van de schadeclaims. De heer Kruyt schrijft in de briefing twee keer dat het goed gaat en dat het centrum een rapportcijfer van 7,1 heeft. Dat wordt nu herhaald. 65% heeft echter niet geantwoord, een percentage dat ik erg hoog vind. In het rapport van de onafhankelijk raadsman, met wie we in het volgende blok spreken, staat dat er in de laatste vier maanden juist erg veel klachten zijn binnengekomen. Ik lees in de briefing van de raadsman over onbereikbare contactpersonen, het niet nakomen van afspraken, botte experts en

een flinke overschrijding van afhandelingstermijnen. Kan de heer Kruyt daarop reageren? Is het Centrum Veilig Wonen eventueel bereid om iets minder aan de protocollen vast te houden? Dat schijnt namelijk ook een probleem te zijn.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Steenberg -- wellicht heeft de heer Kruyt daar nog iets aan toe te voegen -- voor de beantwoording van de vraag van mevrouw Van Tongeren.

De heer **Steenbergen**: Mevrouw de voorzitter. De NPR-bouwnorm is gebaseerd op een individueel risico: een jaarlijkse kans op overlijden door bouwkundig falen van 10-5 per jaar. Dit betekent dus dat men daar voldoende veilig is. Dat is vergelijkbaar met het veiligheidsniveau dat als minimum wordt gezien in het huidige Bouwbesluit voor alle andere gebouwen in Nederland. Wat dat betreft zitten de Groningers op het minimum dat we acceptabel achten voor de rest van Nederland. De vraag is of er dan nog steeds risico is op schade. Het antwoord daarop is, denk ik, "ja". In de NPR moet wel onderscheid worden gemaakt tussen nieuwbouw en bestaande bouw. Voor nieuwbouw hebben wij het opportuun geacht om ook regels op te nemen voor het beperken van schade omdat dit bij nieuwe constructies redelijk gemakkelijk te realiseren is. Voor de regels hebben we ons gebaseerd op internationale kennis. Zodoende zal voor nieuwe constructies de schade beperkt blijven. Voor bestaande constructies geldt dat, als je een constructie versterkt, de schade natuurlijk wat minder zal zijn. Echter, voor bijvoorbeeld constructies die nu niet versterkt hoeven te worden omdat het individuele risico op orde is, zou het nog steeds mogelijk kunnen zijn dat de schade onacceptabel groot is. Daar wordt nu geen uitspraak over gedaan. Er zijn ook nog geen normen voor schade. Misschien moeten we wel nadenken over maatregelen om de schade te beperken en te voorkomen.

De **voorzitter**: Dat lijkt me helder. Mijnheer Kruyt, kunt of wilt u daar nog iets aan toevoegen?

De heer **Kruyt**: Ik wil er graag in ieder geval één ding aan toevoegen. Ik ben op zich wel heel blij met de vraag. Een van de dingen die in Groningen heel sterk leeft, is überhaupt de gedachte: als ik schade heb, dan is mijn huis dus onveilig. Er zit hier dus nog wel een heel communicatietraject aan vast om aan mensen uit te leggen dat dat niet altijd het geval hoeft te zijn. Om die reden ben ik dus wel blij met de vraag.

De **voorzitter**: Ik blijf bij u voor de vragen van de heer Bosman over het tempo en de betrokkenheid van ondernemers. Met dat laatste maken we dan ook het sprongetje naar de heer Smit.

De heer **Kruyt**: Het tempo is ontzettend belangrijk. Als coördinerende partij moeten we er dus voor zorgen dat we een organisatie hebben die het kán coördineren. We zijn er ook verantwoordelijk voor dat er dan voldoende capaciteit "buiten" klaarstaat om het voor elkaar te krijgen. Wij hebben daarvoor het volgende gedaan. Al heel snel na de start hebben we een erkenningsregeling in het leven geroepen. We vragen aan mensen om zich bij ons te melden en dan moeten ze aan bepaalde eisen voldoen. Welke eisen dat zijn, is natuurlijk afhankelijk van het vakgebied. Ze zijn anders voor een expert dan voor een aannemer. Voor elke partij hebben we minimumeisen benoemd. Inmiddels heeft een groot aantal partijen zich bij ons aangemeld. Ik zou bijna zeggen: het zijn er wel heel veel, gelet op de hoeveelheid werk dat in het afgelopen jaar is gedaan en dat het komende jaar nog voorligt. We merken dat het aantal aanvragen voor herstelwerk tegenvalt. Ook het aantal versterkingsoperaties loopt achter. We hebben voldoende capaciteit. Een van de belangrijke dingen daarbij is dat we proberen om de capaciteit vooral uit Groningen te halen. 80% van alle mensen die zich bij ons hebben aangemeld, komt uit Groningen. We verwachten dat, als het werk goed vrijkomt, dat voor een heel groot gedeelte bij Groningen terecht zal komen. Dat is overigens ook nu al het geval. Alle werkzaamheden die we doen, worden uitgevoerd door mensen die voldoen aan de erkenningsregeling. Van hen komt het overgrote deel uit Groningen.

De heer **Smit**: Ik wil hierover een aantal opmerkingen maken. Ik ben het er helemaal mee eens dat een groot deel van het werk, zo niet het grootste deel van het werk, terecht moet komen bij lokale ondernemers. We richten onze fondsen ook specifiek op hen. Het gaat dan niet alleen om heel grote bedragen. Ook de zzp'ers in de bouw die €20.000 tot €30.000 willen lenen om een busje te kopen, zodat ook zij aanbestede werkzaamheden kunnen uitvoeren, moeten van die fondsen gebruik kunnen maken. Daar kijken we heel specifiek naar. Voor ons is ook heel belangrijk dat de kennis die bij bedrijven wordt opgedaan, daadwerkelijk achterblijft in het gebied. De NAM test in Pavia, in Italië, en in Delft. Dat moet waarschijnlijk ook wel vanwege de kennis die daar is, maar we vinden dat in ieder geval de toegepaste kennis in het gebied moet achterblijven. Bedrijven testen allemaal zelf. We zijn daarom nu samen met de Hanzehogeschool, TNO en Bouwend Nederland aan het bekijken of we niet in Groningen een innovatiecentrum voor de bouw neer kunnen zetten, onder de naam BuildInG (Build In Groningen), waarmee alle toegepaste kennis in Groningen kan blijven. Dan zal er ook nadat alle huizen zijn versterkt,

hopelijk over tien tot vijftien jaar, een kenniscluster in Groningen zijn dat zich nu nog richt op aardbevingsbestendigheid maar in de toekomst wellicht op innovatieve bouw, waarmee kennis in Groningen blijft en producten in Groningen kunnen worden gemaakt en vervolgens buiten Groningen kunnen worden verkocht.

De **voorzitter**: De heer Bosman heeft een heel korte vervolgvraag.

De heer **Bosman** (VVD): Ja, aan de heer Kruyt. Hij zegt: de capaciteit is er; er is genoeg capaciteit, maar het komt niet van de grond. Waar zit het probleem voor de versterking en de versteviging van de huizen? Dat is iedere keer de discussie. Als de capaciteit er wel is, dan moet er iets anders zijn dat niet werkt.

De **voorzitter**: Wat werkt er niet?

De heer **Kruyt**: Misschien is het handig om even naar die 3.000 van het afgelopen jaar te kijken. We zien dat het aantal van 3.000 niet is gehaald. Wij zijn op ongeveer 1.100 uitgekomen aan het einde van het jaar. Ik denk dat daar twee hoofdredenen voor zijn. Laat ik even bij het Centrum Veilig Wonen beginnen. Ik denk dat wij meer tijd nodig hebben gehad om de versterkingsoperatie intern goed op orde te krijgen. Ik denk dat we daarnaast toch hebben onderschat hoe onvoorstelbaar cruciaal de communicatie met bewoners op dit vlak is. Je kunt niet zomaar naar mensen toe gaan en zeggen: we hebben even gekeken, die schoorsteen moet eraf, dus ik stuur morgen de sloper langs en dan gaan we overmorgen beginnen. Dat moet echt heel anders. Dat heeft ons absoluut teruggeworpen. Daar hebben we nu belangrijke stappen in gezet, zodanig dat ik denk dat dit niet meer gaat gebeuren. Dat is een intern proces dat we in het begin niet goed hebben opgezet en waarvan ik denk dat we daarin nu wel de goede stappen hebben gezet.

Daarnaast waren wij op een gegeven moment heel ver met het versterken van de corporatiewoningen. We hadden al redelijk vroeg in het jaar -- dat zal in april zijn geweest -- in de gaten hoe we die 1.650 woningen konden gaan versterken. Vervolgens kwamen er andere discussies op gang. Die gingen over de vraag of versterken alleen voldoende was. Moet je geen hoger ambitieniveau hebben en ervoor zorgen dat die woningen energieneutraal gaan worden? Als je dat doet, ga je ook naar andere financieringsvraagstukken kijken. Bovendien kom je bij totaal andere technische oplossingen uit. Het hele scala aan maatregelen die genomen moesten worden, zorgde ervoor dat de doorlooptijd veel langer werd. Uiteindelijk werd dat een traject waarbij wij een beetje aan de zijkant stonden. Het is een overeenkomst die tussen de NAM en de woningcorporaties wordt gesloten.

Uiteindelijk is dat contract pas eind oktober of begin november gesloten. Er zitten dus een paar oorzaken achter.

De **voorzitter**: Voor de vragen van mevrouw Dik-Faber over de monumenten geef ik de heer Elsing nu het woord.

De heer **Elsing**: Monumenten zijn een tak van sport apart. Het zijn oude gebouwen, maar ze nodigen vaak toch uit tot de meest innovatieve aanpak. Op 16 september 2014 hebben wij tijdens een bijeenkomst in het provinciehuis een notitie overhandigd waarin op een rijtje was gezet hoe je monumenten zou moeten aanpakken. Eigenlijk is dat een vrij helder scenario. Je moet eerst een rapport maken over wat er allemaal aan de hand is. Dat is een rapport van zo'n 50 pagina's. Moet dat voor ieder monument? Nee, dat hoeft niet, maar je moet wel goed oppakken wat er aan de hand is. Wij stonden al in februari 2013 bij een problematische boerderij, die naderhand ook door de NAM is aangekocht, bodemsonderingen te doen. We wilden weten hoe de ondergrond was: slap plus een laagje klei. Dan weet je ook gelijk hoe zo'n monument zich heeft gedragen en zich bij komende bevingen zal gaan gedragen. Daar kun je conclusies uit trekken. Dus ook wetenschappelijk onderzoek gaat dan al meespelen. Er moet bouwfysisch onderzoek plaatsvinden. Is het cement of kalkmortel? Hoe zitten de verbindingen? Dat ga je allemaal op een rijtje zetten. Daar ga je dan een deugdelijk herstelplan voor maken.

Eerst moet je ervoor zorgen dat de oude sterkte weer terugkomt, want dan weet je zeker dat het die klap van Huizinge kan overleven. Hetzelfde geldt voor een kerk. Vervolgens bekijk je de eventuele fasegewijze manieren van aanpak van bouwkundig versterken. Dat moet als het even kan non-destructief en reversibel gebeuren. Als je staalconstructies toevoegt, bekijk dan hoe je dat kunt doen zonder een interieur te vernietigen, zonder met een betonvloer op schuimbeton of op zand aan de gang te gaan, en zonder de schoorstenen te slopen en te vervangen door lichtgewichtsschoorstenen. Afijn, je moet het monument in de monumentale waarde houden. Dat kan. We hebben een keer een concept van Arcadis gezien over het bouwkundig versterken voor een monumentale boerderij. Dan zou er een soort toneeldecor zijn overgebleven. Dan zou het geen monument meer zijn, terwijl er unieke plafonds in dat monument zaten. Toen hebben wij gezegd: nee, dat kan zo niet. We hebben toen ook een alternatief ontwikkeld.

De toren van Bedum staat scheef, maar nog steeds overeind. Waar komt dat door? Ga eens naar de fundering kijken. Die is heel anders, stamt uit 1941 en is aardbevingsbestendig. Dat soort oplossingen moet je ook meenemen. Je moet kunnen zeggen: we gaan dat aanpakken, herstellen én versterken. Dan ben je

eigenlijk klaar. Dat klinkt heel simpel. Je kunt dusdanig versterken dat je de bouwkundige versterkingen zou kunnen aanpassen, mochten de voorspellingen somber zijn en mocht een NPR, voor zover bij monumenten van toepassing, worden aangepast. Voor een jugenstilvilla, een groot monument, ligt er een kant-en-klaar herstel- en versterkingsplan. Dat kan bouwkundig worden uitgevoerd. Het kan ook gefaseerd worden uitgevoerd. Dat gebouw moet uit de stutten, maar dan moet je ook de kap meenemen. Eigenlijk moet je ook even de schoorstenen meenemen, want het staat slordig als een gedeelte overeind blijft staan bij een beving en de schoorsteen alsnog naar de begane grond gaat. Het is een evenwichtig bouwkundig geheel. Het moet wel helder worden dat je het op die manier moet toepassen. Wil je zwaardere maatregelen nemen, dan kan dat altijd later nog. Maar hier kun je mee beginnen. Daar hoeft dan ook helemaal geen blokkade of wat dan ook voor te zijn. Als daaraan misschien een ander financieel plaatje hangt dan in eerste instantie gedacht, is dat jammer, maar wij kunnen dat gewoon duidelijk maken en verdedigen aan de hand van begrotingen en plannen.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Klopt het dat nog niet in alle gemeenten een monumentenlijst is opgesteld? Belemmert dat uw werk?

De heer **Elsing**: Wij hebben vroeger veel voor gemeentes monumentenlijsten opgesteld. Ik heb in 2014 met de wethouder monumenten van een gemeente uitgebreid een gesprek gevoerd over het feit dat er een gemeentelijke monumentenlijst moest komen. Er is al een gemeentelijke monumentenverordening. Het wettelijke kader is er dus al. In feite is het vrij simpel om heel objectief aan de hand van een aantal toetsingscriteria voor het vaststellen van monumentale en beeldbepalende waarden een lijst samen te stellen van monumenten of beeldbepalende panden.

De **voorzitter**: De vraag was of u weet of er gemeenten in Groningen zijn die geen lijst hebben.

De heer **Elsing**: De gemeente Eemsmond heeft al een lijst van beeldbepalende panden gemaakt. Bij andere gemeentes heb ik die expliciete geluiden nog niet echt gehoord, maar ik kan het fout hebben. Ik moet nog eens gaan praten met onze eigen gemeente, want daar blijft het ook haperen. De gemeente waarmee ik eerder al gesproken heb, kan ik ten zeerste aanbevelen om gewoon gebruik te maken van de gemeentelijke monumentenverordening die ze heeft, om een lijst van beeldbepalende panden en monumenten samen te stellen. De methodiek daarvoor kan ik de gemeentes acuut bezorgen.

De **voorzitter**: Wij hebben afgelopen vrijdag trouwens het prachtige dorp Onderdendam bezocht. Dat wilde ik nog even vermelden. Dat is een schitterend plekje. Voor het beantwoorden van de laatste vraag van de heer Wassenberg geef ik het woord aan de heer Kruyt.

De heer **Kruyt**: Ik dank de heer Wassenberg voor deze heel terechte vraag. Ik heb in mijn inleiding geprobeerd om de nuance neer te leggen bij die 7.1. Ik noemde die toen ook. De nuance zit hem in het feit dat niet alleen de onafhankelijke raadsman klachten binnenkrijgt, maar ook wijzelf. Wij hebben een eigen klachtenregistratiesysteem. Ook daar zijn het afgelopen jaar 140 klachten binnengekomen. Er komen dus daadwerkelijk klachten binnen en daar kun je een aantal dingen over zeggen.

Het eerste wat ik graag wil zeggen is dat ik denk dat wij in 2015 grote stappen hebben gezet. Ik denk daadwerkelijk dat de schadebehandeling beter loopt dan in de periode daarvoor. Kijk daarvoor naar de onderzoeken die daarnaar zijn gedaan. Een onderzoeksbureau heeft in opdracht van de dialoogtafel onderzoek gedaan naar de schadebehandeling tot eind 2014. De getallen die daar uit kwamen waren echt fundamenteel anders dan die van het onderzoeksbureau dat bij ons de audits doet. Wij doen het dus beter, maar wij zijn er nog lang niet. Ik denk dat een heleboel dingen nog niet goed gaan.

Wij hebben voor 2016 een kwaliteitsprogramma opgezet om de zaken te verbeteren. Ik vind het pijnlijk om te lezen wat de onafhankelijke raadsman schrijft over de betrouwbaarheid, namelijk dat wij niet in alle gevallen onze afspraken nakomen. Ik vind dat echt een heel vervelende conclusie. Ik heb de klachten van de Onafhankelijke Raadsman doorgenomen. Als ik mij niet vergis, hebben in totaal een kleine 50 klachten uit zijn rapport betrekking op het Centrum Veilig Wonen (CVW). Het vervelendste is om vast te stellen dat je zeker de helft daarvan had kunnen voorkomen. Daar moeten wij aan werken en daarvoor hebben wij een kwaliteitsprogramma opgezet. Dat gaan wij de komende maanden verder uitrollen om ervoor te zorgen dat dit niet meer gebeurt.

Nog even een klein punt. Wij hebben een respons van 35%. Dat is hoger dan je in enig ander klanttevredenheidsonderzoek tegenkomt, dus je mag wel conclusies verbinden aan dit onderzoek.

De heer **Wassenberg** (PvdD): De heer Kruyt zegt dat het in de loop van 2015 is verbeterd, maar volgens de Onafhankelijke Raadsman begon het relatief goed in de eerste acht maanden en begonnen de klachten daarna pas binnen te stromen. Dat is een heel ander beeld.

De heer **Kruyt**: Ik denk dat er enige tijd overheen gaat voordat mensen gaan klagen. Het ligt dus zeer voor de hand dat wij in de eerste maanden van het jaar geen klachten hebben gekregen, omdat mensen dan nog afwachten en het aankijken. Er gaat tijd overheen. Als iemand op 1 januari een melding indient, zal hij op z'n vroegst ergens in mei een klacht indienen, als je kijkt naar de doorlooptijden die daarvoor staan.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Ik heb een vraag aan de heer Steenbergen van TNO. We zijn in eerste instantie bezig om de woningen te versterken voor de inwoners. Hoe kijkt hij naar de chemische industrie? Wat moet er gebeuren om de risico's daarvoor te beperken? In het verlengde daarvan is mijn vraag aan de heren Smit en Kruyt welke rol zij hebben ten aanzien van die chemische industrie. Wat moet daar volgens hen gebeuren?

De **voorzitter**: Oogluikend sta ik smokkelvragen toe, maar u stelt er nu drie. Dat wordt wat veel. Ik zal alleen nog de vraag aan de heer Smit toestaan. Het wordt steeds uitgebreider op deze manier.

Mevrouw **Klever** (PVV): De heer Kruyt heeft gezegd dat de doelstelling van het versterken van die woningen niet is gehaald en dat er nu een verbetering is. Ik wil graag weten of de heer Steenbergen denkt dat het komend jaar die duizenden woningen wel worden verstevigd. Gaan we dat halen? Zo niet, wat moet er dan gebeuren? Wat zou de Kamer moeten doen om dat wel te halen?

De **voorzitter**: Ook een vraag aan de heer Steenbergen.

De heer **Smaling** (SP): Dan heb ik een vraag aan de heer Haak. In vorige sessies hebben we het gehad over bodemdynamiek. In hoeverre heeft hij als expert een oordeel over de bodemdaling? Je kunt het een beetje gaan uitsluiten. Nederland daalt als geheel, dus daarin onderscheidt dit zich niet. Daling door verlaging van de waterstand, zoals bij slappe veengronden, speelt daar niet. Je zou zeggen dat alleen gaswinning als reden overblijft. Dat is het ene punt. Het andere punt is ook door de heer Van der Gaag aangekaart. Die knipklei ligt over een band in de provincie, doordat deze in een geologische periode is afgezet, dus die past niet in een contour. Zou dat ertoe moeten leiden dat die contouren worden verfijnd, waarbij de positie van de knipklei in kaart wordt gebracht?

De heer **Jan Vos** (PvdA): De heer Smit heeft volgens mij niets aangeleverd voor de reader. Of vergis ik mij daarin? Of is dat nog nagekomen?

De heer **Smit**: Nee, dat klopt. Wij hebben niets aangeleverd voor de reader.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Ik ben nog niet helemaal overtuigd van wat hij met zijn organisatie in de afgelopen twee jaar heeft gedaan. 100 miljoen is best een hoop geld. In Groningen is er een waardevermeerderingsregeling. Die is erg populair onder de inwoners. De Nationaal Coördinator wil die nu afschaffen of in ieder geval anders inrichten. Ik zal in het debat voorstellen om een deel van het budget dat de heer Smit heeft gekregen, aan de waardevermeerderingsregeling voor bewoners te geven, zodat zij zonnepanelen op hun dak kunnen leggen of andere dingen kunnen doen aan hun woning. Ik denk dat het geld dan beter besteed is. Voordat ik dat doe, wil ik de heer Smit de kans geven om nog een keer uit te leggen wat door zijn organisatie is bereikt en waarom het ongelofelijk jammer zou zijn als ik dat aan de minister zou voorstellen.

De **voorzitter**: Ik ga allereerst naar de vraag van mevrouw Mulder aan de heer Steenbergen.

De heer **Steenbergen**: Ik denk dat mevrouw Mulder een terecht punt aanroert. We hebben veel gesproken over de veiligheidsrisico's voor bewoners van huizen, maar ik denk dat de risico's voor de omwonenden van de chemische industrie ook belangrijk zijn om te kwantificeren. Het lijkt mij opportuun om te onderzoeken wat in de actuele situatie de risico's zijn voordat wij op dit vlak maatregelen nemen. Dit betekent dat de bestaande risicoanalyses die worden uitgevoerd in het kader van het Besluit externe veiligheid inrichtingen moeten worden uitgebreid met scenario's en faalkansen onder aardbevingsbelasting. Dan kunnen wij zien hoe het individueel risico en het groepsrisico ervoor staan met inachtneming van de aardbevingsrisico's. Op basis daarvan kunnen wij dan besluiten hoe wij gericht tot maatregelen kunnen overgaan. Tot op dit moment zijn deze studies nog niet beschikbaar; ik kan ze althans niet beoordelen en toetsen. In het kader van het protocol van SBE, Samenwerkende Bedrijven Eemsdelta, hebben TNO en Deltares hierin immers een toetsende rol. Het is de bedoeling dat dit de komende tijd wordt opgepakt, maar ik heb geen goed inzicht in de termijn waarop.

De **voorzitter**: Heeft de heer Smit hier nog iets aan toe te voegen?

De heer **Smit**: De chemische industrie, het chemiecluster, is een van de speerpunten in ons programma. Dat is een van de sectoren waar wij het echt van moeten hebben. De chemische industrie is een belangrijke werkgever en potentiële werkgever in het bevingingsgebied. Wij denken actief mee -- dat deden wij vorige week nog -- over acquisitie en het aantrekken van nieuwe partijen in dit gebied. Daarnaast zijn wij bezig met het opzetten van een fonds. Daarover zijn wij nog in overleg met de provincie, de NAM en de Europese Investeringsbank. Daarbij wordt bekeken of het mogelijk is om een energiebesparingsfonds voor bedrijven in het bevingingsgebied op te zetten, waaruit bedrijven tegen zeer gunstige voorwaarden geld kunnen lenen om hun proces te vergroenen. De vergroening is de belangrijkste uitdaging van het Chemie Park Delfzijl. Dit is specifiek op het Chemie Park Delfzijl gericht, maar het is ook bestemd voor mkb'ers in het bevingingsgebied die hun eigen energiekosten willen verlagen en nul op de meter willen krijgen. Het proces is echter voor een belangrijk deel gericht op het chemiecluster in Delfzijl.

De **voorzitter**: Dan ga ik naar de volgende vraag, van mevrouw Klever aan de heer Steenbergen over het halen van de aantallen.

De heer **Steenbergen**: Mevrouw Klever vraagt aan een scientific expert van TNO of de duizenden woningen gehaald zullen worden. Is de aardbevingbelasting hoog en is de gebouwtypologie zwak, dan is het evident dat de woningen moeten worden versterkt. In de randgebieden kan het misschien bij een bepaalde gebouwtypologie op dit moment nog de vraag zijn of wel of niet versterkt moet worden. Om die vraag goed te kunnen beantwoorden, moeten wij betere en geavanceerder rekenmethoden ontwikkelen die gevalideerd zijn op basis van experimenten in de praktijk. Ik denk dat op dit moment voldoende huizen op de rol staan om versterkt te worden. De richtlijn om te versterken, de NPR, is beschikbaar. Alles staat dus klaar om te kunnen versterken. Ik hoop van harte dat daarbij enige voortgang wordt gemaakt. Of die duizenden huizen ook versterkt kunnen worden binnen de geldende termijn, zal echter vooral afhangen van de uitvoerende instanties. Ik kijk nu naar mijn rechterbuurman, de heer Kruyt.

De **voorzitter**: Ik kijk ook even naar u, mijnheer Kruyt.

De heer **Kruyt**: Hierin zit wel een complicerende factor. De heer Steenbergen zegt heel terecht dat wij de uitvoerende instantie zijn, maar wij voeren dit uit op basis van prioriteiten die door andere partijen worden gesteld. De Nationaal Coördinator Groningen heeft gekozen voor een bepaalde aanpak in dit gebied. Hij bepaalt wat wij de komende jaren moeten gaan versterken. Wij bedenken vervolgens de

maatregelen daarbij en wij zorgen voor de uitvoerende capaciteit. Wat wij moeten versterken en waar wordt echter bepaald door de Nationaal Coördinator Groningen, en niet door het CVW. Ik heb dus geen invloed op de aantallen. Wij hebben gezegd dat het logisch is om in 2016 door te gaan met de belangrijkste programma's die wij hebben. Dat betreft onder andere de corporatiewoningen, waar wij nu mee bezig zijn. Alle nieuwe dingen die moeten worden aangepakt, moeten bij ons worden aangedragen.

De **voorzitter**: We gaan naar de vragen van de heer Smaling aan de heer Haak.

De heer **Haak**: Ten eerste wil ik in het licht van de gehele discussie opmerken dat er, gezien de enorme aantallen schadegevallen, relatief weinig zaken bij de Tcbb terecht zijn gekomen. Dat geeft ons de ruimte om op een heel zorgvuldige manier naar de geschillen van inzicht over die schade te kijken. We investeren bijvoorbeeld heel nadrukkelijk in het gesprek met de bewoner. Hoe merkwaardig dat misschien ook klinken mag: dat helpt enorm om tot een goede schadeafhandeling te komen. Vervolgens zoeken we naar de oorzaak van de schade. Dat gaat dus iets verder dan een causaliteit aangeven tussen aardgaswinning en de ontstane schade. Dat doen we om een overtuigend verhaal te kunnen geven, zowel aan de NAM als natuurlijk in de eerste plaats aan de bewoner. We geven het dus aan als de schade op de een of andere manier is ontstaan door de bouwwijze zelf, door veranderingen aan het gebouw of aan de ondergrond, waarbij veranderingen van de grondwaterstand ook een rol kunnen spelen, die op hun beurt het gevolg kunnen zijn van de bodemdaling. Daarmee heb ik volgens mij ook de vraag beantwoord of we kijken naar een bredere causaliteit dan alleen aardbevingen. Ja: ook bodemdaling behoort uitdrukkelijk tot de overwegingen die voor de Tcbb een rol spelen. Grondwaterstand en de rol van de waterschappen is, al enige tijd, onderwerp van discussie.

Zijn wij betrokken bij en kijken wij naar de veranderde contourkaarten, onder andere ook naar de effecten van de ondiepe ondergrond? Het antwoord daarop is uitdrukkelijk ja. De ondiepe ondergrond speelt een grote rol bij het ontstaan van de schade. Die speelt ook een grote rol in de stabiliteit van de fundering van een huis. Het verhaal over de knipklei is daarvan inderdaad misschien een aansprekend voorbeeld, maar het is maar een van de voorbeelden van effecten die kunnen optreden in de ondiepe ondergrond. Wij zijn er verheugd over dat er nu veel meer dan vroeger aandacht is voor de ondiepe ondergrond en de effecten daarvan voor de bepaling van het risico en het eventueel optreden van schade.

De heer **Smaling** (SP): Ik heb een aanvullende vraag. Er zijn nu schadekaarten. Er kan nu dus ook een beetje gevalideerd worden. Het gebied boven Groningen-stad en het gebied oostelijk van Delfzijl, waar Woldendorp en die andere dorpen met vrij veel schade liggen, zijn knipkleigebieden. Kan op basis van de al geleden schade en deze wetenschap knipklei niet toch als verklarende variabele in een eventueel verder schadeafhandelingsmodel gestopt worden?

De heer **Haak**: Dat zou je kunnen doen, maar ik constateer dat het onderzoek daarnaar nog niet gedaan is. Om dit soort conclusies te kunnen trekken, moeten we overigens wel kijken -- dat onderzoek doen we in een enkel geval daadwerkelijk -- naar de ondiepe ondergrond onder een huis met schade. Het zuivere voorkomen van kniplei en schade in hetzelfde gebied geven dus nog niet het oorzakelijke verband aan. Het geeft misschien hooguit een correlatie aan, en dat is wat anders.

De **voorzitter**: De heer Elsing wil hier heel graag iets over zeggen, dus ik geef hem daarvoor heel kort de gelegenheid.

De heer **Elsing**: Ik wil even het volgende duidelijk maken aan de expert van TNO. In het TNO-rapport NITG 03-185-C uit 2003 wordt al klip-en-klaar vermeld dat als de bodem slap is, de piekgrondversnelling en de effecten heftiger zijn. Dat is een van onze bronnen. Dit TNO-rapport ligt ook bij de NAM en andere instanties. Daarin staat dus al heel duidelijk vermeld: wees er bij een slappe ondergrond en met zo'n knipkleisituatie op voorbereid dat het wat harder gaat.

De heer **Steenbergen**: Dat is precies de reden dat we dat nu ook meenemen in de huidige richtlijnen.

De **voorzitter**: Ik verzoek de heer Smit om de vraag van de heer Vos over het geld te beantwoorden.

De heer **Smit**: De vraag ging over het geld en de tijd. Het klopt, de Economic Board is al even bezig. De uitvoeringsorganisatie is nu ruim een halfjaar bezig. Dat is dus nog niet zo vreselijk lang. Ik kan de heer Vos verzekeren dat wij de tijdsdruk om zo snel mogelijk te beginnen met het geven van een daadwerkelijke bestemming aan dat geld elke dag voelen. Het geld is al wel gealloceerd. Ik noem in dit verband het fondsmanagement, internet en het aanjaagprogramma. Maar het kost ook tijd voordat je daadwerkelijk kunt beginnen met het uitgeven van dat geld. Sommige zaken, zoals het aanbesteden van het fondsmanagement in een Europese

aanbestedingsprocedure, kosten ook gewoon tijd. Ik vind dat we het heel snel doen door dit voorjaar het geld beschikbaar te stellen.

In de tussentijd hebben we al wat voorloopregelingen. Binnen een tot twee maanden na ons aantreden konden bedrijven al via de kredietunies, de kredietbank en de NOM geld van de Economic Board lenen voor hun goede plannen. De Economic Board doet behoudens een bijdrage aan de RIG, niet aan subsidie. Het moet dus wel komen van bedrijven die financieringsaanvragen bij ons neerleggen. In die zin kunnen we niet zomaar beginnen met het uitgeven van dat geld.

De Economic Board gaat niet over de waardevermeerderingsregeling. Over eventuele andere bestedingen van het geld is het misschien goed om op te merken dat de Economic Board een heel bijzondere governance heeft, met een onafhankelijk bestuur en een onafhankelijke raad van commissarissen aan wie we verantwoording afleggen over het jaarplan en de besteding van het geld. Dat is door de vier akkoordpartijen helemaal losgelaten. Uiteraard gaat het om een groot programma en zal tussentijds wel bijsturing plaatsvinden. Maar dat zal dan gebeuren binnen de Economic Board.

De **voorzitter**: Dank u. Alvorens we overgaan tot een korte tweede ronde permitteer ik mij een korte opmerking. Die governance is op zich ook wel een ding. Ik zou als commissielid misschien wel de behoefte hebben om goed voor ogen te krijgen hoe het qua governance met het gas in Groningen gesteld is. Ik hoor de heer Bosman zeggen "het gashuis". We hebben nog een kwartier. Ik denk dat er nog vier vragen gesteld kunnen worden. Dan begin ik in de volgende ronde bij mevrouw Mulder. Het woord is nu allereerst aan mevrouw Van Tongeren.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik heb nog een vraag voor de heer Kruyt voor het Centrum Veilig Wonen. Wat zou er nu als eerste nodig zijn om ervoor te zorgen dat de mensen in Groningen aan hun huizen net zo weinig schade krijgen als andere burgers in Nederland? In het Burgerlijk Wetboek staat dat een bedrijf geen schade mag veroorzaken en preventieve maatregelen moet nemen. Wat zou daarvoor nodig zijn? Is er überhaupt kans dat we zoiets binnen de komende tien jaar gaan bereiken?

De heer **Bosman** (VVD): Ik heb een vraag voor de heer Hanus over juridische implicaties. Ik heb begrepen dat weinig mensen naar de rechter gaan. Klopt dat? Krijgen mensen voldoende ondersteuning in hun juridische trajecten of ziet de heer Hanus daarbij problemen?

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Ik heb ook een vraag aan de heer Kruyt van het Centrum Veilig Wonen. Kan hij vanuit zijn expertise van de afgelopen jaren aangeven in hoeverre er nog onnodige discussies zijn over aardbevingsschade en achterstallig onderhoud? Waar achterstallig onderhoud in de rest van Nederland geen enkel probleem is, wordt het in Groningen wel een probleem vanwege de aardbevingen. Zou je mensen op dat gebied niet veel royaler tegemoet moeten komen, ook om een eind te maken aan al die discussies?

De heer **Wassenberg** (PvdD): Ik wil het ook even hebben over achterstallig onderhoud. Ik stel de vraag aan de heer Haak hoewel ik even inga op de briefing van de heer Elsing. De Technische commissie bodembeweging wordt geconsulteerd bij schadegevallen. Kan de heer Haak inschatten in welk deel van de schade het daadwerkelijk gaat om aan gaswinning gerelateerde schade en in welk deel het gaat om achterstallig onderhoud? Ik begrijp namelijk uit de woorden van de heer Elsing dat dat reuze meevalt.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Kruyt voor de beantwoording van de vragen van mevrouw Van Tongeren.

De heer **Kruyt**: Ik moet eerlijk zeggen dat ik de vraag van mevrouw Van Tongeren een ontzettend lastige vraag vind. Die heeft vooral te maken met de rol die het Centrum Veilig Wonen heeft in Groningen. Onze organisatie is juist opgericht om de gevolgen van schade door aardbevingen op te lossen. Wij zijn er dus voor om, als mensen schade hebben, met die mensen in gesprek te gaan en te bekijken hoe we de schade kunnen herstellen enzovoorts. Er zijn vandaag heel veel specialisten die kunnen aangeven welke maatregelen je moet nemen om nooit meer schade te hebben. Maar juist de behandelaar van de schade kan daar niet zo heel veel over zeggen, althans ... Wat zegt u, mevrouw Van Tongeren?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Sorry, voorzitter ...

De **voorzitter**: Zegt u het maar even, mevrouw Van Tongeren.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik zat hardop te mompelen. Bij verzekeringen wordt juist gekeken naar de schadeafhandelaar. Hij geeft advies over het voorkomen van toekomstige schade. Het Centrum Veilig Wonen is schadeafhandelaar en de heer Kruyt weet wat voor zaken er langskomen. Hij is dus bij uitstek in staat om te zeggen: als je dit en dat zou doen, dan komen er bij ons veel minder zaken langs.

De heer **Kruyt**: Ik heb toevallig een redelijke achtergrond wat betreft het andere punt dat mevrouw Van Tongeren noemde. Ik kan haar zeggen dat het gros van de schadebehandelaars nooit over preventie praat. Dat heeft wellicht te maken met het feit dat ze dan in hun eigen toekomstige businessmodel zitten te rommelen. Wat hierbij wel heel sterk gebeurt -- en dat is de ervaring die schadebehandelaars meenemen -- is dat je schade niet zomaar benoemt en daar geld voor uitkeert, maar dat je vooral bekijkt hoe je vervolgens die schade kunt verhelpen. Die kant zit er dus wel heel sterk in. Als er schade is, probeer je die te verhelpen en te repareren. Vanochtend zijn zaken naar voren gekomen als het maximum voor gaswinning. Ik blijf vinden dat vooral het Staatstoezicht op de Mijnen, TNO en andere partijen daar veel meer verstand van hebben dan ik. Ik vind het dus erg riskant om daar wat over te zeggen.

De **voorzitter**: We komen op de vraag van de heer Bosman aan de heer Hanus over de rechtszaak.

De heer **Hanus**: Ik dank de heer Bosman voor zijn vraag. Er is natuurlijk risicoaansprakelijkheid. Dat betekent dat de NAM in feite al een probleem heeft op het moment dat iemand zegt dat hij schade heeft als gevolg van aardbevingen. De causaliteit moet bepaald worden, maar als daar sprake van is, dan is er ook sprake van schade als gevolg van aardgaswinning. De NAM is erop gericht de schade zelf af te doen. Dan komt er dus een expert en een contraexpert. Op dat moment is er in weinig gevallen sprake van een gang naar de rechter. Op het moment dat het vast komt te zitten -- daar gaat het om -- ga je naar een advocaat of naar een andere juridisch expert en die zegt natuurlijk: we proberen het vanuit de gedragsregels onmiddellijk op te lossen. In onze praktijk zie ik dat er in weinig gevallen sprake is van een gang naar de rechtbank en dat de NAM erop gebrand is om het niet zo ver te laten komen. Mogelijk is er dus een oplossing alvorens je naar de rechtbank gaat.

De **voorzitter**: Mevrouw Dik-Faber had een vraag aan de heer Kruyt.

De heer **Kruyt**: De vraag van mevrouw Dik-Faber ging over achterstallig onderhoud en of daar onnodige discussies over zijn. Daarbij zei zij dat je dat in andere branches niet helemaal terugziet. Laten we die discussie buiten beschouwing houden, maar het is absoluut waar dat er discussies zijn over achterstallig onderhoud. De constructeurs en experts die daarvoor worden ingeschakeld, stellen ook dat dat een gegeven is. We hebben er veel mee te maken. Geen discussies over achterstallig onderhoud hebben, zou absoluut leiden tot veel meer vertrouwen

en veel meer begrip in Groningen. Daar ben ik van overtuigd. Ik denk dat we daar geen discussie over hoeven te voeren. Je moet wel kijken naar de wet. In de Mijnbouwwet staat dat je materiële schade als gevolg van aardbevingen moet vergoeden. Er zit dus wel wat in het punt dat je eerst zou moeten kijken hoe je dat wilt aanpakken en of je vindt dat ook andere schade moet worden meegenomen of niet. We hebben het op dit moment te doen met de huidige regels. Daarbij zou wellicht een discussie over ruimhartigheid een rol kunnen spelen, maar ik denk dat je niet anders kunt dan kijken naar de voorwaarden zoals die er nu zijn. Volgens die voorwaarden is achterstallig onderhoud niet het gevolg van aardbevingsschade. De verergering van het achterstallig onderhoud is dat wel.

De **voorzitter**: De heer Wassenberg heeft een vraag gesteld aan de heer Haak, naar aanleiding van de discussie met de heer Elsing.

De heer **Haak**: De vraag ging over achterstallig onderhoud. Wat merkt de Technische commissie bodembeweging (Tcbb) daar nu van? Ja, wij zien in een enkel geval dat er sprake is van achterstallig onderhoud. Er zijn ook gevallen bekend waarbij het achterstallig onderhoud zo serieus was dat wij de bewoners hebben geadviseerd, de woning te verlaten. Dat is uiteindelijk niet de taak van de Tcbb, maar wel van bouw- en woningtoezicht in de verschillende gemeentes. Daarvan maak ik maar even melding. In een enkel geval komt het achterstallige onderhoud dus aan de orde en is dat een punt van discussie bij de bepaling van het schadebedrag, als duidelijk is dat de schade aan het huis verergerd is door de aardbeving. Wij zijn daar altijd goed uitgekomen. Dat is ook de reden waarom Drenthe al melding maakte van het goede gesprek met de bewoner. Dat is niet iets wat je op een stukje papier eventjes door de brievenbus laat gaan. Je moet het er met de bewoner over hebben. Overigens realiseren wij ons ook dat door de gaswinning de omstandigheden rond de levensduur van dat huis gewijzigd zijn. Daar waar je twintig jaar geleden dat achterstallige onderhoud nog met gemak kon laten voortgaan, zul je dat nu niet meer doen. De omstandigheden zijn dus veranderd. Een ander belangrijk argument is ook dat de Tcbb in geval van twijfel de gedupeerde altijd het voordeel van de twijfel geeft, als een richtlijn. Dat zijn de randvoorwaarden waardoor wij er in alle gevallen met de bewoner uitgekomen zijn.

De **voorzitter**: Wij gaan nu even schorsen, dus ik maak nu echt een einde aan deze "aflevering" van onze rondetafel. Ik dank alle aanwezigen voor hun komst naar ons huis en voor de antwoorden die zij ons hebben kunnen geven op de vele vragen. Zoals u weet, is dit een onderdeel van een heel proces. De afronding vindt volgende

week plaats tijdens het plenaire debat. Ik weet zeker dat dit niet het einde zal zijn, maar een voorlopige afronding.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Blok 4: Bewoners en bestuurders

Mevrouw Snijder, burgemeester van Bellingwedde

De heer Stapel, bewoner buiten de contourenkaart

De heer Tebbens Toppinga, LTO

De heer Rodenboog, burgemeester van Loppersum

De heer Zwarberg, gedupeerde bewoner

De heer Schorren, Groninger Bodem Beweging

De heer Klaassen, ombudsman gaswinning Groningen

De **voorzitter**: We zijn toe aan blok vier, met bewoners en bestuurders. Aanwezig zijn mevrouw Snijder, de eerste vrouw van vandaag, de heer Stapel, de heer Tebbens Toppinga, de heer Rodenboog, de heer Zwarberg, de heer Schorren en de heer Klaassen. Zoals gebruikelijk verwachten we korte statements van u, waarna we snel tot de vragen overgaan. Sommige collega's hadden alle bewoners en bestuurders een hand willen geven, maar omdat we zo veel mogelijk in zo kort mogelijke tijd proberen te stoppen, gaat dat niet lukken. Het is dus niet ongeleefd bedoeld.

De commissie is er heel erg blij mee dat van dit gesprek een verslag zal worden gemaakt. Dat verslag is straks voor iedereen beschikbaar. Ik geef als eerste het woord aan onze oud-collega mevrouw Snijder.

Mevrouw **Snijder**: Voorzitter. Ik zit hier als waarnemend burgemeester in de gemeente Bellingwedde, dat ligt aan de zuidkant van het winningsgebied. Wij hebben een klein veld waar wordt gewonnen. Afgelopen zomer hebben we een proefboring gehad, naar een klein veld. Gelukkig, en dat is met grote hoofdletters gezegd, gaat daar niet worden gewonnen.

Ik woon in het winningsgebied, in het Groningenveld. Het winningsgebied is vergroot nu de kraan bij Loppersum dicht is. Daardoor nemen de bevingen aan de randen van het winningsgebied toe. Ik noem een aantal voorbeelden: Hellum, een forse beving; Meedhuizen, nog maar heel kort geleden; Zuidbroek en Siddeburen, vorige week. Wie nooit een beving heeft meegemaakt, heeft geen idee wat er dan gebeurt. De Kamerleden weten het allemaal.

Ik loop graag een paar punten door naar aanleiding van de brief van 18 december: de contourenkaart en de zettingsschade. Als gevolg van het verschuiven van de

winning naar de randen van Groningenveld, verschuift het aardbevingspatroon. Dat breidt zich verder uit.

Daarnaast is er discussie over de PGA-versterkingscontourenkaart. Verschillende organisaties denken daar verschillend over. De methodieken zijn verschillend. Ik vind dat er een onafhankelijk oordeel moet komen over wat bewegingen in de ondergrond doen. Er gebeurt namelijk meer dan wij allemaal beseffen. Er zijn verschillende lagen met verschillende structuren, die allemaal continu worden blootgesteld aan trillingen. Deze trillingen zijn er dagelijks. Ze veroorzaken bevingen, maar ook zettingsschade. Daarmee kom ik op de bodemdaling, want ook die is een gevolg van de winning.

Over het gaswinningsplan worden in de brief van de minister een aantal opmerkingen gemaakt. Het verbaast mij dat wordt geconcludeerd dat de diverse deskundigen met elkaar overeenstemming moeten bereiken over wat de contourenkaart is. Ik zeg u: er is geen contourenkaart. Dat heb ik vanmorgen ook de heer Sintubin horen zeggen. Wij moeten afgaan op wat de praktijk zal uitwijzen. Het zou mij niet verbazen als straks blijkt dat ook aan de randen van het Groningenveld huizen en gebouwen moeten worden versterkt. Ik waarschuw u alvast maar. Het kan niet zo zijn dat Den Haag straks niet thuis geeft met een verwijzing naar de contourenkaart en de lijn die nu nodig lijkt te zijn. Ik ga ervan uit dat de heer Rodenboog op de waardevermeerderingsregeling zal ingaan, want ook die is echt nodig als compensatie voor het gebied.

De **voorzitter**: Ik zie de heer Rodenboog voorzichtig knikken, dus dat is in goede handen.

Wij gaan naar de heer Stapel, die staat aangekondigd als een bewoner buiten de contourenkaart.

De heer **Stapel**: Voorzitter. Dat klinkt heftig en dat is het ook. Ik woon op een terp in een kerk, en dat is in dit kader een reden tot ernstige bezorgdheid. De terp bestaat uit pudding, en een hoge kerk is niet gebouwd op schade door trillingen. We hebben niet alleen te maken met trillingen maar ook met een ernstige vorm van bodemdaling en een blijkbaar niet te controleren grondwaterstand. Daarbij komt de samenstelling van de bodem, want die is in principe instabiel. Dat alles laat wel zien dat het een heel moeilijk verhaal gaat worden.

Ik heb een stuk met mijn verhaal bij de commissie ingediend. De bewoners in ons gebied, de zuidelijke dorpen van Delfzijl, hebben huizen aan de rand van het gaswingebied. Zij hebben echt heel veel schade, want ongeveer 60% van de gebouwen is aangetast door wat wij "gaswinningschade" noemen. Ik ben geen geoloog of jurist, maar ik heb wel gezond verstand. Ik ben randstadvluchteling en

daarom kijk ik misschien ook wat anders aan tegen het hele verhaal. Ik laat me de kaas niet van mijn brood eten en daarom zou ik er nu voor willen pleiten om af te stappen van die hele theoretisering van de problematiek. Er is schade en schade moet opgelost worden! Waar die schade zit, maakt niet uit. Daar heb je echt geen contourenkaarten voor nodig. Het zou namelijk iedereen sinds enkele jaren duidelijk moet zijn dat het ernstig is wat er aan de hand is. Huizen verzakken en ... Ik hoef dat niemand hier uit te leggen, want daarom zijn we natuurlijk hier. Ik zou dus zeggen: weg met die contourenkaarten. Ik heb echt niks met al die broodjeaapverhalen.

Het grootste probleem bij de erkenning van de schade -- die er dus niet zou zijn! -- is het gebrek aan communicatie. Ik heb het wel eens zo verwoord: ik leef in de Middeleeuwen in een melaatsendorp. Zo mag je het best karakteriseren: je kunt roepen wat je wilt, maar respons krijg je niet. Het is inmiddels zo erg dat bewoners uit onze regio op schademeldingen te horen krijgen: wij komen niet, want u woont buiten het contourengedebied.

Voorzitter, dat was het eigenlijk.

De **voorzitter**: Het lijkt me heel helder.

De heer **Stapel**: Hopelijk.

De **voorzitter**: Ik ga door naar de heer Tebbens Torringa. Hij zal spreken namens de LTO.

De heer **Tebbens Torringa**: Voorzitter. Mijn naam is Tebbens Torringa. Ik ben akkerbouwer in het gaswinningsgebied en lid van de LTO. Ongeveer 60% van de ondernemers in het gebied is overigens lid van deze belangenvereniging.

De gevolgen van de gaswinning werden op een gegeven moment zichtbaar en de ernst daarvan dringt nu langzaam bij iedereen door. De mensen in het gebied hebben er direct mee te maken. Gezien alles wat we nu weten is het goed om de vraag te stellen onder welke voorwaarden het redelijk is om van bewoners en bedrijven in het gaswinningsgebied te verlangen dat ze de negatieve gevolgen van voortzetting van de gaswinning accepteren.

De NAM heeft vanaf het begin van de gaswinning natuurlijk altijd vrij intensief contact gehad met landbouwers en hun vertegenwoordigers. De NAM is, ook omdat de contacten met de LTO er al waren, vrij snel met de LTO in gesprek gegaan over de problemen die zich bij bedrijven manifesteerden. Via een enquête had de LTO onder haar leden geïnventariseerd wat de problematiek voor individuele

ondernemers behelste. U moet zich voorstellen dat 78% van het hele gebied uit landbouwgrond bestaat en dat daarop 1650 bedrijven actief zijn.

Die enquête leverde een goede respons op en op basis daarvan is er -- het werd zojuist al genoemd -- een agroteam binnen de NAM opgericht en zijn de problemen op tafel gekomen en uitgewerkt. Dat heeft er intussen toe geleid dat er een heel aantal protocollen is ontwikkeld voor de schades die men in het gebied heeft ondervonden. Ook zijn daarin de oplossingsrichtingen aangegeven.

De **voorzitter**: Zou u willen afronden?

De heer **Tebbens Toringa**: Van belang is dat nu vanuit de rijksoverheid de funding wordt verzorgd opdat die programma's verder vorm en inhoud kunnen krijgen en dat het beleid zodanig wordt aangepast dat dat echt kan geschieden. Moet ik afronden?

De **voorzitter**: Ja, heel graag.

De heer **Tebbens Toringa**: Nou, dan rond ik af.

De **voorzitter**: Als u nog een laatste zin hebt waarin u nog iets mee wilt geven, dan mag dat.

De heer **Tebbens Toringa**: Ik heb hier twee jaar geleden ook iets mogen zeggen. Ik wil hier echt een aantal dingen benoemen. Ik vind de tijd die daarvoor wordt geboden wel heel kort.

De **voorzitter**: Dat klopt, maar wij hebben hier een gesprek met elkaar. U hebt ook iets kunnen sturen. Dat hebben de leden gekregen. Dat hebben ze ter voorbereiding kunnen lezen. Dat is mooi. Deze inleiding is bedoeld voor een heel kort statement om nog even onder de aandacht te brengen waar de pijnpunten zitten, waar de Kamer te weinig aandacht voor heeft of welke vragen de Kamer volgens u moet stellen aan de minister.

De heer **Tebbens Toringa**: Oké. Dan wil ik hier graag nog één punt toelichten.

De **voorzitter**: Heel graag.

De heer **Tebbens Toringa**: Vorig jaar heeft de heer Schotman, directeur van de NAM, op een nieuwjaarstoespraak heel duidelijk verklaard dat hij van mening is dat een groter deel van de opbrengsten van gaswinning mag neerslaan in het gebied.

Schotman zegt dat u politici daar nu vorm en inhoud aan dient te geven. Ik roep u daar graag toe op. Als er verder vragen zijn, dan hoor ik het wel.

De **voorzitter**: Die zullen er zeker zijn. Dat kan ik u verzekeren.

Ik geef het woord aan de heer Rodenboog.

De heer **Rodenboog**: Voorzitter. Geachte leden van de commissie, ik ben graag met u in gesprek en beantwoord graag uw vragen. Daarom houd ik mijn bijdrage vooraf beperkt. Ik ga met name in op het meerjarenplan Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen en op het plafond voor de gaswinning, als onderdelen van de kabinetsbrief in uw richting.

Ik begin met dat eerste. Aan de opstelling van het meerjarenplan hebben wij vanuit de lokale overheid actief meegewerkt. Wij willen namelijk niet alleen de problemen en risico's van de aardbevingen onder ogen zien, maar ook open blijven staan voor oplossingen die helpen om de veiligheidsrisico's voor onze inwoners te beperken en het liefst op te heffen. Het daadwerkelijk op grotere schaal beginnen met het versterken van de meest kwetsbare woningen in het gebied met de grootste risico's helpt daarbij. Het is daarnaast hard nodig om geloofwaardig te blijven voor onze inwoners.

Sinds de beving van Huizinge zijn inmiddels drie jaar verstreken. Veiligheid staat in de aanpak voorop. Daarbovenop willen wij via het meerjarenplan aan het gebied een impuls geven aan leefbaarheid, duurzaamheid en economische ontwikkeling. Wij willen uitvoering geven aan de aanbevelingen van de commissie-Meijer en tegenwicht bieden aan de grauwsliuier van de aardbevingen. Het meerjarenplan maakt dit mogelijk, maar voor een effectieve uitvoering van dit plan en het herstel van vertrouwen is het van belang dat een aantal randvoorwaarden nadrukkelijk wordt ingevuld. Wij denken dan specifiek aan de uitwerking en vaststelling van een aantal regelingen, bijvoorbeeld voor arbitrage bij geschillen. Daarnaast moet het levensloopbestendig maken en verduurzamen van woningen gekoppeld worden aan het versterken ervan.

Verder hebben wij in de regio te maken met een verstoorde woningmarkt. Onder inwoners heerst grote onzekerheid over de waardeontwikkeling van hun bezit. Wij pleiten voor een garantieregeling die deze onzekerheid wegneemt en daarmee recht doet aan zowel de bewoners die willen blijven als hen die de regio willen of moeten verlaten. Wij kijken dan ook uit naar de uitkomsten van het woningmarktonderzoek, dat op 21 januari gepresenteerd zal worden.

Wij vinden het belangrijk dat de Nationaal Coördinator Groningen ook voldoende financiële armslag heeft om het programma uit te kunnen voeren. Afhankelijkheid van goedkeuring door de NAM per onderdeel of per project past hier niet bij. Wij zijn

als gemeentes zeer bereid om onze eigen verantwoordelijkheid te nemen, maar onze financiële spankracht schiet tekort om zelf extra bij te dragen aan investeringen die direct of indirect het gevolg zijn van de gaswinning. Het is daarom van groot belang dat u aan het kabinet de ruimte geeft om ons daarin tegemoet te komen. Wij kijken bij voorkeur naar het geheel van de plannen en zijn daarover positief. Ik licht er toch één punt uit: de waardevermeerderingsregeling. In de aanvulling op het bestuursakkoord Vertrouwen op Herstel, Herstel van Vertrouwen is daarover het volgende overeengekomen: "Onderzocht wordt of de definitieve regeling mede op basis van de actuele pga-contourenkaart vormgegeven kan worden. Daarbij zal tevens worden gezien of voor nieuwe gevallen de evenredigheid tussen geleden schade en het beschikbare bedrag voor waardevermeerdering kan worden verbeterd." Dat is iets heel anders dan afschaffen. Dat is verkeerde zuinigheid, die niets bespaart en ons weer terugwerpt in het herstel van vertrouwen: jammer.

Ten slotte hebben we vanuit de gemeenten consequent de koppeling gelegd tussen het versterken van gebouwen en de gasproductie zodat we niet dweilen met de kraan open. Wij erkennen dat het kabinet de gasproductie in korte tijd fors heeft beperkt. Met name in Loppersum plukken wij daar de vruchten van, maar het is pas voldoende als we op een winningsniveau zijn uitgekomen dat nu en in de toekomst veilig is. Wij zijn daar met dit niveau niet van overtuigd. Zolang ook de meningen van deskundigen over een veilig winningsniveau uiteen blijven lopen, zal het daarnaast lastig blijven om het vertrouwen in de veilige winning te herstellen. Juist die veiligheid is voor onze inwoners van het grootste belang.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Zwarberg.

De heer **Stapel**: Ik heb een punt van orde, voorzitter. Iedereen heeft de kans gekregen om zijn stuk in te leveren voor 9 januari. Zulke verhalen hadden makkelijk op papier ingestuurd kunnen worden. Dan had je nu een beknopt introotje kunnen houden.

De **voorzitter**: Dat is ook onze bedoeling. Dat is tot op heden ook goed gelukt. We gaan dus gewoon door en er is nog een uur om vragen te stellen. Er komt dus nog voldoende aan bod, ook in het gesprek met de Kamerleden. Maakt u zich geen zorgen.

De heer **Zwarberg**: Voorzitter. Mijn naam is Hiltje Zwarberg. Ik ben bewoner van het prachtige dorp Termunterzijl in Noord-Oost-Groningen. Ik schemer een beetje tussen de contouren. Ik zit er net tussenin, net aan de buitenste de binnenste. Dat is

RTG004-1516

een beetje vervelend. Ik ben bezitter van een eigen, particuliere woning. Ik heb dus helaas geen kerk, geen forum, geen rijtjeswoning; ik heb gewoon pech. Die pech is zo groot dat ik inmiddels een huis heb dat onveilig is verklaard. Ik ben inmiddels meer dan een jaar uit huis geplaatst. Ik woon tijdelijk in een huurwoning van de woningstichting die mij inmiddels de huur heeft opgezegd. Daar komen inmiddels ook aan allerlei kanten scheuren in de muren. Ik wil dus niet zeggen dat ik een slachtoffer ben, maar ik voel me wel echt gedupeerd. Ik zit gewoon muurvast bij De Brauw Blackstone Westbroek; dat heet ook wel Shell legal. Wat gebeurt daar? Er is inmiddels een voorstel gedaan om een onderzoek te doen bij onze woning. Ik ben inmiddels bezig aan de tweede advocaat bij De Brauw en het spel begint gewoon weer opnieuw. Oftewel: ik zit nog muurvast. In 2013 heb ik mijn schade gemeld en sinds een week ben ik nog geen steek verder. Inmiddels is er bijna een ton aan mijn woning uitgegeven voor allerlei deskundigenonderzoeken en weet ik veel wat. Helaas, ik zelf als bewoner ben nog geen steek verder. Het ziet er voorlopig ook niet naar uit dat dat verandert. Ik ben bang dat ik binnenkort de derde kerst in mijn tijdelijke woning ga vieren. "Vieren" is dan wel tussen aanhalingstekens. Ik kan u namelijk verzekeren dat het niet prettig is als je niet in je eigen bestand kunt wonen. Je bent de regie over je woning kwijt, je bent de regie over je sociale leven kwijt. Het is gewoon een drama. Daar wilde ik het even bij laten.

De **voorzitter**: Dank dat u dit even hebt willen vertellen. Het komt hiermee heel dichtbij.

Het woord is aan de heer Schorren

De heer **Schorren**: Voorzitter. Dank dat u ons als Groninger Bodem Beweging met duizenden leden en duizenden sympathisanten hier wilt ontvangen. Wij als Groningers zijn het zat dat we door een gasverslaafde overheid en door de dealer, de NAM, als wingewest worden gebruikt. Dat moet maar eens afgelopen zijn. De afgelopen jaren lijkt de filosofie van de NAM en de overheid winstmaximalisatie te zijn. Gedwongen door de omstandigheden is die nu een verliesminimalisatie geworden. Vanuit dat standpunt bezien lijden wij continu onder het traineren van de NAM en de overheid, onder het steeds weer oproepen van nieuwe commissies en het aangaan van onderzoeken, onder het bagatelliseren, het downsizen van het probleem, onder framing, die onder meer inhoudt dat het zou liggen aan achterstallig onderhoud door Groningers, onder onfatsoenlijk gedrag en gedragingen door het Centrum Veilig Wonen en de NAM en, last but not least, onder een NAM die echt alles zelf in de hand wil houden. Zoals gezegd, zijn wij dat zat als bewoners.

In de artikelen 33 en 24.1 van de Mijnbouwwet staat heel duidelijk dat de mijnbouwer zelf moet voorkomen dat er schade ontstaat. Daar willen we hen iedere keer weer op aanspreken. Voor alle duidelijkheid: het is moeilijk te begrijpen, ook door de mensen in het land, in welke situatie we zitten. We hoorden net al de individuele verhalen, maar ik spreek even met een metafoor. Stel dat ons huis onze auto is. De NAM zegt dan: "Ik rijd met mijn tankauto uw auto aan en ik repareer, zoals het mij goedgevondt, de schade die ik zelf aan uw auto wil constateren. Uw oordeel dat ik u schade berokkend heb, deel ik niet, maar uit coulance vergoed ik u die. Ik behoud mij echter het recht voor om morgen weer tegen uw auto aan te rijden. Wanneer de schade zo groot wordt dat u vindt dat uw auto niet meer te repareren is, wordt mijn coulance wat minder en bedenk ik voor u of u een goedkopere en kleinere auto kunt aanschaffen. Uw auto is immers minder waard geworden door de aanrijdingen. Ik behoud mij vervolgens natuurlijk weer het recht voor om ook tegen deze nieuwe auto aan te rijden. Vergeet niet: u zit steeds samen met uw gezin in deze voortdurend aangereden en aan te rijden auto." Dat kan toch niet in een beschaafd land als Nederland?

De Groninger Bodem Beweging doet een aantal aanbevelingen. Een daarvan is absolute onafhankelijkheid van het SodM. Het SodM is de dienst die de minister adviseert over de combinatie van veiligheid en gaswinning. Die moet absoluut onafhankelijk zijn. Zo moet er ook absolute onafhankelijkheid zijn van de schadebepalers en de schadeafhandelaars. Dat is nu het Centrum Veilig Wonen, van de NAM. Dat moet geen vraag meer zijn, maar het moet gewoon gebeuren. U moet daarvoor zorgen. De bestaande regelingen, waaronder de waardevermeerdering, moeten gewoon op huidige voet voortgezet worden. Wanneer dat allemaal gebeurt, zou de provincie Groningen als locatie kunnen gelden voor een fantastisch experiment waarin de wet van de remmende voorsprong geldt omdat er innovatieve en zeer mooie dingen gebeuren op het gebied van alternatieve energie.

De **voorzitter**: Tot slot in deze ronde is het woord aan de heer Klaassen.

De heer **Klaassen**: Voorzitter. Ik wil graag een paar opmerkingen maken vanuit de optiek van wat ik zie als ombudsman voor de schadeafhandeling van de gaswinning. Ik heb daarover een aantal opmerkingen en statements aangeleverd in de schriftelijke bijdrage. Die wil ik niet allemaal herhalen, maar wel wil ik een aantal punten eruit lichten.

Het algemene beeld is dat het aantal klachten nog steeds toeneemt in plaats van afneemt, wat je eigenlijk zou mogen verwachten. Dat geeft ook wel een signaal af over de sfeer waarin de schadeafhandeling rondom de gaswinning zich voltrekt. Ik

doe nu bijna drie jaar dit werk als Onafhankelijk Raadsman. Als je de ontwikkelingen in die afgelopen drie jaar bekijkt, zie je dat we toch in een ander soort problematiek verzeild zijn geraakt, die ernstiger is en die een grotere impact voor de mensen heeft en die in zeker opzicht moeilijker op te lossen is dan toen we eraan begonnen. In het begin ging het heel erg over klachten, over bejegeningen, over communicatie, over lange looptijd et cetera. Nu zit de problematiek vaster dan aanvankelijk het geval was, om het zo te zeggen. Dat neemt niet weg dat er gewoon ook heel hard wordt gewerkt door alle betrokken partijen. Daarop wil ik helemaal niks afdingen. Er is echter een categorie schadesituaties die zo complex en weerbarstig is, dat het gewoon heel lang duurt voordat je die op een goede manier kunt oplossen. Ik merk ook het volgende op. Het patroon is dat de klachten aanvankelijk gingen over de NAM, maar in de huidige situatie, waarin we nu ongeveer een jaar werken, zien we ook het aantal klachten over de aanpak van het Centrum Veilig Wonen toenemen. We spreken ook met het centrum zelf over om wat voor soort dingen het dan gaat. Voor een deel zijn het de herkenbare klachten, die we ook bij de NAM hebben gezien, zoals over communicatie, lange looptijden, bejegening en bepaalde specifieke expertise die wel of niet aanwezig is om goed te oordelen. Tegelijkertijd is, naar mijn opvatting als Onafhankelijk Raadsman, het Centrum Veilig Wonen heel erg gebonden aan de protocollen die de NAM heeft opgesteld. Hierdoor wordt er makkelijker ruimte gevonden als je rechtstreeks bij de NAM probeert om bepaalde zaken te bemiddelen of te regelen, dan als je in gesprek bent met het Centrum Veilig Wonen. Dat komt doordat die ruimte ergens anders moet worden bepaald, namelijk bij de NAM zelf. Daar zit een probleem. Ook dit thema wil ik u aanreiken. Er zijn verschillende soorten problematiek die nogal persistent zijn, waarin we eigenlijk niet verder komen. Ik noem hierbij de begrenzing van het aardbevingsgebied, de contourenkaart. Ik vind dat zelf een lastig probleem, een probleem waarover we al jaren met de NAM spreken en nu ook met het Centrum Veilig Wonen. Hier worden voortdurend verschillende signalen over uitgegeven. Als er schade aan woningen is buiten de contouren maar de verwachting wel is dat het reële schade is, dan wordt die schade toch niet opgenomen omdat het buiten de contouren is. Ik heb er een aantal malen op geattendeerd dat dit eigenlijk geen acceptabele werkwijze is en dat er op zijn minst in ieder geval ter plekke zou moeten worden beoordeeld of er schade zou kunnen zijn. De NAM heeft aanvankelijk gezegd: dat doen we niet, want het ligt erbuiten. Vorig jaar is de koers bijgesteld en zei de NAM: we doen het toch. En: we gaan wel even kijken, want dan hebben we in ieder geval recht gedaan aan de mensen die klagen. Inmiddels is die lijn ook weer verlaten. Dat geeft een vervelend, wisselend beeld, dat je eigenlijk niet kunt uitleggen. Die discussie is nog niet ten einde. Ik hoor ook in dit rondetafelgesprek de problematiek van de contourenkaart regelmatig langskomen.

Ik vind dat een probleem dat je niet bij de mensen mag neerleggen, die er dan maar mee klaar moeten komen.

Een ander beeld dat ik zie is dat er regelmatig sprake is van van elkaar afwijkende oordelen bij zeer dicht bij elkaar gelegen objecten. Dan worden woningen in dezelfde straat, soms in hetzelfde blokje, door verschillende experts verschillend beoordeeld. Dan is de verklaring van het Centrum Veilig Wonen of NAM uiteindelijk: nou ja, als uw buurman de schade wel vergoed heeft gekregen, dan heeft hij geluk gehad. Of: dan hebt u een andere expert gehad, en dan hebt u pech gehad. Eerlijk gezegd vind ik dat de discussie niet op dat niveau zou mogen worden gevoerd. Ik vind dit dus een slecht signaal, maar het komt toch heel regelmatig voor in de klachten die bij ons binnenkomen.

Ik denk dat ik het hier maar even bij moet laten. Ik maak nog één algemene opmerking aan het eind. Ik vind dat de sfeer rondom de schadeafhandeling in de afgelopen jaren slechter is geworden in plaats van beter, ook al is er heel veel werk verzet. Eigenlijk is dat heel triest, gelet op de maatschappelijke impact van dit probleem, van de gaswinning. Mijn opvatting daarover is dat je op een andere manier naar de problematiek zou moeten kijken: niet puur vanuit de techniek en de juridische benadering van de causaliteit, van schade veroorzaken en schade oplossen, maar vanuit de opvatting dat er een maatschappelijk vraagstuk moet worden opgelost dat een enorme druk legt op een hele regio. In dat kader vind ik het heel moeilijk uit te leggen dat juist de waardevermeerderingsregeling, die een van de weinige maatregelen was die in zekere zin enig soelaas bood aan bewoners, is beëindigd. Dat signaal wil ik u ook nog even geven.

De **voorzitter**: Helder. Ik ga naar mevrouw Mulder. Overigens verontschuldigt de heer Smaling zich vanwege andere verplichtingen, maar zijn medewerker zit hier om de rest te volgen. Dat wilde ik nog even zeggen.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Ik dank iedereen voor zijn inbreng. Ik heb heel veel vragen aan iedereen, maar ik mag er maar eentje stellen. Mijn ene vraag gaat over de waardevermeerderingsregeling en die stel ik aan de heer Rodenboog, omdat ik begreep dat hij mede namens een heel aantal anderen dit onderwerp naar voren heeft gebracht. Namens het CDA heb ik direct gezegd dat die regeling doorgezet moet worden. Ik vind het echt onbegrijpelijk dat minister Kamp deze regeling heeft beëindigd. Ik begrijp ook dat de regio niet wil dat de regeling beëindigd wordt. Het duurt nog even voordat de Nationaal Coördinator Groningen in zijn versterkingsprogramma verdergaat met een gedeelte van die regeling, dus wat zou er in de tussentijd moeten gebeuren? Is er een overgangsregeling waarover de

regio misschien heeft nagedacht? Of moet de regeling gewoon een-op-een worden doorgezet? Hoe kijkt de regio hiertegen aan?

Mevrouw **Klever** (PVV): Ik dank alle deelnemers. Ik heb een vraag aan de heer Zwarberg. U hebt kort verteld over uw uitzichtloze situatie. U had ook al een schriftelijke inbreng gestuurd waarin wij kunnen lezen hoe het met u gaat. U woont in een vervangende woning, waaraan inmiddels ook weer schade is. Kunt u ons vertellen wat er met uw oude woning is gebeurd? Is die opgekocht? Of is die woning nog steeds van u en betaalt u nog steeds de hypotheeklasten ervoor? Wat zou er moeten gebeuren om u uit die uitzichtloze situatie te halen?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Mijnheer Klaassen, u bent bij motie ingesteld door deze Kamer. U bent omgedoopt tot Onafhankelijk Raadsman, maar u was eigenlijk de gasombudsman. Ik moet zeggen dat ik zeer blij ben dat de Kamer u heeft aangesteld. U bewijst met uw rapportages namelijk keer op keer dat het in dit dossier van het grootste belang is dat iemand onafhankelijk naar de belangen van de inwoners kijkt. U zegt dat het aantal klachten fors is toegenomen. Dat is nog voorzichtig uitgedrukt, want ik lees in uw rapportage dat het aantal klachten ruim 50% hoger lag dan een jaar eerder, en dat terwijl de bevingen in het gebied afnemen. Ik word als Kamerlid niet zo snel moedeloos, maar hier word zelfs ik een beetje moedeloos van. We hebben de NAM hier net gehoord. Ik heb gelezen wat u schrijft. Ik constateer dat u heel voorzichtig bent begonnen met uw rapportages en dat de toonzetting toch wel wat verandert. U schrijft over botheid, over het maandenlang niet reageren, over het niet nakomen van afspraken en zelfs over onbereikbare contactpersonen. Mede gezien uw voorzichtige eerste rapportages ben ik buitengewoon verontrust over de manier waarop het nu loopt. Wat moeten we hieraan doen? We kunnen niet langer accepteren dat het op deze manier doorgaat. Hebt u daarvoor suggesties? Ikzelf zal in het debat zeker met het nodige komen, maar ik wil ook graag uw mening hierover horen.

De **voorzitter**: We beginnen met burgemeester Rodenboog voor de vraag van mevrouw Mulder over de waardevermeerderingsregeling, eigenlijk over het gat tussen het een en het ander. Wat zou er moeten gebeuren als het aan u ligt?

De heer **Rodenboog**: Ik wil toch even op die regeling ingaan. Wij hebben in de eerste afspraak die we met het Rijk en de NAM hebben gemaakt, gezegd dat er compensatie moet komen voor het gebied. Dat kwam ook voort uit de commissie-Meijer. Het is een heel eenvoudige regeling. Er is ontzettend veel gebruik van gemaakt. Dat is ook de reden dat het budget op is. Er zijn gewoon goede dingen

mee gedaan. Het gebied is verduurzaamd. Mensen hebben geïsoleerd, er is dubbel glas aangebracht en er zijn andere energiemaatregelen genomen. Het mkb in het gebied heeft daar volop aan meegedaan; we hadden het vanochtend al over lokale aannemers. Wat dat betreft heeft de regeling ook heel goed gewerkt. Je denkt: hoe is het mogelijk? Er wordt een stukje compensatie aan het gebied gegeven. Het is €4.000, dus waar hebben we het over? Het is een groot succes geweest en nu stoppen we ermee. Dat is aan het gebied niet uit te leggen.

De concrete vraag van mevrouw Mulder was hoe het verder moet. Er moeten middelen komen om de regeling door te zetten. Er zijn wel afspraken gemaakt over de vraag hoe we de regeling kunnen aanpassen. Dat is ook een belofte geweest. Daar moeten we op korte termijn goed naar kijken. Je kunt het de mensen in het gebied, ook mensen die na deze maand schade krijgen, echter niet aandoen dat zij geen beroep meer kunnen doen op een stukje compensatie, mede omdat de bevingen in de contouren in het gebied verschuiven. Dat zou puur onrecht zijn.

De **voorzitter**: Dan ga ik naar de heer Zwarberg voor de vraag van mevrouw Klever. Wat zou er volgens u moeten gebeuren in uw situatie?

De heer **Zwarberg**: Ik zie het zo. In mijn straat staan 29 woningen. De mijne is waarschijnlijk de duurste en daar gaat de NAM dwarsliggen. Wat de NAM doet, is gewoon puur dwarsliggen. Mijn beide burens, tien meter en twintig meter uit de gevel, hebben allebei door bevingen veroorzaakte schade. De NAM is echter van mening - dat begon met Arcadis en nu geldt dat dus ook voor de NAM -- dat het bij mij aan de slappe ondergrond ligt. Ik heb van de heer Van der Gaag vanmorgen gehoord dat ik toevallig woon op de oever van een kanaal, op knipklei. Er zijn dus alle ingrediënten aanwezig die meer schade aan mijn pand zouden moeten veroorzaken dan ergens anders. De NAM is echter een andere mening toegedaan en dan raak je in een discussie waar je niet uitkomt.

Ik heb de NAM daarop verantwoordelijk gesteld voor de schade. Dan word je overgeleverd aan de grillen van Shell legal, De Brauw Blackstone Westbroek. Ik heb het grote geluk dat ik een jurist heb die mij helpt, want zonder hulp was ik nu gewoon persoonlijk failliet geweest.

Mijn woning staat achter hekken. Ik mag er niet in, want de woning is onveilig verklaard door de gemeente. De gemeente zegt: dat is jouw eigen probleem. Dat is ook een punt van aandacht waarover ik misschien nog even iets mag zeggen. Het CVW of de NAM hevelen het over, misschien wel terecht, omdat een woning onveilig is. De enige die je uit je woning mag zetten, is het bevoegd gezag. In dit geval is dat de gemeente. De NAM en het CVW zeggen op dat moment: dit is bij ons weg, het is nu aan gemeente. Vervolgens zegt de gemeente: ik moet je volgens

de wet uit je woning zetten. Maar de gemeente zegt ook: gefeliciteerd, zoek het zelf verder maar uit.

Achteraf gezien heb ik de mazzel gehad dat ik vlak voor de kerst mijn huis werd uitgezet, want toen was er nog enige menselijkheid bij de mensen van de NAM. Zij hebben op dat moment namelijk mijn kosten betaald en dat doen ze nog steeds. Mijn verhuizing is betaald en mijn huur wordt betaald. Mijn water, gas en licht worden betaald. Kortom, alles wordt betaald. Ook de inrichting van de tijdelijke woning is betaald. Ik denk dat de mensen van de NAM daar nu verschrikkelijk veel spijt van hebben, maar ik dwing ze via de juridische weg om steeds te blijven betalen.

Toen ik de NAM aansprakelijk stelde en voor de rechter daagde, had de NAM de huur al opgezegd. Ik kreeg ook een rekening, want de woningbouwstichting doet dan gewoon mee. Die zegt: de NAM zegt dat we dat moeten doen. Ik vind dat heel raar, want de woningbouwvereniging vroeg of ik even drie maanden huur vooruit wilde betalen. Toen ik NAM voor de rechter daagde, had ik die mensen binnen drie dagen aan de telefoon met de mededeling: we moeten er nog eens over nadenken, wij gaan alles weer betalen en wij gaan zelfs het onderzoek betalen en noem maar op. Ze zeiden ook: wijst u maar een deskundige aan. Als deskundige wees ik toen toevallig de heer Van der Gaag aan, maar die werd afgewezen, want die was niet geschikt. In zulk soort drama's kom je terecht.

Ik kan mijn eigen woning dus niet in. Mijn woning heeft op dit moment een waarde van nul, maar ik betaal nog gewoon mijn hypotheek. Gelukkig wordt de rest van de kosten tot nu toe door de NAM betaald, althans zolang ik mij volgens de NAM goed gedraag. Als ik maar enige wijziging daarin aanbreng, wordt er gelijk weer bedreigd met het stoppen van de betaling. Ik zal de NAM dus steeds voor de rechter moeten dagen, met alle gevolgen van dien, om dat in stand te houden totdat er ooit een moment komt waarop door onderzoek de oorzaak wordt vastgesteld of wij met z'n allen bij de rechter komen. Dat beheerst mijn leven op dit moment. Zo is de situatie.

Mevrouw Klever (PVV): Wat moet er gebeuren om uw situatie op te lossen? Wat vindt u dat er moet gebeuren?

De heer Zwarberg: Ik denk dat de schade net als bij de burens op een normale manier beoordeeld moet worden. Dan zal worden vastgesteld wat de schade is en die moet dan vergoed worden. Dan kom ik op de vraag wat er met mijn woning moet gebeuren. Inmiddels is de woning zover stuk dat ik mij afvraag of ze te repareren is tegen normale kosten. Tijdens het traject zelf is er een plan gemaakt om de woning dusdanig te versterken dat ik veilig de voordeur kan bereiken. Er is een periode geweest waarin wij dat acceptabel vonden. De kosten daarvoor werden geraamd op

€220.000, maar zo veel is de woning nooit waard geweest en zal ze ook nooit waard worden. Je praat dus over kosten in die orde van grootte. Uiteindelijk blijft het traject over dat de woning wordt gesloopt. Het is een beeldbepalende woning van 150 jaar oud in een beschermd dorpsgezicht. Het zou dus jammer en dramatisch zijn als dat zou gebeuren. Maar ik denk op basis van mijn eigen technische kennis dat er niets anders rest dan de woning te slopen. Ik hoop dat de NAM mij dan zo veel geld geeft dat ik een vergelijkbare woning terugkrijg op dezelfde plek. Want ik laat mij niet uitkopen door de NAM. Ik ga niet weg van die plek. De NAM krijgt geen millimeter grond van mij. Zover ben ik inmiddels wel. Ik wil niet weg van die plek.

De **voorzitter**: Dank u wel. De heer Vos had ook een vraag gesteld aan de heer Klaassen.

De heer **Klaassen**: De vraag van de heer Vos komt voort uit een zekere moedeloosheid, heb ik begrepen. Wat zou je moeten doen om dit probleem op een betere manier op te lossen? In algemene zin denk ik dat we in het gebied en ook met individuele burgers met meer empathie in de aanpak op een andere manier over een aantal problemen hadden kunnen discussiëren. Voor die koers is niet gekozen, ook al is er af en toe wel een poging toe gedaan. Je ziet dat het toch weer snel uitmondt in formaliteiten en in discussies over de causaliteit en hoe het juridisch moet worden uitgemeten. Eerlijk gezegd ben ik bang dat we daar niet zo veel mee opschieten.

Ik zie meer soelaas in de arbitrageregeling die in het nieuwe programma wordt voorgesteld. Ik denk dat daarmee een onafhankelijker oordeel kan worden gegeven over vraagstukken op het gebied van de aanpak en de schadebepaling. De arbiter die daarbij wordt ingezet, kan een oordeel geven dat door de melder, de klager, de betreffende eigenaar kan worden benut om eruit te komen. Dat zou wel een stap vooruit kunnen betekenen. Dat middel zou goed moeten worden ingezet.

Tot slot zijn er nog twee persistente problemen. Hoe kun je voorkomen dat twee gelijke gevallen ongelijk beoordeeld worden? Dat is ook een thema dat we met het Centrum Veilig Wonen regelmatig bespreken. Ik denk dat het van belang is om dezelfde taxateur naar panden te laten kijken die bij elkaar horen of die bij elkaar liggen. Dan wordt er ten minste een vergelijkbaar oordeel gegeven.

Het andere probleem betreft de woningen buiten de contour. Ik ben de stelling gaan aanhangen dat elke schade die gemeld wordt en die redelijkerwijs in het schadegebied gelegen zou kunnen zijn, moet worden beoordeeld. Ik denk dat we nu heel veel energie stoppen in het afwijzen van schadeclaims, zonder dat ernaar gekeken is, maar puur op basis van de contourenkaart, met als motto dat iets wat buiten de contour ligt, geen aardbevingsschade kan zijn. Dan begint er weer een

hele discussie die afgerond moet worden. Mijn stelling is dat je er een beoordelaar of expert naartoe moet sturen om ernaar te kijken, zoals er ook naar andere schades wordt gekeken. Dan haal je een heleboel onvrede over dat probleem in ieder geval weg.

De **voorzitter**: Mevrouw Snijder heeft hierop een heel korte aanvulling.

Mevrouw **Snijder**: In aansluiting hierop. De heer Vos zei dat de bevingen afnemen, maar ik zeg dat de bevingen niet afnemen. De heftigheid misschien wel, maar er is een verschuiving naar de randen of de grenzen van de contouren van het gebied. Dat is wat ik betoogd heb. Het gebied waar de schades zijn, wordt alleen maar groter, door het verschuiven van het winningsgebied.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik moet zeggen dat mijn hart, net als van de andere commissieleden, uitgaat naar de heer Zwarberg en de heer Stapel en naar andere bewoners die wij vrijdag hebben gehoord. Ik zit langzamerhand ergens tussen machteloze woede en moedeloosheid in. Vandaar mijn vraag aan de heer Klaassen of je niet een generaal pardon zou moeten hebben voor alle langlopende zaken. Hoeveel kan dat nou kosten? In een keer een streep eronder en deze mensen echt fatsoenlijk helpen. Dan kunnen er allerlei mooie maatregelen voor de toekomst bedacht worden, zoals snelrecht, een fonds voor juridische bijstand of arbitrage. Dan zet je in een keer een streep eronder voor alle mensen die nu zes maanden, een jaar, anderhalf jaar of drie jaar in dat soort doffe ellende zitten. Laat de NAM, Shell, Exxon daar gewoon voor dokken. Er is sprake van een verslechterende sfeer. Mogelijkerwijs zou het dan een beetje ten goede keren.

De heer **Bosman** (VVD): Ik heb een vraag aan de heer Tebbens Toringa van de LTO. Ik heb hem leren kennen als een proactieve deelnemer aan het debat. Zijn laatste opmerking was dat het gaat om het geld. Is dat de oplossing voor LTO Noord? Of zijn er ook juridische implicaties? Moet er ook nog heel veel gebeuren op het gebied van de regelgeving, om andere stappen te zetten om het goed te regelen? Niet alles is met geld te regelen, maar heel veel wel.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Er is al veel aan de orde geweest, zoals de waardevermeerderingsregeling. Daarom zal ik mij richten op de bodemdaling, waarover mevrouw Snijder ook heeft gesproken.

Van mensen uit dit gebied hoor ik heel vaak dat bodemdaling door gaswinning ook schade veroorzaakt. In de stukken staat echter dat verschillende deskundigen zeggen dat, als er al een bodemdaling is, deze gelijkmatig is en geen schade kan

veroorzaken. Omdat ik zo vaak over de bodemdaling hoor, vraag ik u welke argumenten ik in het debat kan inbrengen om aan te tonen dat de bodemdaling en de gaswinning echt met elkaar te maken hebben en schade tot gevolg hebben.

De **voorzitter**: Dat was een vraag voor mevrouw Snijder. Tot slot in deze ronde, de heer Wassenberg.

De heer **Wassenberg** (PvdD): Ik wil eigenlijk allereerst zeggen dat ik de heer Schotman graag bij dit deel van de dag had gehad. Wij hebben hem vanochtend gesproken en toen wilde hij ons doen geloven dat alle verhalen van bestuurders over de terughoudendheid van de NAM broodjeapverhalen waren. Zo heeft hij het zelf genoemd. Als wordt gezegd dat de NAM van afspraken terugkomt, dat er niet mee te onderhandelen is en dat de NAM voortdurend moet terugkoppelen naar Shell en ExxonMobil, dan noemt hij dat broodjeapverhalen. Ik had daarom heel erg graag de reactie van de heer Schotman op de uitspraken van deze mensen gehoord.

De **voorzitter**: De commissie gaat zelf over de samenstelling.

De heer **Wassenberg** (PvdD): Ja. Dat is dan voor een volgende keer. Maar de volgende keer zou ik hem graag willen confronteren met deze zaken. Dat wil ik even gezegd hebben.

De **voorzitter**: Dan onthoudt u dat. Prima.

De heer **Wassenberg** (PvdD): Ik heb een vraag aan de heer Klaassen. Mijnheer Klaassen, u bent zeer kritisch over de afhandeling van de schade. Zou de afhandeling van de schade naar uw mening beter verlopen indien de omkering van de bewijslast, die wordt bepleit in het aangenomen amendement, snel wordt ingevoerd en toegepast?

De **voorzitter**: Mooie vraag. Ik geef allereerst het woord aan de heer Klaassen voor het antwoord op de vraag van mevrouw Van Tongeren.

De heer **Klaassen**: Mevrouw Van Tongeren deed de suggestie om er een streep onder te zetten en te kiezen voor een generaal pardon. Eerlijk gezegd, sta ik daar terughoudend tegenover omdat daarin ook een element van willekeur zit. Ik zou zelf veel eerder pleiten voor een verhevigde inzet opdat de resterende complexe gevallen nu heel snel kunnen worden afgedaan. De afspraak was dat deze allemaal

voor 1 januari zouden zijn afgerond, maar dat is niet helemaal gelukt. Ik weet dat de Nationaal Coördinator Groningen, de heer Alders, nu de verantwoordelijkheid voor de complexe gevallen overneemt op basis van de afspraken die er al liggen. Dat is misschien een goede gelegenheid om nu met een verhevigde extra inzet een eind aan die situaties te maken. Voor zover ik dat kan overzien -- mijn waarneming is in die zin echter beperkt, want ik ken natuurlijk niet al die individuele situaties -- zijn sombere situaties over het algemeen dicht bij een oplossing en moet er gewoon een keer een knoop worden doorgehakt. Mijn inzet zou eerder zijn om daar wat extra kracht op te zetten om er zo voor te zorgen dat je van die gevallen afkomt.

De heer Wassenberg ...

De **voorzitter**: De heer Stapel wil op dit punt ook kort iets zeggen.

De heer **Klaassen**: Oké, dan wacht ik even.

De heer **Stapel**: Dat zijn dus de complexe gevallen. Dat is niet alleen mijn kerk, maar blijkbaar ben ik dat ook. Ja, pas op! Het probleem is dat dit vanaf 1 januari onder de Nationaal Coördinator Groningen valt terwijl de oude complexe gevallen het zelf met de NAM mogen uitvoeren. A. Ik vind dat een rechtsongelijkheid. B. Ik hoor de heer Schotman zeggen dat de NAM die schade helemaal niet af kan handelen. Waarom kunnen wij dat dan wel?

De **voorzitter**: Mij blijkt dat dit een vraag is die wij kunnen doorgeleiden naar de commissie, die daar iets mee kan doen.

Ik ga over naar de vraag van de heer Bosman aan de heer Tebbens Toringa over geld en juridische regelingen. Wat is er allemaal nodig?

De heer **Tebbens Toringa**: Er is gezamenlijk een aantal protocollen geformuleerd aan de hand waarvan schade in concreto kan worden opgelost en aan bedrijven voor de toekomst een opening kan worden geboden. Dit omvat eigenlijk een verzoek voor een op te richten investeringsfonds. Op basis van terugbetaling maar onder gunstige leningsvoorwaarden worden ondernemers in de gelegenheid gesteld om in één keer stappen te zetten in hun bedrijf door het gebouw te vervangen, zodat zij weer toekomstbestendig en veilig kunnen werken. Voor zover ik heb begrepen, wordt over de inrichting hiervan met EZ overlegd. Daarnaast gaat het om een geldelijke bijdrage voor het saneren van asbest. In het verleden werden in het Groningse landelijke gebied relatief grote agrarische bedrijven gebouwd. Daardoor is de omvang van de asbestplaten in concrete gevallen ook heel groot. De kosten voor het vervangen daarvan zijn dus hoog. De NAM heeft eerder aangegeven dat

men graag ziet dat asbest uit het gebied verdwijnt, het liefst eerder dan 2024, dat voor het hele land geldt. U kunt zich voorstellen dat het geld dat daarnaast gelegd moet worden, een onderwerp van gesprek is.

U kunt zich voorstellen dat de gebouwen met elkaar het kenmerkende karakter van het landelijk gebied Groningen vormen. Als gebouwen vervangen zouden worden, zal dat moeten worden gedaan op een manier die ook voor alle andere landschapsgebruikers acceptabel is. Dat zal medewerking vereisen van bijvoorbeeld de Dienst Monumentenzorg, van de provincie en van gemeentes. Regelgeving moet dus op elkaar worden afgestemd, zodat een individuele ondernemer slagvaardig door kan met zijn plannen. Daar is aandacht voor gevraagd in het stuk dat wij met elkaar gemaakt hebben.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): We hebben net een woordvoerder van het Economic Board gehoord, onder andere over financiering. Ik hoor de heer Torringa ook over financiering spreken. Is dat straks onderdeel van het pakket van de Economic Board waar u als agrariërs gebruik van kunt maken?

De heer **Tebbens Torringa**: Hoe de funding concreet zal worden geregeld, weet ik nu niet. Wij hebben zelf een variant ter berde gebracht op de financiering die destijds gemaakt is voor ruilverkavelingen. Daarbij betalen ondernemers via de Belastingdienst in 26 jaar de vergoeding terug die zij bij aanvang krijgen. Daarmee zouden we een instrument bouwen dat in de praktijk goed bruikbaar is. Dat idee is vanuit de landbouw geopperd, om op die manier in groteren getale te kunnen opereren.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Mijn concrete vraag is of er voor de financieringsproblematiek waar de agrariërs in Groningen tegenaan lopen, een oplossing wordt gevonden via de Economic Board. Wij hoorden net de woordvoerder van de Economic Board aangeven dat zij bezig zijn met financiering voor het midden- en kleinbedrijf, voor het cluster Delfzijl en naar ik hoop ook voor de boeren. Ik begrijp uit het antwoord dat dit op dit moment niet zo is.

De heer **Tebbens Torringa**: Voor zover ik weet, is daar geen sprake van, nee. Vanouds heeft de landbouwsector zelf rechtstreeks goede contacten met de NAM, mede vanwege de inrichting van de locaties en buizentracés destijds. Er is dus vanuit de landbouw altijd contact geweest. Vanuit die contacten zijn nu ook de protocollen samengesteld, niet via de Economic Board.

De **voorzitter**: Zo wordt het spinnenweb van wie wat doen langzaam duidelijk, om het maar zo te duiden; ik weet niet of het een goed beeld is.

We zijn toe aan de vraag van mevrouw Dik-Faber aan mevrouw Snijder over de bodemdaling en de argumenten daarvoor in relatie tot gaswinning.

Mevrouw **Snijder**: We hebben vanmorgen de heer Schotman horen zeggen dat er in 1980 afspraken zijn gemaakt over de bodemdaling. Er is in de tussentijd wel iets gebeurd, want 1980 is ruim 35 jaar geleden. Bij de bodemdaling ging het met name om afspraken met de waterschappen. Zij spelen in op de bodemdaling door middel van peilbeheer. Onze bodem reageert vanwege de structuur van de provincie op diverse gebieden anders op peilbeheer. Alleen dat al is van invloed. Dat is niet de schuld van het waterschap. Nee, dat is de schuld en het resultaat van de gaswinning. De structuur van de bodem is divers, zoals ik ook in mijn verhaal heb gezegd, maar misschien niet helemaal heb uitgesproken. Neem wat we vanmorgen gehoord hebben over knipklei, maar denk ook aan zand. Elke dag zijn er trillingen, die effect hebben op de bodem. Dat heeft alles te maken met gaswinning. Die trillingen veroorzaken bodemdaling. Ik heb mij het volgende laten vertellen. Als u een emmer met zand naast uw voordeur zet en er elke keer als u er langsloopt, ook al is het maar één keer per dag, een schopje tegenaan geeft, dan moet u eens zien waar die emmer met zand zoals u die gevuld hebt, na een jaar nog staat. Trillingen hebben dus ook invloed op de bodemdaling. En dat wordt tot nu toe eigenlijk ontkend. Men heeft het alleen maar over die horizontale trillingen, maar niet over de verticale trillingen. Ook dat hebben we vanmorgen gehoord. Naar al dat soort zaken dient meer en onafhankelijker onderzoek te worden gedaan. Bodemdaling is echt divers en geeft zettingschade in bepaalde gebieden. Dat gebeurt meer dan in andere gebieden.

De **voorzitter**: Ik geef ten slotte in deze ronde het woord aan de heer Klaassen om een vraag van de heer Wassenberg te beantwoorden.

De heer **Klaassen**: De heer Wassenberg vraagt: wat zou omkering van de bewijslast kunnen betekenen voor het oplossen van een aantal van de gesignaleerde problemen? Ik denk zelf dat de omkering van de bewijslast vooral ook een psychologische betekenis heeft. Ik noem het maar even zo. Dan krijgen de mensen het gevoel dat ze niet vanuit hun eigen positie altijd maar de plicht hebben om te bewijzen hoe dingen zijn ontstaan. Vanuit die optiek kun je zeggen dat het een stap vooruit is voor de betrokken eigenaren. Ik realiseer me tegelijkertijd heel goed dat de omkering van de bewijslast vooral aan de orde komt op het moment dat je bij de rechter in een juridische procedure bent. Dat is eigenlijk meestal pas aan

het eind van een heel lang traject, waarin je al allerlei andere fases hebt doorlopen. De meeste problemen die ik zie ontstaan bij de mensen die zich bij mij hebben gemeld, zijn de problemen die zij hebben in het normale schadebehandelingstraject, door dat eerste proces heen. De meesten van mijn klanten zijn helemaal nog niet in de fase van een juridisch geschil. De omkering van de bewijslast is daar dus niet onmiddellijk het thema dat een oplossing biedt. Nogmaals, de totale atmosfeer rondom de problematiek kan daar door wel wat worden beïnvloed.

De heer **Wassenberg** (PvdD): Ik neem aan dat het de gang naar de rechter wel iets zou vergemakkelijken. Dat kan immers ook een heel flinke drempel zijn. Daarmee zou die drempel iets verlaagd kunnen worden.

De heer **Klaassen**: Mensen zullen er minder tegen opzien. Ik kom nog even terug op het vorige punt van de heer Vos. Ik denk dat de arbitrageregeling die nu in werking gaat treden, in dit kader ook al veel kan doen.

Ik maak nog een opmerking over de bodemdalingsproblematiek. Ik zie dat een aantal klachten vooral gaat over multicausale schades. Dan gaat het over aardbevingsschade, maar ook over schade door verzakking, schade door bodemdaling en schade door stijging van de waterspiegel. Het gaat in feite over alles wat aan gaswinning gerelateerd kan zijn. Ik heb al een aantal keren gesignaleerd, zowel met de NAM als in mijn rapportages, dat die problemen er in behoorlijke mate zijn en dat het voor de desbetreffende eigenaren buitengewoon frustrerend is dat ze als ze met een schademelding komen, vervolgens als antwoord krijgen: u hebt wel schade, maar die is niet veroorzaakt door een aardbeving maar door verzakking of bodemdaling. Dan moeten ze weer naar het waterschap of naar de provinciale commissie bodemdaling, waar ze meestal ook niet echt een goed aanspreekpunt kunnen vinden. Mijn aanbeveling is dat het verstandig zou zijn wanneer die drie betrokken autoriteiten -- de NAM, de waterschappen en de provinciale commissie bodemdaling, dus de provincie -- met elkaar zouden afspreken dat een van de partijen bij dit soort schadesituaties het voortouw neemt, dat die ervoor zorgt dat de schade wordt opgelost en dat de partijen onderling tot een vergelijk komen over de vraag wie welk deel van die schade moet gaan dragen. Dan wordt het probleem niet bij de burgers neergelegd, maar bij de betrokken autoriteiten.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik heb nog een korte vervolgvraag over dit specifieke punt. In het Burgerlijk Wetboek staat gewoon dat dat men een of alle drie de partijen kan aanspreken. Het moet dus niet het probleem van de burger zijn om uit te zoeken of hij bij het waterschap, de commissie bodemdaling of de NAM moet

RTG004-1516

zijn. Dat zou dus eerder pleiten voor een makkelijkere gang naar de rechter. Dan wordt er gewoon gezegd: ja, er is mijnbouwgerelateerde schade die vergoed moet worden; u bent de NAM, u bent aangesproken, dus u moet die schade vergoeden.

De heer **Klaassen**: Dat is het punt waar we zojuist ook al over gesproken hebben. Dan moet je eerst naar de rechter. Hier gaat het over een soort voorproces waarin er schade wordt geconstateerd waarvan je de overtuiging hebt dat die aan gaswinning gerelateerd is. Je zou in dat voortraject al een heleboel zorgen kunnen wegnemen als je zegt: waar de schade ook precies door veroorzaakt is, het heeft met gaswinning te maken, wij lossen dat met z'n drieën op.

De heer **Rodenboog**: Ik mocht afgelopen vrijdag mee met de vaste commissie van de Kamer. Wij zaten in Bedum aan de lunch. Daar waren mensen bij van Rottum. U hebt vorig jaar ook met hen gesproken. Wat steeds weer terugkwam, was dat met name de fundatieschade werd afgewezen, in het licht van de discussie die wij nu hebben. Het rare is dat op het moment dat wij het versterkingsprogramma ingaan, de NAM overgaat tot totale versterking en daarbij wel de fundatie meeneemt. Waarom probeer je nu niet, op basis van het anticiperen op de volgende stap in het kader van het versterkingsprogramma, die mensen te helpen door te zeggen: "Wij anticiperen daar al op. Dat noemen wij geen C-schade meer, maar die erkennen wij en wij proberen versneld in het versterkingsprogramma uw probleem op te lossen." Daar wordt het wel in meegenomen. Op dit moment hoor je alleen maar: C-schade, fundatie, wordt niet meegenomen. Ik zou willen oproepen -- ik zal het ook doen -- om te bezien of men dit kan meenemen. De gevallen waar de heer Klaassen het over had en die ik ook regelmatig op mijn bureau krijg, hebben betrekking op de fundatie.

De **voorzitter**: Dat is een suggestie aan onze commissie.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Tijdens hetzelfde werkbezoek van afgelopen vrijdag bleek dat er nog heel veel gevallen zijn waarin er niet direct sprake is van complexe schade, maar waarin wel actie moet worden ondernomen. Dat komt op een gegeven moment bij de Nationaal Coördinator Groningen. Er was een speciale commissie voor complexe gevallen. Hoe kijkt iemand als de heer Klaassen daartegenaan? Waar zou je dit nu het beste kunnen onderbrengen, zodat de mensen zo snel mogelijk worden geholpen en er een oplossing komt?

Mevrouw **Klever** (PVV): Ik zou graag de heer Stapel nog wat extra spreektijd gunnen. U had een behoorlijk heftig verhaal. U moet uit uw monumentale kerkje,

RTG004-1516

maar het risico is beperkt. Het opkopen komt niet van de grond en versterking is ook niet mogelijk. Misschien kunt u aangeven wat u nu zou willen. Wilt u dat u wordt uitgekocht, of woont u liever in die kerk, ook al is dat niet veilig? Misschien kunt daar iets over uitweiden.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Mijnheer Rodenboog, wat is uw visie op de omkering van de bewijslast?

De **voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Klaassen voor het antwoord op de vraag van mevrouw Mulder.

De heer **Klaassen**: De gevallen die een wat uitgebreidere behandeling nodig hebben en tot nu toe via een taskforce bij de NAM zijn beoordeeld, komen terecht bij de Nationaal Coördinator Groningen. Ik heb begrepen dat een aantal mensen daar op dezelfde manier "dedicated", toegewijd naar dit soort gevallen kijkt, met de deskundigheid die daarvoor nodig is. Ik denk dat het verstandig is dat dit ook in de toekomst zo blijft. Er zal ongetwijfeld een soort afstemming plaatsvinden tussen het Centrum Veilig Wonen, waar de "normale" schades worden afgedaan en de bijzondere schades, die bij de Nationaal Coördinator thuishoren. Wat ik op dit punt van de heer Alders heb begrepen, is dat het juist zijn insteek is om ervoor te zorgen dat de eindeloze doorlooptijden die er tot nu toe zijn geweest, worden voorkomen. De energie moet er aan de voorkant van het proces ingestopt worden. Die inzet is volgens mij nu wel absoluut het voornemen. Wij zullen van onze kant uiteraard op dit punt de vinger aan de pols houden. Ik heb met de Nationaal Coördinator afgesproken dat wij openstaan voor de klachten die eventueel daarover bij ons binnenkomen, zodat wij er snel op kunnen signaleren.

De **voorzitter**: Mijnheer Stapel, misschien kunt even kort ingaan op het voorgaande.

De heer **Stapel**: Dit is wat ik zojuist heb aangegeven: wij komen dus niet bij de Nationaal Coördinator. Wij zijn gedoemd om met de NAM te onderhandelen. Dat is waar het wringt en waarom het niet wordt opgelost. Ik ben al drie jaar bezig. Uiteindelijk ben ik beland bij de Commissie Bijzondere Situaties. Inmiddels is dat traject ook al voorbij, ondanks het positieve advies van de heer Klaassen. Maar de commissie wil met mij niet verder, want ze zijn klaar. Dan kom je meteen bij het punt dat een heleboel bedrijven en ondernemers aan de NAM zijn "gelieerd", zoals ik het uitdruk. Qua inkomen zijn zij heel erg afhankelijk van diezelfde NAM. Of het nu taxateurs zijn of anderen. Excusez le mot, maar de "boefjes" van Arcadis komen mij inmiddels de strot uit. Het is verschrikkelijk als je met die mensen te maken krijgt.

Dan krijg je in feite een kinderserie met Peppi's en Kokki's over je heen. Ik heb ook Mamaloe over de vloer gehad. Zo kun je doorgaan; het is verschrikkelijk.

Ik woon niet in, maar naast het kerkje. Het kerkje was mijn toekomstperspectief. In 2009 ben ik helaas mijn baan verloren. Die kerk was voor mij als 55-jarige indertijd een reddingsboei om weer iets voor mezelf te gaan creëren. Daar is twee jaar geleden een heel dikke streep doorheen gezet. Ik heb het afgelopen halfjaar in een huurhuis gezeten. Nou, daar maak je mij ook niet blij mee, dus ik ben terug naar mijn kerkje gegaan. Maar dat kerkje is eigenlijk niks meer. Ik heb die woning gekocht voor het kerkje en niet andersom. Ik sta nu al drie jaar geparkeerd. Als de kerk niet te redden is, zeg ik: koop me dan maar uit tegen een reëel bedrag. Ik zit daar niet om rijk te worden, want dan was ik wel in de Randstad blijven wonen. Ik heb het prima naar mijn zin op het Groninger platteland. Ik wil daar ook helemaal niet weg, maar dit kan niet. Zo ga je niet met mensen om. Dat is de strekking van mijn verhaal. Communicatief zitten wij echt in het feodale tijdperk. Triest.

De voorzitter: De heer Vos heeft de heer Rodenboog een vraag gesteld over de omkering van de bewijslast.

De heer Rodenboog: Als je de verhalen hoort, ook vanmiddag aan deze tafel, dan kun je niet tegen omkering van de bewijslast zijn, want dan ga je een gevecht aan dat je niet kunt winnen. Maar ik maak mij wel zorgen. In de afgelopen periode is een groot aantal complexe gevallen door de NAM op een ruimhartige manier afgewikkeld. Als je echt met deskundigen gaat bepalen wat aardbevinggerelateerd en wat achterstallig onderhoud is, dan kom je bij complexe schades misschien wel anders uit dan wanneer het op de huidige manier zou gaan. Ik ben niet tegen omkering van de bewijslast, maar pas wel op, want de NAM heeft complexe schades her en der ruimhartig afgewikkeld. Men wilde ervan af. Men wilde er klaar mee zijn. Men wilde niet naar de rechter. Men zette er een streep onder om de mensen nieuw perspectief te bieden.

Het is complex in het hele gebeuren dat onze Nationaal Coördinator Groningen begint met arbitrage en onafhankelijke rechters. Wij moeten bekijken hoe het een aansluit op het ander, of elkaar misschien in de weg staat. Daar moet goed naar gekeken worden.

De voorzitter: Hiermee zijn wij aan het eind gekomen van deze rondetafel. Wij hebben een berg aan informatie verzameld in de technische briefing, tijdens de dag in Groningen en tijdens deze rondetafel. De commissie zal daar echt haar voordeel mee doen in de aanloop naar het plenaire debat. Het verslag van dit

RTG004-1516

rondetafelgesprek zal snel beschikbaar zijn. Als iemand nog stukken wil toezenden, dan kan dat. Onze griffier zorgt voor de verdere verspreiding daarvan.

Ik dank alle aanwezigen op de publieke tribune en de mensen die meegeluisterd of meegekeken hebben. Uiteraard dank ik onze gasten voor hun komst naar ons huis en voor hun bijdrage. Fijn dat zij begrip hebben getoond voor de soms wat ongewone manier waarop dat hier gaat, zo zeg ik in het bijzonder tegen de heer Stapel. Ik dank de leden voor hun betrokkenheid en sluit deze bijeenkomst.

Sluiting 14.28 uur.